

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра економіки, підприємництва та готельно-ресторанної справи

«ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ»

Завідувач кафедри

Д.е.н., професор

_____ Володимир ЗАЙЧЕНКО

«___» _____ 20__ р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА ДРУГИМ (МАГІСТЕРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

на тему:

**«Соціально-економічна ефективність підприємства: напрями і засоби
підвищення**

(на прикладі ВККПФ «УнТех», м. Львів)»

**Social and economic efficiency of the enterprise: directions and means of
improvement**

Виконав здобувач вищої освіти

2м курсу, групи _____

ОПП «Економіка та організація бізнесу»

спеціальності 076 «Підприємництво та
торгівля»

_____ Ніколаєнко А. А.

«___» _____ 20__ р.

Керівник роботи: д.е.н., професор

_____ Тарас ВАСИЛЬЦІВ

«___» _____ 20__ р.

м. Кропивницький

Центральноукраїнський національний технічний університет

Факультет Економічний

Кафедра Економіки підприємництва та ГРС

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Галузь знань Управління та адміністрування

Спеціальність 076 – «Підприємництво та торгівля»

Освітньо-професійна

(освітньо-наукова) програма Економіка та організація бізнесу

ЗАТВЕРДЖУЮ:

**Завідувач кафедри економіки
та підприємництва**

(підпис)

д.е.н., проф Володимир ЗАЙЧЕНКО
(наук. ступінь, вч. звання, ім'я та прізвище)

«9» вересня 2023 року

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ЗА ДРУГИМ (МАГІСТЕРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Ніколаєнко Андрій Анатолійович

(прізвище, ім'я та по-батькові)

1. Тема роботи «Соціально-економічна ефективність підприємства: напрями
і засоби підвищення (на прикладі ВККПФ «УнТех», м. Львів)»

2. Керівник роботи Васильців Тарас Григорович, д.е.н., професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту 25 грудня 2023

4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи Мета кваліфікаційної роботи:

удосконалення теоретико-методичних та прикладних засад аналізування та
підвищення рівня соціально-економічної ефективності підприємства.

Завдання: визначити економічний зміст соціальної та економічної ефективності
господарської діяльності; сформулювати методичні підходи до аналізування
соціально-економічної ефективності підприємства; напрацювати сучасні практики
покращення соціально-економічної ефективності підприємств; здійснити аналіз
економічної ефективності підприємства; оцінити соціальні результати діяльності
підприємства; визначити фактори впливу на соціально-економічну ефективність
функціонування підприємства; удосконалити методикку оцінювання ефективності
діяльності підприємства; обґрунтувати стратегічні й тактичні засади підвищення
соціально-економічної ефективності підприємства; визначити напрями покращання
соціальної ефективності підприємства.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Ознайомлення з літературними джерелами	09.09.23-20.09.23	
2.	Написання вступу та першого розділу «Теоретичні засади оцінювання та забезпечення соціально-економічної ефективності підприємства	21.09.23-10.10.23	
3.	Написання другого розділу «Аналіз економічної та соціальної ефективності функціонування ВККПФ «УнТех»	11.10.23-11.11.23	
4.	Написання третього розділу «Напрями та засоби підвищення соціально-економічної ефективності ВККПФ «УнТех»	12.11.23-19.12.23	
5.	Оформлення кваліфікаційної роботи	10.12.23-14.12.23	
6.	Перевірка кваліфікаційної роботи на унікальність та виявлення академічного плагіату	15.12.23-19.12.23	
7.	Підготовка ілюстративного матеріалу, отримання відгуку наукового керівника, зовнішньої рецензії, рецензії, підготовка до захисту	20.12.23-25.12.23	

Дата видачі завдання

«9» вересня 2023 р.

Керівник роботи _____
(підпис) Васильців Т.Г.
(прізвище та ініціали)

Завдання прийняте до виконання

«9» вересня 2023 р.

Здобувач _____
(підпис) Ніколаєнко А.А.
(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Ніколаєнко А. А. Соціально-економічна ефективність підприємства: напрями і засоби підвищення (на прикладі ВККПФ «УнТех», м. Львів): Кваліфікаційна робота за другим (магістерським) рівнем вищої освіти за ОПП «Економіка та організація бізнесу» зі спеціальності 051 – «Підприємництво та торгівля» / Центральноукраїнський національний технічний університет. Кропивницький, 2024. 138 с.

Мета кваліфікаційної роботи полягає в удосконаленні теоретико-методичних та прикладних засад аналізування та підвищення рівня соціально-економічної ефективності підприємства (на прикладі ВККПФ «УнТех», м. Львів).

Завданнями роботи є: визначити економічний зміст соціальної та економічної ефективності господарської діяльності; сформулювати методичні підходи до аналізування соціально-економічної ефективності підприємства; здійснити аналіз економічної ефективності підприємства; оцінити соціальні результати діяльності підприємства; визначити фактори впливу на соціально-економічну ефективність функціонування підприємства; удосконалити методику оцінювання ефективності діяльності підприємства; обґрунтувати стратегічні й тактичні засади підвищення соціально-економічної ефективності підприємства.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти, методичні підходи до оцінювання та підвищення рівня соціально-економічної ефективності підприємства.

Об'єктом дослідження є процес підвищення рівня соціально-економічної ефективності підприємства.

У першому розділі роботи розкрито теоретико-методичні засади оцінювання та забезпечення соціально-економічної ефективності підприємства. У другому розділі роботи здійснено аналіз економічної та соціальної ефективності функціонування ВККПФ «УнТех». У третьому розділі роботи обґрунтовано напрями та засоби підвищення соціально-економічної ефективності ВККПФ «УнТех».

За результатами дослідження розроблені теоретико-методичні основи управління соціально-економічною ефективністю підприємства, проведено комплексний аналіз та оцінено стан соціально-економічної ефективності аналізованого підприємства, розроблено положення програми підвищення соціально-економічної ефективності досліджуваного підприємства.

Одержані результати можуть бути використані при формуванні політики підвищення соціально-економічної ефективності ВККПФ «УнТех».

Рік виконання кваліфікаційної роботи: 2023 рік.

Кваліфікаційна робота містить 138 сторінок, 28 таблиць, 19 рисунків, список використаних джерел нараховує 73 найменування.

Ключові слова: підприємство, ефективність, соціально-економічні аспекти, методи оцінювання, засоби підвищення ефективності, програма розвитку.

SUMMARY

Nikolaenko A.A. Socio-economic efficiency of the enterprise: directions and means of improvement (on the example of PCCEA «UnTech», Lviv): Qualification work on the second (master's) level of higher education for EPP «Economics and Business organization» in specialty 076 – «Business and trade» / Central Ukrainian National Technical University. Kropyvnytskyi, 2023. 138 p.

The purpose of the qualification work is to improve the theoretical-methodical and applied principles of analysis and increase the level of socio-economic efficiency of the enterprise (on the example of PCCEA «UnTech», Lviv).

The tasks of the work are: to determine the economic content of the social and economic efficiency of economic activity; to form methodical approaches to analyzing the socio-economic efficiency of the enterprise; carry out an analysis of the economic efficiency of the enterprise; evaluate the social results of the enterprise; to determine the influencing factors on the socio-economic efficiency of the enterprise's functioning; to improve the method of evaluating the efficiency of the enterprise; justify the strategic and tactical principles of increasing the socio-economic efficiency of the enterprise.

The subject of the research is theoretical-methodical and applied aspects, methodical approaches to evaluation and raising the level of social and economic efficiency of the enterprise.

The object of the study is the process of increasing the level of social and economic efficiency of the enterprise.

The first chapter of the work reveals the theoretical and methodological principles of evaluating and ensuring the socio-economic efficiency of the enterprise. In the second section of the work, an analysis of the economic and social effectiveness of the functioning of the PCCEA «UnTech» was carried out. In the third section of the work, the directions and means of increasing the socio-economic efficiency of PCCEA «UnTech» are substantiated.

Based on the results of the research, the theoretical and methodological foundations of the management of the socio-economic efficiency of the enterprise were developed, a comprehensive analysis was carried out and the state of the socio-economic efficiency of the analyzed enterprise was evaluated, the provisions of the program for improving the socio-economic efficiency of the enterprise under study were developed.

The obtained results can be used in the formation of the policy of increasing the socio-economic efficiency of the PCCEA «UnTech».

Year of qualification work: 2023.

The qualification work contains 138 pages, 28 tables, 19 figures, the list of used sources includes 73 names.

Key words: enterprise, efficiency, socio-economic aspects, evaluation methods, means of increasing efficiency, development program.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	7
1.1. Економічний зміст соціальної та економічної ефективності господарської діяльності	7
1.2. Методичні підходи до аналізування соціально-економічної ефективності підприємства	21
1.3. Сучасні підходи до забезпечення соціально-економічної ефективності підприємства	31
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВККПФ «УНТЕХ»	42
2.1. Аналіз економічної ефективності підприємства	42
2.2. Оцінка соціальних результатів діяльності підприємства	60
2.3. Фактори впливу на соціально-економічну ефективність функціонування підприємства	73
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ТА ЗАСОБИ ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВККПФ «УНТЕХ»	88
3.1. Удосконалення методики оцінювання ефективності діяльності підприємства	98
3.2. Обґрунтування стратегічних і тактичних засад підвищення соціально-економічної ефективності підприємства	116
3.3. Напрями покращання соціальної ефективності підприємства	125
ВИСНОВКИ	136
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	132
ДОДАТКИ	139

ВСТУП

Актуальність теми. У ринковій економіці виживають лише ті підприємства, які найбільш правильно і компетентно зрозуміли вимоги ринку, організували збут конкурентоспроможної продукції (товарів, робіт, послуг), що користується попитом, уміло здійснюють мотивацію висококваліфікованої творчої праці персоналу. Усе це вимагає фундаментальних і глибоких економічних знань, а отже, і відповідної підготовки фахівців з економіки.

Кожне підприємство повинно оцінювати свою роботу, тобто визначати ефективність фінансово-господарської діяльності і постійно прагнути до її підвищення. Досвід розвинутих країн свідчить, що ефективність діяльності підприємства визначається мотиваційними системами, розробленими в кожній країні відповідно до конкретних соціально-економічних особливостей розвитку та психологічної поведінки людей. Існуюча в Україні соціально-економічна і політична ситуація вимагає виявлення і вивчення нових перспективних напрямків та форм виробничо-господарської діяльності підприємства, переосмислення діючих та складання нових стратегій, планів і програм які мають на меті підвищення ефективності роботи підприємства.

Достатньо розробленими є на сьогодні питання теорії та практики щодо визначення суті та засобів забезпечення економічної ефективності на мікрорівні ієрархії управління. Зокрема вагомий внесок у дослідження цих питань внесли такі вітчизняні науковці як: С.Мочерний, С.Покропивний, В.Колот, А.Шегда, М.Грещак, А.Наливайко, В.Сай, С.Соболь, І.Бойчик, П.Харів, М.Копчан, Ю.Піча та ін. Питанням соціальної ефективності функціонування підприємств присвячені праці Ф.Хміля, В.Білявського, Л.Безкоровайної, А.Куценка та ін. В свою чергу проблемам імплементації соціальної та економічної ефективності функціонування підприємств у сфері послуг присвячені дослідження таких науковців, як: В.Апопій, Л.Єжова, Н.Кабушкін, Г.Бондаренко, Л.Нечаюк, Н.Телеш та інших вітчизняних і зарубіжних вчених.

Проте більшість цих досліджень охоплюють загальну проблематику застосування та розрахунку економічних показників (інколи з розглядом соціальних аспектів) ефективності функціонування підприємства у сфері послуг чи цієї галузі загалом. Щодо вивчення окремих аспектів функціонування підприємства сфери послуг, зокрема його особливостей та методів впровадження сучасних (можна назвати інноваційних) підходів у діяльність та оцінку ефективності підприємств у сфері послуг, яка характеризується обмеженістю ресурсної бази та системною підпорядкованістю, тут вищевказаним питанням приділяється недостатня увага.

Виходячи з актуальності теми кваліфікаційної роботи, визначено її *мету* – удосконалення теоретико-методичних та прикладних засад аналізування та підвищення рівня соціально-економічної ефективності підприємства.

Об'єктом дослідження є процес підвищення рівня соціально-економічної ефективності підприємства.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти, методичні підходи до оцінювання та підвищення рівня соціально-економічної ефективності підприємства.

Для реалізації цієї мети були поставлені і вирішені такі завдання:

- визначити економічний зміст соціальної та економічної ефективності господарської діяльності;
- сформулювати методичні підходи до аналізування соціально-економічної ефективності підприємства;
- напрацювати сучасні практики покращення соціально-економічної ефективності підприємств;
- здійснити аналіз економічної ефективності підприємства;
- оцінити соціальні результати діяльності підприємства;
- визначити фактори впливу на соціально-економічну ефективність функціонування підприємства;
- удосконалити методику оцінювання ефективності діяльності підприємства;

- обґрунтувати стратегічні й тактичні засади підвищення соціально-економічної ефективності підприємства;
- визначити напрями покращання соціальної ефективності підприємства.

Теоретичною і методологічною базою дослідження стали роботи вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, діалектичний метод пізнання, а також конкретно-економічні методи – економічного і статистичного аналізу, групування, аналітичного порівняння та інші.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що рекомендації і пропозиції, наведені і сформульовані як результат проведеного дослідження, удосконалюють систему пошуку резервів підвищення соціально-економічної ефективності функціонування та розвитку підприємств.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в: обґрунтуванні організаційно-економічних особливостей забезпечення підвищення рівня соціально-економічної ефективності функціонування підприємств; подальшому розвитку методичних підходів до економічного аналізу ефективності соціально-економічної ефективності підприємства та факторів, які її визначають; удосконаленні механізму забезпечення і підвищення соціально-економічної ефективності підприємств зі спеціалізацією на сфері послуг.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У вступі визначено актуальність обраної теми, об'єкт, предмет та теоретичні основи дослідження.

У першому розділі «Теоретичні засади оцінювання та забезпечення соціально-економічної ефективності підприємства» розглядаються: економічний зміст соціальної та економічної ефективності господарської діяльності; показники та методика аналізу соціально-економічної ефективності функціонування підприємств; сучасні підходи до оцінювання соціально-економічної ефективності підприємства.

У другому розділі «Аналіз економічної та соціальної ефективності функціонування ВККПФ «УнТех»» на практичних матеріалах цього підприємства сфери послуг дано аналітичну оцінку рівня його економічної ефективності, соціальних результатів діяльності та факторів впливу на соціально-економічну ефективність функціонування цього підприємства.

Третій розділ «Напрями та засоби підвищення соціально-економічної ефективності ВККПФ «УнТех» присвячений обґрунтуванню стратегічних і тактичних засад розвитку підприємства, підходам до формування ресурсного забезпечення покращання показників соціально-економічної ефективності діяльності, а також оптимізації плану розвитку господарської діяльності підприємства.

Висновки та пропозиції мають узагальнений характер, який відображає результати кваліфікаційної роботи.

Основний текст кваліфікаційної роботи складає 138 сторінок. Кваліфікаційна робота містить 28 таблиць, 19 рисунків, список використаних джерел нараховує 73 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічний зміст соціальної та економічної ефективності господарської діяльності

Об'єктивна необхідність дослідження поняття та розробки ефективних заходів щодо підвищення рівня ефективності функціонування підприємств (зокрема у сфері послуг) в Україні полягає в такому:

- значна частина підприємств збиткові (у 2022 році цей показник перевищував 30%) та скорочується як кількість, так і частка діючих підприємств; темпи зменшення кількості діючих підприємств перевищують темпи збільшення новостворюваних;
- обсяги реалізації продукції (скориговані на індекс інфляції) є не значними;
- незадовільними є показники ефективності фінансово-господарської діяльності та використання ресурсного забезпечення підприємств;
- низькими є показники ліквідності підприємств (кредиторська заборгованість перевищує дебіторську);
- підприємства практично не скеровують кошти на розширене відтворення та здійснення інновацій як вагомих складових формування належних резервів для покращання показників економічної (а в подальшому і соціальної) ефективності (лише кожне п'яте підприємство здійснює капіталовкладення та низькою є частка капіталовкладень у розрахунку на одне підприємство). Підприємства функціонують в умовах значного рівня ризику, проте практично не використовують інструменти страхування та самострахування;
- рівень конкурентоспроможності більшості підприємств галузі низький;

- з огляду на відсутність вільних фінансових ресурсів підприємства не в змозі сформувати дієву систему забезпечення належного рівня розвитку власної діяльності, майна і персоналу.

В умовах ринкової економіки в зв'язку із високим рівнем конкуренції і зростанням соціального розвитку населення, а відповідно і його потреб моральних і фізіологічних, важливою є проблема ефективності господарської діяльності підприємства.

У своїх працях В. Галушко стверджує, що ефективність підприємства являє собою комплексну оцінку кінцевих результатів використання основних і оборотних засобів, трудових і фінансових ресурсів та нематеріальних активів за певний період часу [18,С.6-12].

З погляду менеджменту організації В. Гончаров розглядає поняття “ефективність” як загальний результат, наслідок дій, реалізованих у процесі управління функціонуванням організації [20,С.80-88].

Такі автори, як М. Грещак, В. Колот, А. Наливайко, В. Сай, С. Соболев, розглядаючи питання ефективності та продуктивності ототожнюють ці поняття. Під ефективністю виробництва вони розуміють комплексне відображення кінцевих результатів використання засобів виробництва і робочої сили за певний проміжок часу. Такої ж думки дотримуються такі вчені як Бойчик І.М., Харів П.С., Копчан М.І., Піча Ю.В., які стверджують, що ефективність виробництва – це загальне і повне відображення кінцевих результатів використання засобів, предметів праці і робочої сили на підприємстві за певний проміжок часу.

На основі аналізу економічної літератури видається доцільним розрізняти поняття ефективності та продуктивності, розуміючи під продуктивністю відношення кількості продукції, вироблену певною системою за певний період, до кількості ресурсів, спожитих для створення або виробництва цієї продукції, а під ефективністю – співвідношення між результатом (ефектом) та витратами на його досягнення.

Необхідно чітко розмежовувати поняття “ефект” і “ефективність”,

розуміючи під першим результат процесу, а під другим – співвідношення ефекту і витрат, що його викликали.

Ефект (від лат. effectus – виконання, дія) означає результат, наслідок певних причин, дій. Ефект може вимірюватись в матеріальному, соціальному, грошовому та інших виразах.

Так само О. Маслак трактує поняття ефект як досягнутий результат у різних формах вияву (матеріальній, грошовій, соціальній та ін.). В. Покришук під ефектом розуміє реалізацію заходів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва за рахунок економії всіх виробничих ресурсів [60, С.14-19]. Також можна зазначити, що термін “ефект” має значення результату, наслідку зміни стану певного об’єкта, зумовленого дією зовнішнього або внутрішнього характеру. Причому поняття “ефект” і “результат” ідентичні і їх необхідно ототожнювати.

Щодо поняття “ефект” в теорії менеджменту сформувалося три погляди. Перший полягає в тому, що загальний ефект виражається показниками діяльності організації загалом. Прихильники другого погляду намагаються сконструювати систему показників ефективності менеджменту, виокремивши із загального ефекту саме те, що досягнуто завдяки функціонуванню системи менеджменту. Третя позиція синтезує обидва погляди, її автори вважають, що процес менеджменту можна розбити на окремі етапи та операції, виокремлюючи при цьому взаємопов’язані проміжні (локальні) та остаточні результати менеджменту загалом і його окремих ланок.

Як показує аналіз теоретичних джерел, у визначенні показників ефективності науковці пішли різними шляхами. Представники одного з них вважають за доцільне необхідність отримання єдиної оцінки і будувати систему показників ефективності. А остаточний висновок, на їх думку, має зробити експерт, який аналізує цю систему показників, враховує певні неформальні обставини, власний досвід, можливо інтуїтивні міркування, прогнози і на базі цього робить висновок. Інші вчені пропонують відразу обмежити множину факторів впливу і визначити комплексний показник ефективності. Є, звичайно,

і певні компромісні підходи. Так, наприклад, відомі методики, в яких спочатку визначається система показників, а потім до неї застосовують певні правила згортання для отримання інтегральної оцінки. Серед прибічників єдиного показника є ті, які будують настільки складний комплексний показник, що він за широтою охоплення вхідних параметрів фактично не поступається системам показників. Крім того, розроблені й ситуаційні алгоритми, які дають змогу обирати той, чи інший комплексний показник на базі попереднього аналізу певних характеристик підприємства.

Зрозуміло, що на практиці складно робити єдиний узагальнюючий висновок чи визначати єдиний показник ефективності діяльності підприємства, який враховував би усю сукупність параметрів і тому більш перспективною є розробка системи оцінки якісних та кількісних показників ефективності діяльності підприємства загалом та на окремих рівнях.

Визначаючи систему показників, у своїх працях М. Цуркан приділяє увагу показникам економічної ефективності організації загалом та показникам, які характеризують ефективність процесів менеджменту. Він зазначає, що показники економічної ефективності організації розраховують як співвідношення між економічним ефектом діяльності організації загалом і витратами ресурсів на його досягнення. Основним таким показником є індекс віддачі (одержаного прибутку) на вкладений капітал. Показники ефективності процесів менеджменту відображають складність внутрішніх і зовнішніх відносин і зв'язків, які існують у керуючій системі, зв'язків між нею і керованою системою та зовнішнім середовищем. Ефективність процесів менеджменту оцінюють за такими показниками: коефіцієнт якості виконуваних управлінських функцій, коефіцієнт оперативності роботи управлінських працівників, коефіцієнт раціональності управлінської документації, коефіцієнт керованості, коефіцієнт економічності апарату управління, рівень організації управління виробництвом [69, С.246].

Грещак М.Г., Колот В.М., Наливайко А.П., Покропивний С.Ф., Сай В.М. та ін. Стверджують, що система показників ефективності діяльності має

включати такі групи: 1) узагальнюючі показники ефективності діяльності; 2) показники ефективності використання праці (персоналу); 3) показники ефективності використання виробничих (основних та оборотних) засобів; 4) показники ефективності використання фінансових (оборотних коштів та інвестицій). Кожна з цих груп включає певну кількість конкретних абсолютних чи відносних показників, які характеризують загальну ефективність господарювання або ефективність використання окремих видів ресурсів.

Аналізуючи праці таких вчених як Бойчик І.М., Харів П.С., Шегда А.В. потрібно зауважити, що ними при визначенні ефективності діяльності не використовується чітка система показників і вони приділяють увагу лише методиці визначення ефективності окремих напрямів діяльності підприємства.

При вивченні ефективності потрібно розмежовувати економічну ефективність підприємства і ефективність процесів менеджменту. Система показників оцінки має включати та об'єднувати ці два напрями і відображати всі сфери діяльності підприємства.

Також потрібно зазначити, що більшість авторів не розглядають такий вид ефективності, як соціальна, а у тих авторів, які виділяють цей вид ефективності, відсутня науково обгрунтована і загально визнана методика визначення її рівня. Проте соціальні показники мають великий вплив на результат діяльності підприємства і їх доцільно включити до системи показників ефективності діяльності підприємства.

Соціальна ефективність – це відповідність результатів господарської діяльності основним соціальним потребам і цілям суспільства. Інтегруючим показником суспільної ефективності є підвищення народного добробуту, якості життя. Економічна ефективність діяльності підприємства безпосередньо пов'язана із соціальною ефективністю цієї діяльності, оскільки результати роботи підприємства є базою для вирішення цілого ряду соціальних проблем. Соціальну ефективність слід розглядати як на рівні окремо взятого підприємства (локальна ефективність), так і на загальнодержавному чи муніципальних рівнях. Визначення рівня соціальної ефективності повинно

охоплювати ті заходи, які піддаються кількісному вимірюванню, а також ті, які не піддаються прямому кількісному вираженню.

Такий автор як Т. Білорус [9, С.185-189] пропонує розглядати соціальну ефективність як ефективність використання соціального капіталу підприємства, під яким розуміє потенціал взаємної довіри та взаємодопомоги працівників, що дозволяє мобілізувати додатків ресурси, які створюють умови для координації і кооперації праці заради взаємної вигоди усього колективу. Соціальний капітал характеризується такими рисами:

- це продукт організованої взаємодії та має колективну природу і притаманний структурі міжособистісних відносин;
- як елемент функціонування соціальний капітал не може знаходитись в приватній власності працівника, є колективним благом.

Білявський В.М. також пропонує також включати до компонент соціальної ефективності функціонування підприємства його нематеріальні активи. Соціальний капітал підприємства та ефективність його використання посідає не менш вагоме місце у системі показників ефективності функціонування підприємства, ніж економічний. По-перше, він активізує і приводить у рух матеріальні ресурси господарської діяльності. По-друге, він змінює свою кількість, інтенсивність споживання в операційному процесі, тобто самозбільшуватись при незмінній фізичній кількості інших виробничих ресурсів.

На нашу думку, система показників ефективності, яка використовується керівництвом підприємства має:

- відображати витрати всіх ресурсів, задіяних на підприємстві;
- створювати передумови для виявлення резервів підвищення ефективності діяльності підприємства;
- стимулювати використання всіх резервів, наявних на підприємстві;
- забезпечувати базу даних для системного аналізу усіх ланок управлінської ієрархії;
- виконувати критеріальну функцію в рамках визначення правил

інтерпритації їх значень.

При виборі показників оцінки ефективності діяльності підприємства необхідно використовувати комплексний, системний підхід, ретельно досліджувати всі підрозділи, служби підприємства та ті процеси, які в них відбуваються. Тільки на основі системного аналізу можна отримати справді адекватну оцінку стану справ на підприємстві та розробити ефективні заходи щодо його поліпшення.

Економічна ефективність – досягнення найбільших результатів за найменших витрат живої та уречевленої праці. Економічна ефективність являється конкретною формою вияву закону економії часу. Цей зв'язок здійснюється через зростання продуктивності праці. Підвищення останньої означає зростання ефективності сукупної праці, покращення ефективності функціонування підприємства загалом, зумовленої насамперед прогресом продуктивних сил. Крім цього існує сукупність факторів зростання продуктивності праці, що належать до економічних факторів впливу (впровадження нових форм і систем заробітної плати, розподіл прибутків, вдосконалення старих і поява нових форм власності, податкова система), її взаємодії з продуктивними силами, а також фактори, які характеризують вплив господарського механізму, організаційно-економічних відносин, надбудови (вдосконалення політичної системи, законодавства тощо) на зростання продуктивності праці. Фактори, що належать до продуктивних сил, групуються залежно від рівня технічної озброєності праці, розвитку науково-технічного прогресу, глибини спеціалізації, кооперації праці, інтенсивності, рівня розвитку сутнісних сил людини, її здібностей тощо. Тому зростання продуктивності праці є лише іншим вираженням економії робочого часу, дії відповідного закону.

У західній економічній науці економічну ефективність розглядають як складну і багатоаспектну категорію, що складається з:

- 1) відношення між витратами ресурсів і обсягом товарів та послуг, які виробляють з цих ресурсів

2) максимального обсягу збуту товарів чи послуг з використанням мінімальної вартості ресурсів

3) збуту товарів певної вартості за найменших витрат ресурсів

4) отримання максимуму з доступних для людей обмежених ресурсів

5) відношення цінності результату до цінності витрат та ін.

Різні сторони економічної ефективності виділяють і у вітчизняній літературі. Проте у всіх вітчизняних і західних працях економістів не відокремлюють речовий зміст і суспільну форму категорії „економічна ефективність”. На наш погляд, щодо речового змісту – це досягнення найбільших результатів за найменших витрат живої та уречевленої праці. Суспільна форма економічної ефективності – це послаблення конфлікту, антагонізму, гострих форм суперечності між працею і власністю на результати цієї праці, тобто дотримання вимог закону єдності праці та власності.

Ми вважаємо, що формування визначення поняття ефективності функціонування підприємства сфери послуг повинно базуватись з одного боку на загальновизнаних підходах щодо розгляду цього поняття. У останньому контексті представляють інтерес для дослідження підходи науковців, які визначають ефективність функціонування підприємства як стан, при якому який-небудь суб'єкт (підприємство) знаходиться у становищі надійної захищеності та не підпадає під негативний вплив яких-небудь факторів. Більшість науковців у тому, чи іншому контексті погоджуються з цим визначенням, додаючи, що ефективний стан функціонування підприємства, яке досліджується повинен зберігатись як станом на сьогодні, так і в майбутньому.

Загалом еволюція поняття в першу чергу економічної, а також і соціальної ефективності підприємства починається із згадок про цю економічну категорію, які стосувались забезпечення умов збільшення обсягів господарської діяльності підприємства та прибутку. Такому трактуванню цього поняття присвячені праці початку 90-х років минулого століття.

В подальшому зміст категорії економічної ефективності функціонування підприємства розглядається науковцями з позиції врахування негативного

впливу факторів зовнішнього середовища.

В свою чергу, у низці досліджень розглядають ефективність функціонування підприємства як стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних та потенційних джерел небезпеки чи економічних загроз. Загалом можна згрупувати підходи науковців до визначення сутності поняття економічної ефективності функціонування підприємства. З цієї точки зору цю категорію розглядають:

1) за допомогою сукупності індикаторів (індикативний підхід), порогових значень показників, які характеризують діяльність підприємства у різних функціональних сферах (галузевою приналежністю, формою власності, структурою капіталу, існуючим організаційно-технічним рівнем), які відповідають наперед визначеному рівню економічної ефективності функціонування;

2) як стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів та забезпечення стабільного функціонування підприємства в існуючому часі та у майбутньому (ресурсно-функціональний підхід). В якості основних напрямів економічної ефективності функціонування підприємства прихильники цього напрямку здебільшого розрізняють сім функціональних складових: інтелектуально-кадрову, фінансову, техніко-технологічну, політико-правову, екологічну, інформаційну та силову. Позитивним моментом цього підходу є його всеохоплюючий комплексний характер, оскільки в його рамках досліджуються найважливіші фактори, які визначають стан функціональної складової економічної ефективності функціонування підприємства, вивчаються основні процеси, які впливають на її забезпечення, проводиться аналіз розподілу та використання ресурсів підприємства, розглядаються економічні індикатори, які відображають рівень забезпечення функціональної складової ефективності підприємства та розробляються заходи забезпечення її максимально високого рівня;

3) з точки зору дотримання принципів та умов програмно-цільового управління та розвитку підприємства та оцінки рівня економічної ефективності

функціонування підприємства на основі інтегрування сукупності показників такої оцінки. Причому може використовуватись декілька рівнів інтеграції показників та такі методи їх аналізу як кластерний, багатомірний аналіз тощо;

4) як наявність чистого прибутку підприємства (або рентабельності витрат та загального капіталу), яким воно може розпоряджатись на власний розсуд;

5) як виконання умови забезпечення розширеного відтворення ресурсів підприємства (порівняння обсягів інвестицій підприємства, причому переважно за рахунок реінвестованого прибутку з обсягом засобів, необхідних для його забезпечення);

6) як ефективність маркетингової орієнтації відтворювального процесу капіталу підприємства (ринкові позиції підприємства, його глобальний інтерес, обумовлений обсягами продаж, показник ефективності маркетингу).

Виходячи з вищевикладеного, слід констатувати, що зроблені у науковій економічній літературі підходи є вірними, проте з точки зору дослідження питань економічної та соціальної ефективності підприємства саме сфери послуг відрізняються або неповнотою, або дуже широким підходом, при якому інколи губиться суть бачення цього питання.

Проте зрозуміло, що на сучасному посттрансформаційному етапі розвитку України виникає необхідність розробки і/або удосконалення механізмів покращення економічної та соціальної ефективності економіки, а також зміни акцентів на підвищення ефективності функціонування підприємства як базису національної та регіональної конкурентоспроможності. Особливої важливості проблеми цього спектру набувають в умовах інтенсифікації економіки в глобальну та мегарегіональні економічні системи.

Аналізуючи праці науковців можна також зробити висновок, що рівень економічної ефективності функціонування підприємства залежить від рівня його конкурентоспроможності, фінансової стійкості та платоспроможності, ефективності функціонування та використання ресурсів.

Ефективність господарської діяльності підприємства також включає такі

ПОНЯТТЯ ЯК:

- економічна ефективність засобів праці;
- ефективність науково-технічного прогресу;
- ефективність праці;
- соціальна ефективність;
- ефективність суспільної праці;
- техніко-економічна ефективність.

Економічна ефективність засобів праці – це співвідношення між витратами на впровадження засобів праці та отриманими від цього економічними результатами, що виражаються у збільшенні обсягів діяльності, підвищенні якості послуг, зниженні собівартості тощо. Основними елементами зростання економічної ефективності засобів праці є впровадження нової техніки (створення нових механізмів, машин, приладів, устаткування, та їх реконструкція), спорудження нових будівель, використання нових видів сировини, матеріалів, технологічних ліній тощо. Витрати на впровадження засобів праці виражаються в обсязі капіталовкладень. Економічну ефективність засобів праці розраховують по всьому циклу робіт: проектування, наукові розробки нової технології, її випробування, складання кошторису тощо. Обчислюють також величину витрат на впровадження засобів праці порівняно з існуючими, приріст випуску продукції, зниження собівартості, збільшення прибутку тощо.

Ефективність науково-технічного прогресу розглядається як економічна категорія для визначення величини економічного ефекту, отриманого від впровадження нової техніки, в розрахунку на одиницю витрат на нову техніку. Узагальненим критерієм ефективності нової техніки є відношення приросту чистої продукції до витрат на нову техніку. Оцінка ефективності окремих видів нової техніки дається на підставі показника річного економічного ефекту, який обчислюється зіставленням приведених витрат на замінювану та нову техніку.

Приведені витрати – це сума собівартості і нормативних відрахувань від капітальних вкладень у виробничі фонди.

Ефективність праці – це співвідношення між результативністю праці та величиною витрат, що виражається у досягненні максимального ефекту за мінімальних витрат. Між витратами праці на створення послуги та ефективністю праці існує обернено пропорційна залежність. Ефективність праці є багатоаспектною економічною категорією, кожен з аспектів якої розкриває її окремі сутнісні сторони і виражається у менш місткій категорії. Такими категоріями є продуктивність праці, продуктивна сила праці, якість праці, результативність праці, стабільність праці, інтенсивність праці тощо.

Проблема підвищення ефективності господарської діяльності підприємства полягає в забезпеченні максимально можливого результату на кожную одиницю затрачених трудових, матеріальних і фінансових ресурсів.

Певною мірою узагальнюючи вищенаведене, вважаємо, що соціально-економічну ефективність функціонування підприємства сфери послуг слід розглядати як такий стан функціонування підприємства, при якому забезпечується рентабельність фінансово-господарської діяльності підприємства та ефективність використання усіх груп його ресурсного забезпечення на рівні не нижчому за нормативні, середньоринкові та середньогалузеві показники, а також достатньому для задоволення (на належному рівні) соціальних потреб персоналу, підприємства та суспільства.

Як зазначає О. Мороз [49, С.149-164] сутнісна характеристика ефективності виробництва (продуктивності системи) знаходить відображення в загальній методології її визначення, формалізована форма якої має вигляд відношення результатів до ресурсів (витрат), а принципову схему формування результатів та ефективності виробництва (продуктивності виробничо-економічної системи) представляє у вигляді схеми, на якій вказує, що (рис. 1.1).

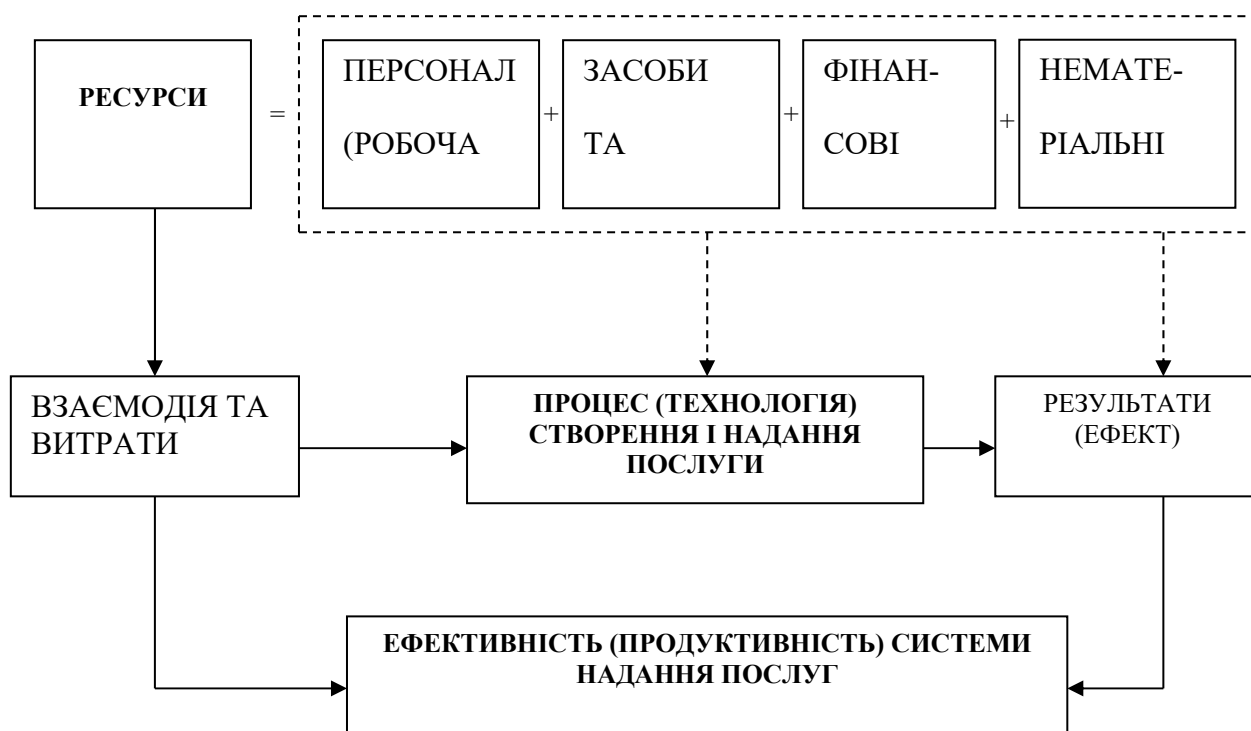

Рис. 1.1. Принципова схема формування результатів та ефективності надання послуг

На рис. 1.2 наведено класифікацію сутнісних характеристик ефективності підприємства. Таким чином, можна розглядати економічну (у вигляді гарних фінансово-економічних результатів господарювання, високих показників ефективності використання ресурсів) та соціальну (у вигляді гарних умов праці, високого рівня її оплати, наявності систем матеріального стимулювання праці і т. п.) ефективність.

Інший аспект ефективності – це рівень наростання ефекту, коли ведуть мову про первинну (перший результат), синергічну (коли досягаються позитивні зрушення одразу в кількох сферах) та мультиплікаційну (коли позитивні зміни в одних складових діяльності підприємства обумовлюють гарні зрушення в принципово інших сферах) ефективність.

Важливим аспектом також є місце отримання відповідного ефекту. Так, це може бути отримання певного позитивного ефекту безпосередньо на робочому місці. Однак, позитивні зрушення можуть поширюватися й на все підприємство або навіть галузь, до якої воно приналежить. Ще більшим буде ефект, який поширюється на всю регіональну економіку.

<u>За одержаним результатом (наслідками):</u> • економічна; • соціальна	<u>За місцем одержання ефекту:</u> • локальна; • на рівні підприємства; • на рівні галузі; • на рівні регіону	<u>За методом розрахунку:</u> • абсолютна; • відносна
<u>За рівнем збільшення ефекту:</u> • первинна; • синергічна; • мультиплікаційна	<u>За типом економічного зростання:</u> • екстенсивного розвитку; • інтенсивного розвитку	<u>За структурою організації процесу надання послуг:</u> • робочого місця; • відділу; • підприємства загалом
<u>За характером витрат:</u> • поточних; • одноразових (інвестиційних)	<u>За напрямом інноваційно-інвестиційної діяльності:</u> • науки, техніки і технології; • організаційно-управлінських інновацій; • інвестиційних проектів і програм	<u>За об'єктом оцінки:</u> • повна (інтегральна); • часткова (окрема); • чинникова (багаточинникова)
<u>За термінами забезпечення:</u> • ситуативна; • тимчасова; • довгострокова; • систематична	<u>За складовими ефективності:</u> • використання ресурсів; • фінансово-господарської діяльності; • вкладених ресурсів (активів); • нематеріальних активів	<u>За напрямом оцінювання рівня:</u> • орієнтована на підприємство; • клієнтоорієнтована; • суспільноорієнтована

Рис. 1.2. Класифікація сутнісних характеристик ефективності підприємства сфери послуг

Під час аналізування ефективності доречно враховувати й інші аспекти та класифікаційні ознаки соціальної й економічної ефективності підприємства. Зокрема йдеться про різні типи економічного зростання, структурні аспекти організації технологічної схеми бізнесу, напрями й ефективність інвестиційно-інноваційного типу (шляху) розвитку підприємства, характер і віддачу витрат, напрями оцінювання рівня ефективності, складові ефективності, тип економічного зростання і т. п.

1.2. Методичні підходи до аналізування соціально-економічної ефективності підприємства

Під час формування системи показників ефективності бажано дотримуватись єдиних принципів, які повинні використовуватись в кількісному вимірюванні таких показників. До цих принципів можна віднести:

- забезпечення взаємозв'язку критерію і системи конкретних показників ефективності;
- відображення ефективності використання всіх видів застосовуваних ресурсів та витрат;
- можливість застосування показників ефективності в управлінні підприємством, прийнятті рішень та виконанні різних операцій;
- використання системи показників для виявлення резервів підвищення результативності усіх видів діяльності підприємства.

Окремі науковці вважають, що узагальнюючим показником економічної ефективності підприємства є норма прибутку, що є, на наш погляд, закономірним, оскільки відображає чи підприємство функціонує прибутково чи ні. Разом з тим в економічній літературі є й інші підходи. Так в зарубіжній економічній літературі зустрічається думка, що основною метою функціонування підприємства стає максимізація прибутку (чистого прибутку) на одного працівника, що разом з тим не виключає необхідності використання показника норми прибутку.

Інші науковці вважають більш конкретними показниками економічної ефективності показники ефективності використання ресурсного забезпечення підприємства, зокрема: продуктивність і фондомісткість праці, фондівіддачу і фондомісткість продукції, економічну ефективність капітальних вкладень (зокрема нової техніки), енергомісткість продукції тощо. У відповідності до цього основними напрямками зростання економічної ефективності підприємств в Україні вони вважають суттєве зниження енергомісткості, матеріаломісткості, зростання фондівіддачі підприємств тощо. Досягнення таких цілей передбачає

в свою чергу демократичне трансформування всієї економічної системи, в т.ч. таких її елементів як продуктивні сили, техніко економічні відносини, виробничі відносини, організаційно-економічні відносини та господарський механізм. Науковці цієї групи вважають показники прибутку та рентабельності похідними від вищенаведених, хоча й кінцевими економічними підсумками господарсько-фінансової діяльності підприємств.

Прибуток є частиною чистого доходу, що залишається підприємству після відшкодування всіх витрат, пов'язаних з реалізацією продукції та іншими видами діяльності. Він є важливим узагальнюючим показником оцінки ефективності функціонування кожного суб'єкта господарської діяльності, оскільки саме в прибутку акумулюються результати всіх сторін діяльності: реалізація, якість і асортимент продукції (послуг), ефективність використання ресурсів і собівартість.

В умовах переходу до ринкової економіки підприємства намагаються збільшувати прибуток, що досить часто пов'язано з негативними явищами. Деякі підприємства обрали спосіб одержання прибутку здебільшого шляхом підвищення цін. Тому для оцінки ефективності функціонування підприємства окремі науковці пропонують надавати перевагу використанню показників рентабельності. Вони повніше, ніж прибуток, характеризують кінцеві результати діяльності, оскільки їх величина показує співвідношення прибутку з наявними або використаними ресурсами.

Підприємство вважається рентабельним, якщо в результаті реалізації продукції воно покриває свої витрати і отримує прибуток. Але сума прибутку і рівень рентабельності, як правило, змінюється не в рівній пропорції, а іноді в різних напрямках. Прибуток може збільшуватись швидшими темпами ніж рентабельність. Показники рентабельності характеризують ефективність поточних витрат підприємства, пов'язаних з реалізацією послуг. У той же час ці показники відображають рівень використання всіх коштів підприємства, як авансованих у господарській діяльності, так і спожитих у ній.

Показники економічної та соціальної ефективності функціонування

підприємства невід’ємно пов’язані з такою економічною категорією як витрати. Поточні витрати – це витрати операційної діяльності підприємства, тобто його основної діяльності, пов’язаної з реалізацією послуг, яка забезпечує основну частку його доходу.

В економічній літературі критерії ефективності праці відображаються через систему показників економічної ефективності підприємства. Ця система містить такі групи показників:

- узагальнюючі показники економічної ефективності підприємства (рівень задоволення потреб ринку, збут продукції на одиницю витрат ресурсів, рентабельність виробництва, народногосподарський ефект від використання одиниці продукції);

- показники ефективності використання праці (трудомісткість одиниці продукції, відносне вивільнення працівників, темпи росту продуктивності праці, коефіцієнт ефективності використання робочого часу, економія фонду оплати праці, випуск продукції на одну гривню фонду оплати праці);

- показники ефективності використання фінансових коштів (коефіцієнт оборотності оборотних коштів, відносне вивільнення оборотних коштів, питомі капіталовкладення, капіталовкладення на одиницю введених потужностей, рентабельність інвестицій, строк окупності інвестицій);

- показники якості продукції (послуг) (економічний ефект від поліпшення якості продукції (послуг), частка продукції (послуг), яка відповідає кращим світовим і вітчизняним взірцям тощо).

Ефективність суспільної праці – найважливіша узагальнююча характеристика її результативності, яка виражає відношення величини створених товарів і послуг до сукупних витрат праці. На підприємстві ефективність суспільної праці вимірюється відношенням величини чистої продукції до витрат суспільної праці.

Ефективність суспільної праці – складна багатопланова категорія. Її окремі аспекти вимірюються за допомогою конкретніших показників. Для цього отриманий результат зіставляють з окремими факторами процесу

господарювання. Так, продуктивність праці визначають як співвідношення послуг до кількості зайнятих у процесі їх надання за певний час; обернений показник – трудомісткість. Відношення продукту до засобів праці (основних засобів) визначає фондівіддачу, а оберненим показником є фондомісткість продукції. Відношення продукту до предметів праці визначає матеріалівіддачу. Матеріаломісткість продукції – обернений показник. Ми вважаємо, що названі величини (продуктивність праці, фондівіддача, матеріалівіддача) і є основними показниками ефективності діяльності підприємства. З її збільшенням зростають продуктивність праці, фондівіддача, матеріалівіддача, поліпшується якість продукції. Водночас на практиці інколи спостерігається різноспрямований рух цих показників. Так, підвищення якості продукції може супроводжуватись використанням дорожчих матеріалів, тобто зменшенням фондівіддачі (або зростанням фондомісткості). Тому економічну ефективність не можна розглядати як раціональне і ефективне використання якогось одного фактору праці. Слід враховувати всі інші господарські фактори (речові фактори праці, управління торговельним процесом тощо), їх раціональну взаємодію, що передусім залежить від їх оптимального розподілу.

Оцінка ефективності діяльності повинна виходити з того, що ефективність господарської діяльності підприємства – це узагальнене і повне відображення кінцевих результатів використання засобів, предметів праці і робочої сили на підприємстві за певний проміжок часу. Економічна ефективність підприємства являється основною умовою самоокупності і самофінансування підприємства. Загальна методологія визначення економічної ефективності полягає у відношенні результату праці до затрачених ресурсів (витрат), тобто одержаного економічного ефекту до витрат на його здійснення.

Витрати ресурсів вимірюються такими показниками:

- витрати трудових ресурсів (чисельність персоналу);
- витрати матеріальних ресурсів, обсяг оборотних засобів;
- довготермінові витрати на основні фонди (вартість основних засобів, вартість активної частини основних засобів);

– поточні витрати сукупності ресурсів – собівартість продукції.

Виявлення виробничо-господарських ситуацій по основних економічних показниках в діяльності підприємства, їх співставлення з кон'юктурою ринку і визначення на цій основі бажаних (допустимих, необхідних) ситуацій дозволяє розробити обґрунтовану техніко-економічну політику підприємства і програму підвищення його діяльності на найближчу перспективу.

Труднощі аналізу ефективності господарської діяльності підприємства полягають в тому, що різні фактори можуть створювати різноманітні ситуації на одному і тому ж етапі роботи, що не дозволяє при виборі правил поведінки підприємства на ринку орієнтуватись лише на ситуацію, що виникає при використанні того чи іншого окремого фактора. Необхідно розробляти рішення, виходячи із сукупності всіх можливих ситуацій, що створюються під впливом усіх можливих факторів.

Економічний результат може бути виміряний прямими і непрямими показниками. До прямих показників відносять: прибуток, обсяг збуту (виручку від продажу продуктів чи послуг), оплату праці. Непрямі показники: якість продукції (питома вага конкурентоспроможної продукції (послуг)), введення в дію нових потужностей (нових робочих місць), масштаб і радикальність впроваджених нововведень. Варто відзначити, що непрямі показники впливають на значення прямих показників. Система показників ефективності повинна: відображати витрати всіх видів ресурсів, що споживаються на підприємстві; створювати передумови для виявлення резервів підвищення ефективності діяльності; стимулювати використання всіх резервів, наявних на підприємстві; забезпечувати інформацією стосовно ефективності підприємства всі ланки управлінської ієрархії; забезпечувати інформацією стосовно ефективності роботи всі ланки управлінської ієрархії.

Для повнішого усвідомлення зведемо показники ефективності діяльності підприємства сфери послуг у систему, представлену на рисунку 1.3.

Рис. 1.3. Основні групи та показники ефективності діяльності підприємства сфери послуг

Для оцінки ефективності діяльності підприємства розглядають ефективність використання основних засобів. Вона характеризується рядом показників. Основним показником використання основних засобів є фондовіддача:

$$Фв = О / Ссер \quad (1.1)$$

де Фв – фондовіддача основних засобів підприємства, грн./грн.;

О – обсяги господарської діяльності підприємства, грн.;

Ссер – середньорічна вартість основних засобів підприємства, грн.

Оберненим показником до фондовіддачі є фондомісткість (ФМ):

$$ФМ = Ссер / О \quad (1.2)$$

Фондоозброєність праці обчислюється за формулою:

$$\Phi O = S_{\text{ср}} / Ч \quad (1.3)$$

де ΦO – фондоозброєність праці на підприємстві, грн./ос.,

$Ч$ – середньоспискова чисельність персоналу, осіб.

На кінцеві результати діяльності підприємства безпосередньо впливає оборотність оборотних коштів. Тому слід визначати коефіцієнт оборотності оборотних коштів ($Коб$), який покаже скільки разів в рік обертаються оборотні кошти підприємства. Формула для визначення цього показника наступна:

$$Коб = O / S_{\text{ноз}} , \quad (1.4)$$

де $S_{\text{ноз}}$ – середньорічний залишок нормованих оборотних коштів.

Коефіцієнт завантаження ($Кзав$) – обернена величина коефіцієнту оборотності, показує скільки оборотних коштів підприємства припадає на одну гривню наданих послуг:

$$Кзав = S_{\text{ноз}} / O . \quad (1.5)$$

Тривалість обороту ($Тоб$) показує тривалість одного обороту оборотних коштів у днях, і визначається:

$$Тоб = 360 / Коб \quad (1.6)$$

Суму вивільнених в результаті прискорення оборотності оборотних засобів можна обчислити за формулою:

$$\Delta S_{\text{ноз}} = O_{\text{зв}} / 360 \cdot (Тоб.баз - Тоб.зв), \quad (1.7)$$

де $O_{\text{зв}}$ – обсяг наданих послуг у звітному році, грн.;

$Тоб.баз$, $Тоб.зв$ – середня тривалість одного обороту оборотних засобів відповідно у базовому і звітному роках.

Суму приросту прибутку (збитку), одержаного за рахунок зміни оборотності оборотних засобів можна розрахувати за формулою:

$$\Delta П = Пр.баз \cdot (O_{\text{зв}} / O_{\text{баз}}) \cdot (S_{\text{баз}} / S_{\text{зв}}) - Пр.баз, \quad (1.8)$$

де $\Delta П$ - сума приросту прибутку (збитку), грн.;

$Пр.баз$ – прибуток від надання послуг у базовому році, грн.;

$O_{\text{зв}}$, $O_{\text{баз}}$ – обсяг наданих послуг у звітному і базовому роках відповідно;

$S_{\text{баз}}$, $S_{\text{зв}}$ – середньорічні залишки нормованих оборотних засобів у базовому і звітному роках.

Вплив використання оборотних засобів на рівень рентабельності визначається за формулою:

$$\Delta P = (П_{\text{бал.зв}} \cdot 100 / (S_{\text{сер.зв}} + S_{\text{зв}} - \Delta S_{\text{ноз}})) - P_{\text{зв}}, \quad (1.9)$$

де ΔP – зміна рівня загальної рентабельності за рахунок зміни середніх залишків нормованих оборотних засобів, %;

$П_{\text{бал.зв}}$ – балансовий прибуток у звітному році, грн.;

$S_{\text{сер.зв}}$ – середньорічна вартість основних засобів у звітному році, грн.;

$S_{\text{зв}}$ – середньорічні залишки нормованих оборотних засобів у звітному році, грн.;

$P_{\text{зв}}$ – загальна рентабельність господарської діяльності у звітному році, %.

Ефективне використання оборотних коштів є важливим завданням підприємства і повинно забезпечуватись прискоренням їх оборотності на всіх стадіях кругообігу.

Обов'язковим критерієм оцінки ефективності роботи підприємства є показники ефективності використання трудових ресурсів. Основним з цих показників є продуктивність праці.

Продуктивність праці – це показник, що характеризує її ефективність і показує здатність працівників надавати певну кількість послуг за одиницю часу. Вона визначається за допомогою формули:

$$ПП = O / Ч, \quad (1.10)$$

де O – обсяг наданих послуг, грн.;

$Ч$ – чисельність персоналу, ос.

Також важливим показником, який потрібно враховувати при оцінці ефективності роботи працівників є показник оплати праці.

Оплата праці – це грошовий вираз вартості і ціни робочої сили, який виплачується працівникові за виконану роботу або надані послуги і спрямований на мотивацію досягнення бажаного рівня продуктивності праці.

Аналіз ефективності використання фонду оплати праці дозволяє виявити в якій мірі матеріальне стимулювання праці сприяє підвищенню прибутку, підвищенню зацікавленості працівників в досягненні кінцевих результатів.

Отож потрібно визначити ефективність використання ФОП. Для цього визначають показник стимулювання виручки:

$$C_v = B / \text{ФОП}, \quad (1.11)$$

де B – виручка, грн.;

ФОП – фонд оплати праці, грн.

і показник стимулювання прибутку:

$$C_p = \Pi / \text{ФОП}, \quad (1.12)$$

де Π – прибуток підприємства, грн.

На основі цих показників матимемо інтегральний показник ефективності використання ФОП:

$$I = C_v \cdot C_p. \quad (1.13)$$

Необхідно особливо відзначити, що показник оплати праці повинен відноситись до групи показників, що характеризують результати підприємства, а не витрати. Тут ми відштовхуємось від концепції об'єктивної постановки цілей підприємства, за якою в якості однієї з головних цілей виступає задоволення потреби в праці як джерелі матеріальних благ. Рівень оплати праці являється одним із критеріїв досягнення цієї цілі. До затрат праці в цьому випадку відносять кількість затраченої праці (що вимірюється чисельністю працівників або людино-годинами).

Таким чином, рівень оплати праці являється важливим показником ефективності діяльності підприємства невиробничої сфери і визначається як відношення оплати праці до чисельності працівників або до кількості затраченої праці (в людино-годинах).

Види ефективності діяльності підприємства виокремлюються переважно за різноманітністю одержуваних результатів (ефектів) діяльності. Результат, насамперед, буває економічним або соціальним.

Розрізняють такі найважливіші види прибутку:

1. Валовий прибуток – розраховується як різниця між чистим доходом від реалізації продукції і собівартістю реалізованої продукції.

2. Операційний прибуток – це балансовий прибуток, скорегований на різницю інших операційних доходів та операційних витрат. Інші операційні доходи відображають суми від операційної діяльності, крім виручки від реалізації продукції. Операційні витрати включають адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати.

3. Прибуток від звичайної діяльності – це операційний прибуток, скоригований на величину фінансових та інших доходів і фінансових та інших витрат.

4. Чистий прибуток – це прибуток, що надходить у розпорядження підприємства після сплати податку.

Математична формалізація категорії економічної ефективності виглядає як співвідношення результату (прибутку) до витрачених ресурсів (витрат). Враховуючи це співвідношення слід мати на увазі, що перелік ресурсів підприємства, котрі визначають його ефективність, не є вичерпним, тобто в конкретних умовах на ефективність діяльності підприємства можуть чинити істотний вплив й інші фактори.

Узагальнюючим показником ефективності діяльності підприємства є показник рентабельності, яка може бути загальною ($P_{в\ заг}$) і розрахунковою ($P_{в\ розр}$). Ці величини обчислюються за формулами:

$$P_{в\ заг} = П_{бал} / (S_{сер} + S_{ноз}) * 100\%, \quad (1.14)$$

де $П_{бал}$ – балансовий прибуток, грн.;

$S_{сер}$ – середньорічна вартість основних засобів, грн.;

$S_{ноз}$ – залишкова вартість оборотних засобів, грн.

$$P_{в\ розр} = П_{чист} / (S_{сер} + S_{ноз}) * 100\%, \quad (1.15)$$

де $П_{чист}$ – чистий прибуток, грн.

Границі рентабельності не встановлюються, а основними факторами підвищення рентабельності можуть бути зменшення вартості основних виробничих засобів, залишків нормованих оборотних засобів або ріст прибутку.

1.3. Сучасні підходи до забезпечення соціально-економічної ефективності підприємства

Не зважаючи на значну кількість підходів та показників оцінювання соціально-економічної ефективності функціонування підприємств (в тому числі сфери послуг), ми вважаємо, що вони є не достатньо сучасними, а їх використання на практиці здійснюється без науково обґрунтованих програм.

Вивчення та аналіз сутності економічного механізму функціонування підприємства на різних етапах і рівнях економіки держави дозволили сформулювати визначення економічного механізму підприємства як системи, що діалектично розвивається, видів і форм власності, методів господарювання, форм управління, інструментів і важелів державного регулювання та ринкової саморегуляції, які визначаються об'єктивними і суб'єктивними умовами певного історичного етапу розвитку держави, її інституціями для забезпечення ефективного функціонування підприємств. Ядром економічного механізму є діалектична єдність державного регулювання та ринкової саморегуляції. Доведено, що економічний механізм як механізм прояву і як механізм використання діалектично розвивається; для економічної науки і практики найбільш цінним є визначення саме тих елементів економічного механізму – методів, форм, інструментів, важелів державного регулювання та ринкової саморегуляції, – реалізація яких забезпечує ефективний розвиток підприємств в даних умовах. Вважаємо, що сучасні підходи до оцінювання соціально-економічної ефективності підприємства мають базуватись, в першу чергу, на усвідомленні структури сучасного економічного механізму підприємства, який відобразимо на рис. 1.4.

В умовах ринкової економіки змінюється місце і роль підприємства (зокрема у сфері послуг) в системі соціально-економічних відносин суспільства. Функція розвитку підприємства поширюється і поглиблюється: комерціалізовані підприємства самостійно повинні забезпечувати себе коштами, достатніми для процесу відтворення.

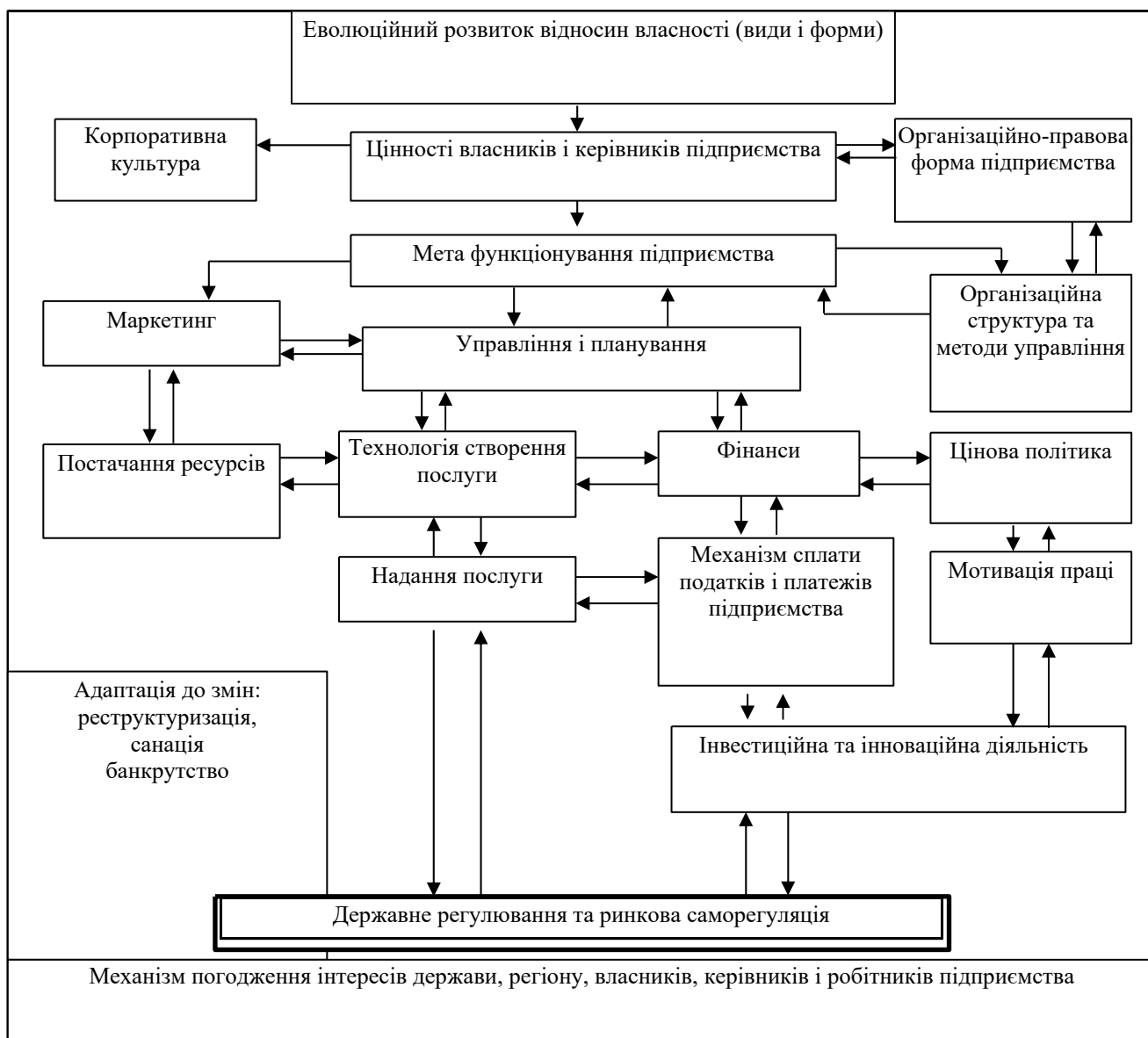

Рис. 1.4. Структура економічного механізму функціонування підприємства сфери послуг

Соціальна функція істотно трансформується. Оскільки підприємства передають об'єкти соціальної сфери органам місцевого управління, головна соціальна функція в цих умовах зводиться до забезпечення рівня заробітної плати і доходів своїх трудящих у розмірі, достатньому для самостійної реалізації їхніх соціальних потреб і запитів, створення нормальних умов праці і відтворення робочої сили необхідної якості.

Для забезпечення належного рівня соціальної та економічної ефективності функціонування підприємств сфери послуг держава також

повинна міняти свою позицію і політику відносно підприємств, населення, галузі, регіону.

Дослідженнями аргументовано, що механічне перенесення західних моделей розвитку на український ґрунт не приносить позитивних результатів, якщо не спирається на економічні інтереси людини, громад, трудових колективів, населення в цілому. Тому в процесі проведення реформ варто виходити з того, що в економічному розвитку держав існують певні загальноцивілізаційні закономірності, але в різних національно-історичних, етнічних, психологічних, природних умовах вони можуть проявлятися по-різному і, як наслідок, призводити до різних результатів.

На нашу думку, соціально-економічний розвиток підприємства в існуючих умовах можна забезпечити лише у тому випадку, якщо вдасться зменшити розрив між інтересами окремих суб'єктів ринку, причетних до підприємства і зацікавлених у його розвитку (табл. 1.1). Такий підхід створює реальні передумови найбільш вдалого поєднання всіх господарських ресурсів.

Виходячи з нової інституціональної економічної теорії, початок якої покладено Д. Нормом, доцільно розглядати роль “трансакційних витрат” (transaction – витрати на економічну діяльність), культури та ідеології у забезпеченні ефективності підприємства. Всупереч фахівцям, які стверджують необхідність відокремлення економіки від політики, ідеології, культури. На нашу думку, ефективне функціонування підприємства в значній мірі залежить від ідей, ідеології, міфів, догм, цінностей, культури, що панують у суспільстві, у тому числі на підприємстві.

Для реальної оцінки стану соціально-економічної ефективності господарського процесу необхідно мати чіткі і ясні визначення організаційно-правової форми підприємства, доцільності її обрання, а також обрання типу організаційної структури підприємства.

Оскільки значущою є роль підприємств сфери послуг для регіону (держави) та суспільства загалом, ми вважаємо, що залежно від значущості підприємства для держави, регіону слід виділяти:

а) підприємства, що мають стратегічне значення для функціонування держави в цілому, її економічної безпеки;

б) підприємства, що не мають стратегічного значення для функціонування держави.

Таблиця 1.1

Інтереси суб'єктів ринкової діяльності підприємства сфери послуг

Носії інтересів	Зміст інтересів
Внутрішнє середовище підприємства	
Власники підприємства: 1) засновники, інвестори	Збереження та збільшення капіталу Право визначення стратегічного розвитку Право приймати остаточні рішення Престиж підприємства
2) акціонери, що працюють	Високі доходи (зарплата та дивіденди) Розвиток підприємства
3) акціонери, що не працюють	Високі доходи (дивіденди)
Менеджери – наймані професіонали	Високі доходи. Кар'єра, самореалізація. Можливість діяти за власним розсудом Підвищення власного соціального статусу
Наймані працівники як фізичні особи	Збереження робочих місць. Висока заробітна плата. Належні умови праці. Підвищення кваліфікації. Професійний ріст. Соціальні гарантії
Трудовий колектив	Належний рівень участі в управлінні підприємством. Соціальні гарантії
Зовнішнє оточення підприємства	
Органи державного управління	Конкурентоспроможність на зовнішньому ринку. Реалізація пріоритетів соціально-економічної та екологічної політики. Забезпечення стабільності функціонування. Наповнення державного бюджету. Збільшення числа робочих місць. Формування внутрішнього ринку
Органи регіонального управління	Наповнення бюджету та отримання коштів для соціального та виробничого розвитку регіону. Збільшення числа робочих місць
Громадськість	Високий рівень життя. Збереження довкілля. Соціальні гарантії держави
Споживачі (населення та підприємства)	Широкий асортимент товарів та послуг. Висока якість продукції та послуг. Форми оплати поставок. Післяпродажне обслуговування. Прийнятні ціни *
Партнери	Мінімум трансакційних витрат. Наявність контрактів. Стабільність договірних відносин
Банки	Можливість впливу на діяльність підприємств. Досягнення високих відсотків. Гарантії повернення кредитів

* Ціни, що враховують затрати виробника та доходи основної маси споживачів

В сучасних умовах під ефективністю слід розуміти співвідношення отриманого в грошовій формі результату з витратами на його досягнення. Для обрахування ефекту необхідно застосовувати кінцевий результат – кошти, отримані за реалізовану споживачам продукцію.

Дослідження дають докази висновку про те, що в умовах подальшого розвитку світової цивілізації, гуманізації громадських відносин українського суспільства ефективне функціонування підприємства доцільно розглядати як забезпечення органічного поєднання фінансової, бюджетної, економічної і соціальної ефективності, що доповнюється необхідністю функціонування підприємства у реальному секторі економіки (табл. 1.2). Використання даного підходу дозволяє системно оцінювати результативність діяльності підприємства.

В умовах ринкових відносин важливого значення набуває антикризове управління, яке ряд спеціалістів пов'язують лише з періодами кризового стану, оздоровлення чи ліквідації підприємства. Кризовий стан підприємства (чи в цілому, чи за окремими стратегічними господарськими підрозділами) є розповсюдженим явищем навіть в умовах стабільного функціонування економіки. Піднесення економіки в цілому сприяє більш швидкому усуненню негативних явищ, що викликаються внутрішніми факторами.

Криза макроекономіки, навпаки, різко посилює негативні тенденції на мікрорівні, консервує їх, не дає можливості перебороти важкий фінансово-економічний стан.

Антикризові методи завжди притаманні управлінню підприємством. Тому антикризове управління – це мікроекономічна категорія, яка відбиває повсякденну діяльність, спрямовану на забезпечення сталого фінансово-економічного становища підприємства на всіх етапах його життєвого циклу (функціонування), у тому числі при оздоровленні або ліквідації.

Схема ефективного функціонування підприємства сфери послуг в ринковій економіці

Результати	Витрати
Фінансова ефективність	
Фінансові результати (потік коштів на підприємстві)	Фінансові витрати підприємства
Бюджетна ефективність (ефективність з точки зору держави)	
Податок на додану вартість та всі інші податкові надходження в бюджети різних рівнів Рентні платежі Надходження до позабюджетних засобів (пенсійного, зайнятості, медичного та соціального страхування) Податкові надходження від організацій, діяльність яких обумовлюється діяльністю підприємства Емісійний дохід від випуску цінних паперів підприємства Дивіденди по акціях та цінних паперах, що належать державі Доходи від ліцензування, конкурсів та тендерів Платежі за користування землею, водою, іншими природними ресурсами Платежі за надра, ліцензії на право ведення геологорозвідувальних робіт Штрафи та санкції	Сума коштів, що виділяється для прямого бюджетного фінансування Кредити банків Прямі бюджетні асигнування Сума виплат особам, що залишаються без роботи в результаті діяльності підприємства Виплати по державних цінних паперах Кошти, що виділяються з бюджету для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій на підприємстві
Економічна ефективність з точки зору інтересів народного господарства, регіонів, галузей, організацій, причетних до підприємства	
Обсяг виробленої продукції, робіт, послуг Рівень поставок на регіональний, внутрішній та зовнішній ринки Виручка від реалізації продукції в регіоні Непрямі фінансові результати, що отримані підприємствами та населенням регіону Кількість робочих місць, які надає підприємство	Витрати господарських суб'єктів – партнерів підприємства Витрати на компенсацію забруднення навколишнього середовища Витрати на підтримку здоров'я населення, що погіршується внаслідок діяльності підприємства Втрати природних ресурсів, майна від надзвичайних ситуацій
Соціальна ефективність	
Рівень доходів працівників, що забезпечує нормальні умови праці та відпочинку, житло, функціонування та розвиток об'єктів соціальної інфраструктури, поліпшення культурно-побутових умов робітників, рівень здоров'я робітників підприємства і населення регіону; підвищення рівня кваліфікації робітників; розвиток інтелектуального потенціалу	Витрати на розвиток об'єктів соціальної сфери регіону Витрати на підготовку фахівців Витрати на природозбереження та охорону здоров'я населення
Відповідність національним інтересам України	
Функціонування в реальному секторі економіки	

У даний час кризовий стан підприємства характеризується, насамперед, його низькою платоспроможністю по строках зобов'язань, що наступили. Виявлено, що її причинами можуть бути внутрішні (на рівні підприємства) фактори: зниження обсягів виробництва і реалізації продукції в результаті зниження її конкурентоспроможності; зростання собівартості продукції; зниження прибутків; неефективне використання обігових коштів (відволікання коштів у дебіторську заборгованість, у наднормативні запаси і на інші цілі, що тимчасово не мають джерел фінансування); і зовнішні: девальвація національної валюти; інфляція; зниження купівельної спроможності населення і суб'єктів підприємницької діяльності; неадекватний механізм стягнення податків; високі податки (по базі оподаткування і по процентних ставках); нестача грошей в обороті держави; недосконале законодавство з проблем господарської, фінансової, комерційної, банківської діяльності тощо. Тому для забезпечення ефективного функціонування підприємства необхідне поєднання організаційних, економічних і фінансових методів управління.

Варто більш широко і повно розвивати договірні відносини усередині підприємств. Дирекція вищого рівня управління підприємства для цього має виконувати такі основні функції: розробка та реалізація місії, стратегії підприємства; фінансове управління і планування; централізація обліку та звітності; координація дій усіх стратегічних господарських підрозділів підприємства; маркетингові дослідження; прогнозування розвитку, розробка програм науково-технічного розвитку. При цьому управління фінансами на підприємстві має полягати в організації ефективного і надійного обліку грошових потоків, взаємовідносин з партнерами, які опосередковані комерційними банками, створенні ефективних організаційних структур фінансової служби, що оперативно реагують на всі відхилення руху фінансових потоків. Рішення проблеми забезпечення ефективного функціонування підприємства, як показав аналіз, можливе у тому разі, коли у відносинах підприємств з його контрагентами обов'язковим стає принцип дотримання партнерських стосунків.

Важливе місце у методиці визначення економічної ефективності функціонування підприємства посідає рентабельність капіталу підприємства (особливо позикового). Науковець Адаменко В.В. [6,С.3-5] пропонує як сучасний напрям методики оцінки економічної ефективності підприємства використовувати таку формулу для розрахунку рентабельності позикового капіталу підприємства:

$$R_{ПК} = [(ПВПП \times Ч_{ПК} - ФВ) / ПК] \times (1 - РОП), \quad (1.16)$$

де $R_{ПК}$ – рентабельність позикового капіталу підприємства;

ПВПП – прибуток до вирахування податків та процентів;

$Ч_{ПК}$ – частка позикового капіталу у загальному обсязі капіталу підприємства;

ФВ – фінансові витрати підприємства;

ПК – позиковий капітал підприємства;

РОП – рівень оподаткування прибутку.

Для порівняння рентабельності позикового та рентабельності власного капіталу остання повинна теж розраховуватись на основі показника ПВПП з врахуванням частки власного капіталу, але без врахування фінансових витрат, з якими власний капітал не пов'язаний:

$$R_{ВК} = [(ПВПП \times Ч_{ВК}) / ВК] \times (1 - РОП), \quad (1.17)$$

де $R_{ВК}$ – рентабельність власного капіталу підприємства;

$Ч_{ВК}$ – частка власного капіталу у загальному обсязі капіталу підприємства;

ВК – власний капітал підприємства.

Діяльність підприємства оцінюється різними суб'єктами ринку. Оцінка кожного суб'єкта може бути різною з причини розбіжностей економічних інтересів. По відношенню до оцінки ефективної діяльності, в першу чергу доцільно виділяти суб'єктів внутрішнього середовища підприємства (власників, керівників, працівників) та зовнішнього (державу, потенційних інвесторів, постачальників ресурсів, фінансових інститутів, споживачів продукції і конкурентів).

Взаємозв'язок зміни показників ефекту та ефективності підприємства
і напрямки забезпечення їх зростання

Якісна характеристика ефективної діяльності	Напрямки зміни показників		Варіанти динаміки показників результатів і витрат	Напрямки забезпечення зростання показників ефекту та ефективності
	ефекту	ефективності		
Ефективна діяльність	↑	↑	1) Результати діяльності ↑; витрати - const; 2) Результати діяльності ↑; витрати - ↓; 3) Темпи зростання результатів > темпів зростання витрат.	Результати діяльності const; витрати const Результати діяльності ↑; витрати ↓.
Відносно ефективна діяльність	↑	Const	Темпи зростання результатів = темпи зростання витрат	Витрат діяльності ↓.
	↑	↓	Темпи зростання витрат > темпів зростання результатів діяльності.	Витрати діяльності ↓.
	↓	↑	Темпи зниження витрат > темпів зниження результатів діяльності.	Результати діяльності ↑.
	↓	Const	Темпи зниження результатів діяльності = темпи зниження витрат.	Результати діяльності ↑.
	Const	↑	Витрати ↓; результати діяльності - const.	Результати діяльності ↑.
	Const	↓	Витрати ↑; результати діяльності - const.	Витрати ↓; результати діяльності ↑.
	Const	Const	Результати діяльності – const; витрати - const.	Результати діяльності ↑; витрати ↓.
Неефективна діяльність	↓	↓	1) Результати діяльності ↓; витрати - const; 2) Результати діяльності ↓; витрати ↑; 3) Темпи зниження результатів > темпів зниження витрат.	Результати діяльності ↑; витрати ↓.

Кожен із суб'єктів внутрішнього середовища підприємства забезпечує процес операційної діяльності необхідними факторами господарської діяльності. При цьому кожен з них має економічний інтерес щодо діяльності підприємства, який вимірюється конкретними показниками.

Зміни в зовнішньому середовищі викликають відповідну реакцію внутрішнього середовища, яке намагається вносити зміни у свою діяльність, коригуючи тим самим показники діяльності. Тому необхідно знайти такий

показник, який би був узагальнюючим для всіх груп суб'єктів і визначити його оптимальне значення, враховуючи існуючі обмеження.

Забезпечення ефективної діяльності підприємства в теперішній час і в майбутньому вимагає розробки порядку взаємодії суб'єктів внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства, який передбачає:

1) удосконалення методів планування діяльності підприємства з урахуванням можливостей суб'єктів внутрішнього та зовнішнього середовища;

2) розробку оптимальних оціночних показників діяльності підприємства з урахуванням інтересів кожного суб'єкта;

3) розробку і впровадження ефективних методів стимулювання та мотивації суб'єктів внутрішнього середовища підприємства;

4) формування удосконаленої системи відносин з суб'єктами зовнішнього середовища з використанням спеціальних методів, важелів й інструментів (системи та форми розрахунків, регулювання цін, формування дивідендної політики, податки, відсотки та ін.).

Таблиця 1.4

Класифікація показників ефективності діяльності підприємства сфери послуг за ознакою “задоволення економічних інтересів суб'єктів внутрішнього середовища”

Суб'єкти внутрішнього середовища	Показники ефективності, проранжовані за значимістю
Власники	1. Дохід на акціонерний капітал. 2. Коефіцієнт виплати прибутку власникам. 3. Рівень прибутку власників на вкладений капітал. 4. Ставка доходності. 5. Рентабельність власного капіталу.
Керівники	1. Рентабельність активів. 2. Рентабельність підприємства. 3. Рентабельність продукції. 4. Рентабельність продаж. 5. Прибуток на активи. 6. Обороти активів. 7. Витратовіддача. 8. Витратоемність. 9. Продуктивність праці. 10. Обіговість обігових засобів. 11. Коефіцієнт загрузки обігових засобів. 12. Фондовіддача. 13. Фондомісткість. 14. Строк окупності виробничих засобів
Працівники	1. Коефіцієнт співвідношення розміру заробітної плати до обсягу робіт, які необхідно виконувати. 2. Коефіцієнт участі персоналу в прибутку. 3. Коефіцієнт стимулювання праці за рахунок прибутку. 4. Середній рівень виплат прибутку персоналу

Оскільки інтереси суб'єктів внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства є різними, а відповідно, і показники для їх оцінки різноманітними, нами пропонується здійснювати класифікацію показників ефективності діяльності підприємства за рахунок введення ознаки “задоволення економічних інтересів суб'єктів внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства”. Класифікацію показників ефективності діяльності підприємства за ознакою задоволення економічних інтересів суб'єктів внутрішнього середовища наведено в табл. 1.4.

Керівництву підприємства сфери послуг важливо також систематично здійснювати класифікацію показників ефективності за ознакою “задоволення економічних інтересів суб'єктів зовнішнього середовища”. Аналіз найбільш значимих показників для кожного з суб'єктів внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства довів, що основними з них є дохід від надання послуг, прибуток, витрати підприємства, ціна послуги, обсяг надання послуг. Поєднання цих показників можливе при розрахунку маржинального доходу підприємства, тому для оцінки ефективної операційної діяльності підприємства сфери послуг вважаємо за доцільне обирати цей показник.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВККПФ «УНТЕХ»

2.1. Аналіз економічної ефективності підприємства

ВККПФ «УнТех» є підприємством, яке здійснює свою діяльність у сфері туристичних послуг. Підприємство здійснює свою діяльність з дотриманням чинного законодавства України, в першу чергу – Господарського Кодексу України [1] та інших чинних нормативно-правових актів нашої держави. Юридичною адресою підприємства є м.Львів, вул. Сербська, 4/8.

До послуг, які пропонуються клієнтам входить можливість замовлення та придбання туристичних путівок на бази лікування, відпочинку та туризму, зокрема, на курорти міст Трускавець та Моршин, санаторії і бази відпочинку в Криму, туристичні бази у Карпатах в Івано-Франківській області. Необхідно зазначити, що як туристичні продукти, так і перелік клієнтів підприємства є досить сконцентровані. Так, клієнтами послуг підприємства є громадяни таких країн як Німеччина та Росія, а також фізичні особи – мешканці м. Львова і області та громадяни інших регіонів України. Такий перелік туристичних послуг обумовлений давно напрацьованими діловими стосунками керівництва підприємства з базами відпочинку та курорту. Щодо клієнтів на послуги підприємства, то у керівництва ВККПФ «УнТех» напрацьовано стосунки з партнерами у країнах Німеччина та Росія, а також з багатьма вітчизняними туристичними підприємствами укладено стосунки із забезпечення відпочинку в Україні.

Взаємозв'язок між характеристиками клієнтів, продуктів, які пропонує на ринку ВККПФ «УнТех» та базовими характеристиками цільового ринкового сегмента представлено на рис. 2.1. Необхідно вказати, що для всіх перелічених типів клієнтів підприємство пропонує увесь вказаний перелік послуг. Разом з тим, для клієнтів з країн Німеччини та Росії робиться акцент на відпочинку на

курортах Трускавця і Моршина; громадян м. Львова та області – на відпочинку в Криму та Карпатах; громадян з інших регіонів України – на всіх базах відпочинку, які пропонує підприємство.

Клієнти	Продукти	Ринки	Базові характеристики (за якістю послуг і їх вартістю) цільового ринкового сегмента				
Фізичні особи – громадяни Німеччини та Росії	Курорти міст Трускавець і Моршин	Лікування та відпочинку	Ціна				
			Якість		Низька	Середня	Висока
				Низька			
				Середня			
				Висока			
Фізичні особи – громадяни м. Львова та області	Санаторії та бази відпочинку в Криму (м. Ялта, Гурзуф)	Відпочинку	Ціна				
			Якість		Низька	Середня	Висока
				Низька			
				Середня			
				Висока			
Фізичні особи – громадяни інших регіонів України	Туристичні бази в Карпатах (Івано-Франківська область)	Відпочинку та туризму	Ціна				
			Якість		Низька	Середня	Висока
				Низька			
				Середня			
				Висока			

Рис. 2.1. Взаємозв'язок між характеристиками клієнтів та цільових ринкових сегментів і послуг ВККПФ «УнТех»

Крім того, особливостями базових характеристик цільових ринкових сегментів, на яких підприємство позиціонує свої послуги є таке:

- продукт «лікування та відпочинок на курортах міст Трускавець і Моршин» - вартість послуги є середньою, якість середньою та високою;
- продукт «відпочинок в Криму» - вартість послуги є високою, якість середньою та високою;
- продукт «відпочинок в Карпатах» - вартість послуги є середньою та високою, а якість – від низької до високої.

Відповідно в межах цих цільових сегментів підприємство пропонує свої послуги. Необхідно зазначити, що певна диференціація вартості послуг

стосується різних типів покупців. Зокрема, для громадян Німеччини вартість послуг є вищою, ніж для вітчизняних клієнтів.

Для більш детального відображення особливостей діяльності підприємства на рис. 2.2 та 2.3 представлено структуру доходів ВККПФ «УнТех» за продуктами та ринками.

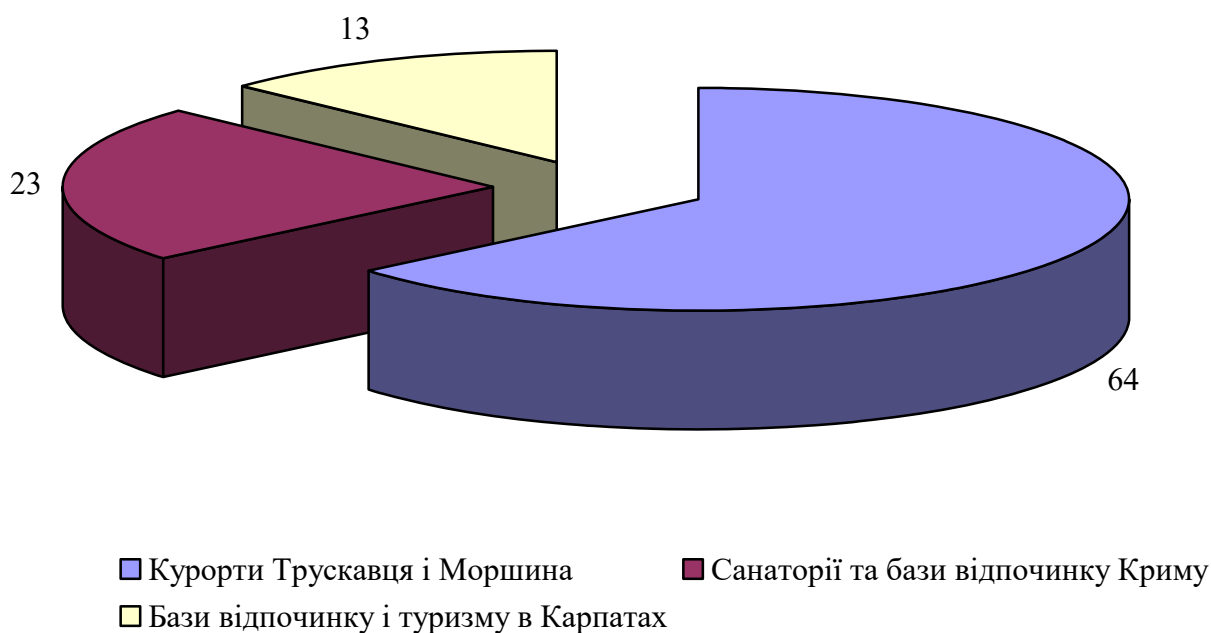

Рис. 2.2. Структура доходів ВККПФ «УнТех» за продуктами (видами послуг) у 2022 році

У структурі доходів ВККПФ «УнТех» переважають доходи від продажу туристичних путівок до санаторіїв та баз відпочинку у містах Трускавець та Моршин, частка яких становила у 2022 році 64%. На доходи, отримані від продажу путівок на бази відпочинку і туризму в Карпатах та санаторії і бази відпочинку в Криму у 2022 році припадало 13% та 23% доходів (виручки) від реалізації продукції (надання послуг). Потрібно зазначити, що керівництво підприємства вважає таку структуру доходів оптимальною, оскільки з початку здійснення своєї діяльності на ринку туристичних послуг були налагоджені відповідні стосунки з санаторіями Трускавця і Моршина та саме туди підприємство направляло своїх клієнтів. В подальшому підприємство дещо диверсифікувало свої послуги, частка в доходах яких поступово збільшується.

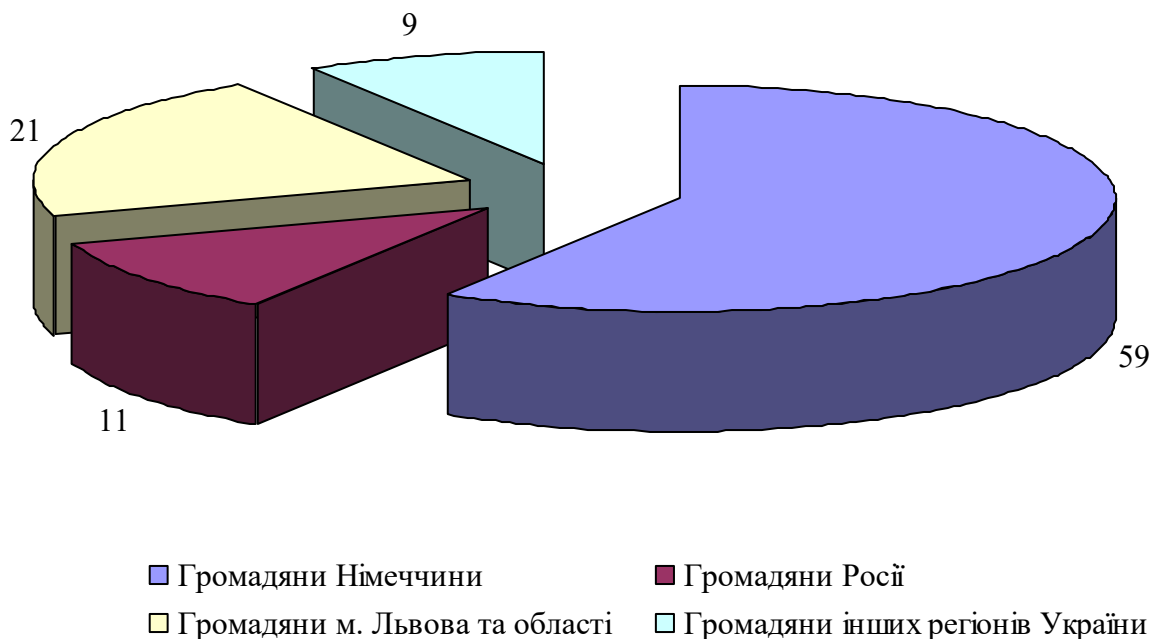

Рис. 2.3. Структура доходів ВККПФ «УнТех» за географією клієнтів у 2022 році

У структурі доходів ВККПФ «УнТех» за географією клієнтів переважають доходи від продажу туристичних путівок громадянам Німеччини (що також має зв'язок з структурою доходів підприємства за продуктами, оскільки понад 90% клієнтів з Німеччини придбаває у підприємства путівки на курорти Трускавця і Морщина). Частка цих доходів становила у 2022 році 59%.

Великою є також частка в загальній сумі доходів підприємства від продажу туристичних путівок громадянам м. Львова та області. Вона становила у 2022 році 21%. На доходи від продажу туристичних путівок громадянам Росії припадало 11% доходів, а громадянам інших регіонів України – 9% доходів.

Проведемо детальний аналіз економічної ефективності функціонування досліджуваного підприємства відповідно до методики обґрунтованої у теоретичній частині цієї роботи. Необхідно також зазначити, що в процесі цього аналізу доцільно дотримуватись таких принципів: зміст економічного аналізу полягає в аналізі результатів діяльності підприємства і основних його бізнес-процесів; фінансові показники потрібно аналізувати в комплексі з іншими “нефінансовими” показниками; варто використовувати показники, які є

інформаційною основою для прийняття управлінських рішень; фінансові показники будуть не корисними для ухвалення рішення, якщо їх не можна зіставити з іншими даними; оцінка економічних показників повинна здійснюватись відповідно до конкретного тимчасового регламенту.

Враховуючи, що ВККПФ «УнТех» є суб'єктом малого підприємництва та веде звітність за спрощеною системою, проведемо аналіз економічної ефективності функціонування цього підприємства на основі його фінансової звітності: Баланс підприємства (форма №1-м – додаток до П(С)БО 2); Звіт про фінансові результати (форма №2-м – додаток до П(С)БО 3); а також статистичної звітності: Звіт з праці (форма №1-ПВ). Копії бланків звітності за 2018 – 2022 роки представлено у Додатках цієї роботи та є інформаційною базою дослідження.

Аналіз економічної ефективності функціонування ВККПФ «УнТех» проведемо з використанням горизонтального та вертикального аналізу, з використанням фінансових коефіцієнтів за такими чотирма групами показників:

- 1) показники прибутковості;
- 2) показники ділової активності;
- 3) показники фінансової стійкості;
- 4) показники платоспроможності.

Відповідно до цієї методики почнемо з аналізу динаміки обсягів господарської діяльності ВККПФ «УнТех» та представимо у таблиці 2.1 показники доходів, витрат, прибутку та суми активів цього підприємства за період 2018 – 2022 років.

З інформації, наведеної у таблиці 2.1 видно, що дохід (виручка) від надання послуг підприємством щороку зростає, що є позитивним та за умови забезпечення незмінності інших параметрів (таких як витрати, їх структура, рівень валового прибутку та ін.), які визначають ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства дозволяє значно покращити основні показники економічної ефективності функціонування підприємства.

Позитивними є досить швидкі темпи покращення досліджуваного показника. Так середньорічні темпи зростання доходу від надання послуг підприємством складають 18,08%. Тобто доходи ВККПФ «УнТех» щорічно збільшуються майже на 20%. Лише за останній рік обсяги доходу підприємства збільшились на 73 тис. грн., в той час, як за період 2018 – 2022 років – на 578,7 тис. грн. Таке зростання складає 191,5% або майже удвічі.

Таблиця 2.1

Обсяги господарської діяльності ВККПФ «УнТех» у 2018-2022 роках

(тис. грн.)

Показник	Роки					Абсолютне відхилення (+/-)		Середньо-річні темпи зростання, %
	2018	2019	2020	2021	2022	2022р. до 2018р.	2022р. до 2021р.	
Дохід (виручка) від надання послуг	631,9	727,5	980,2	1137,6	1210,6	578,70	73,00	118,08
Чистий дохід від надання послуг	526,6	606,2	816,8	948,0	1008,8	482,20	60,80	118,12
Загальний чистий дохід	526,6	606,2	816,8	1033,3	1013,2	486,60	-20,10	118,60
Операційні витрати	418,8	495,6	596,0	666,7	754,8	336,00	88,10	115,92
Операційний прибуток	107,8	110,6	220,8	280,0	246,9	139,10	-33,10	129,31
Податок на прибуток	27,0	27,7	55,2	70,0	61,7	34,70	-8,30	129,21
Чистий прибуток	80,8	82,9	165,6	210,0	185,2	104,40	-24,80	129,34
Сума активів	391,0	593,5	777,1	905,7	880,7	489,70	-25,00	124,13

Збільшення обсягів доходу ВККПФ «УнТех» вплинуло позитивно на чистий дохід від надання послуг та загальний чистий дохід досліджуваного підприємства. Середньорічні темпи росту цих показників складають 118,12% та 118,6%, відповідно, та навіть перевищують темпи зростання обсягів доходу від надання послуг. Особливо позитивним щодо забезпечення економічної ефективності функціонування підприємства є високі темпи та обсяги зростання загального чистого доходу ВККПФ «УнТех», оскільки цей показник відображає економічну ефективність основної економічної діяльності підприємства.

Разом з тим до негативного потрібно віднести зменшення обсягів загального чистого доходу ВККПФ «УнТех» у 2022 році порівняно з 2021 роком (скорочення склало 20,1 тис. грн. та є значним). Проте це відбулось більшою мірою не за рахунок основної діяльності підприємства, а внаслідок одержаного підприємством у 2021 році значного (85,3 тис. грн.) іншого операційного доходу. Загальне ж збільшення чистого доходу досліджуваного підприємства за увесь період, який аналізується склало 486,6 тис. грн., що необхідно розцінювати за позитивне.

Загальновідомо, що збільшення обсягів реалізації послуг по підприємству часто супроводжується практично аналогічним збільшенням обсягів витрат підприємства. Дещо схожа ситуація спостерігається з операційними витратами ВККПФ «УнТех». Операційні витрати цього підприємства збільшились за останні п'ять років на 336 тис. грн., а за останній рік – на 88,1 тис. грн. Негативним є те, що за останній рік абсолютний приріст витрат підприємства перевищив збільшення обсягів його доходу. Проте до позитивного можна віднести те, що середньорічні темпи збільшення витрат підприємства (які складають 115,92%) поступаються середньорічним темпам збільшення доходу, чистого та загального чистого доходу досліджуваного підприємства. Причому темпи зростання чистого доходу від основної економічної діяльності ВККПФ «УнТех» перевищують темпи зростання витрат на 2,2%. Це позитивно впливає на економічну ефективність функціонування підприємства.

Показники (зокрема їх динаміка) доходів та витрат підприємства вплинули позитивно на основний показник економічної ефективності його функціонування – прибуток. Так середньорічні темпи збільшення операційного прибутку підприємства складають 129,31%, чистого прибутку – 129,34%. Особливо позитивним є перевищення темпів зростання цих показників над темпами зростання що доходів, що витрат.

Окремої уваги заслуговує (у контексті дослідження соціально-економічного аспекту ефективності функціонування підприємства) аналіз обсягів та динаміки сплаченого податку на прибуток. Так у 2022 році

підприємство сплатило 61,7 тис. грн. податку на прибуток. Причому збільшення суми податку на прибуток, який сплатило підприємство склало 34,7 тис. грн. у 2022 році порівняно з 2021 роком.

Позитивним є також щорічне (окрім 2022 року) збільшення обсягів господарської діяльності (суми активів) підприємства. Це позитивно, за умови ефективного управління показниками фінансово-господарської діяльності, впливає на загальні показники його економічної ефективності.

Представимо на рисунку 2.4 графічну інтерпретацію динаміки доходів та прибутку ВККПФ «УнТех».

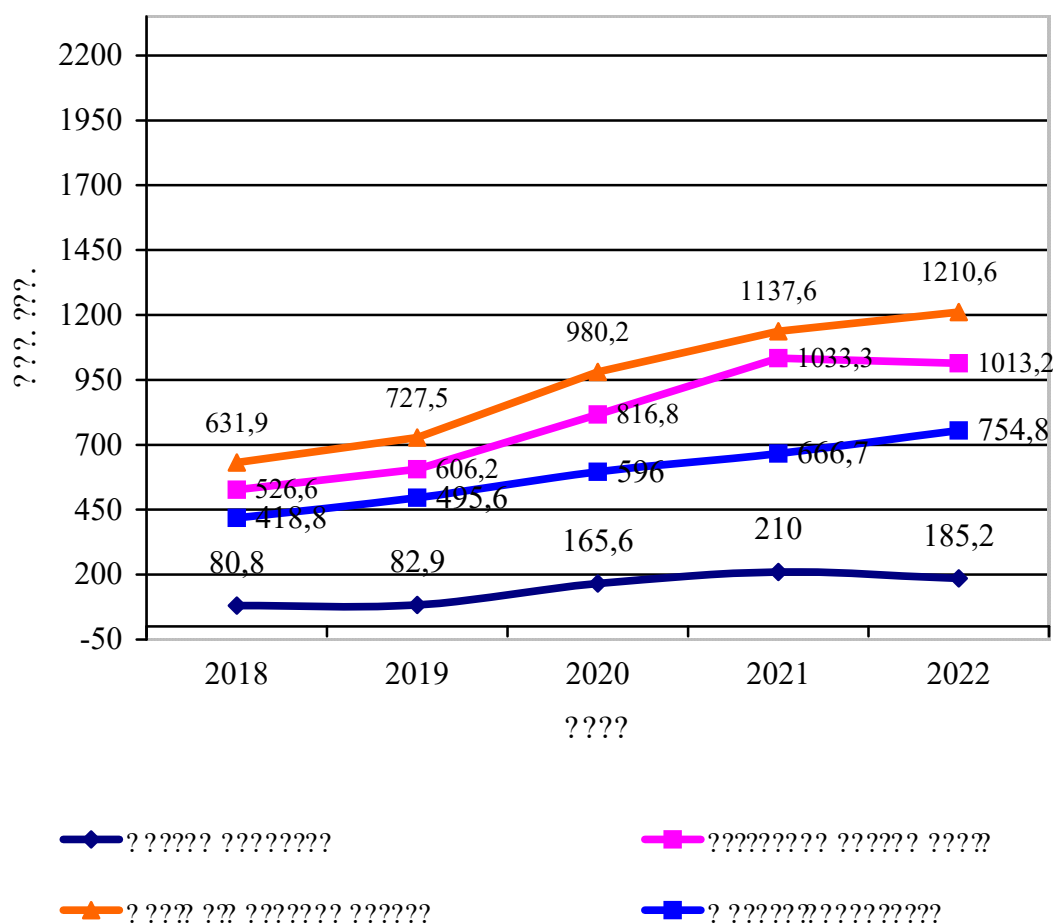

Рис. 2.4. Показники прибутку та доходу ВККПФ «УнТех» у 2018 – 2022 роках

З рисунка видно покращання основних показників економічної ефективності функціонування ВККПФ «УнТех». Так дохід від надання послуг збільшився з 631,9 тис. грн. у 2018 році до 1210,6 тис. грн. у 2022 році.

Збільшуються також загальні операційні витрати досліджуваного підприємства, проте з рисунка видно позитивну тенденцію до перевищення темпів зростання доходу порівняно з операційними витратами підприємства. Найбільше значення розриву між цими двома показниками зафіксоване у 2021 році та практично збереглося і у 2022 році.

З рисунка також видно, що значення таких показників як загальний чистий дохід та чистий прибуток у 2022 році порівняно з 2021 роком дещо скоротилися. Це необхідно розцінювати за негативне. Негативним у досліджуваному періоді можна визнати також дещо нижчі темпи зростання чистого прибутку підприємства порівняно з іншими показниками (навіть порівняно з витратами підприємства). Необхідно провести більш детальний аналіз та виявити причини цих явищ (що є предметом підрозділу 2.3 цієї роботи) та реалізувати адекватні заходи щодо подолання їх.

В межах аналізу групи показників прибутковості підприємства доцільно також здійснити розрахунок показників його рентабельності. Здійснимо розрахунок цих показників та занесемо його результати у таблицю 2.2, інформація з якої загалом підтверджує досить високий рівень економічної ефективності функціонування ВККПФ «УнТех», хоча розкриває також і певні недоліки (загрози). Так станом на 2022 рік загальна рентабельність підприємства склала 21,03%, що є досить високим значенням (значно перевищує середньогалузеве значення цього показника у Львівській області та по Україні загалом). Значення цього показника означає, що з кожної гривні вкладених коштів у формування активів підприємства воно одержує чистий прибуток у розмірі, який перевищує 20 коп. Це підтверджує доцільність ведення господарської діяльності підприємства. До позитивного можна віднести також збільшення цього показника за період 2018 – 2022 років (абсолютний приріст показника склав 0,36%). Проте негативним є скорочення цього показника у 2022 році порівняно з попереднім роком (показник рентабельності активів підприємства скоротився на 2,16%). Більше того, негативним є скорочення цього показника і порівняно з 2020 роком (на 0,28%).

Але разом з тим рентабельність активів зросла як порівняно з 2018 роком, так і 2019 роком.

Таблиця 2.2

Показники рентабельності ВККПФ «УнТех» у 2018-2022 роках

(%)

Показник	Роки					Абсолютне відхилення (+/-)	
	2018	2019	2020	2021	2022	2022р. до 2018р.	2022р. до 2021р.
Рентабельність активів	20,66	13,97	21,31	23,19	21,03	0,36	-2,16
Рентабельність власного капіталу	113,17	22,16	36,40	33,71	30,86	-82,31	-2,85
Рентабельність основних засобів	59,94	53,31	36,65	37,83	28,80	-31,14	-9,03
Рентабельність оборотних активів	74,68	31,97	71,26	81,62	80,38	5,71	-1,23
Рентабельність послуг	50,88	46,79	64,46	70,63	60,39	9,50	-10,24

Ще вищий показник економічної ефективної функціонування підприємства відображає рентабельність його власного капіталу. Цей показник у 2022 році складав аж 30,86%, тобто з кожної гривні власних коштів, вкладених у активи підприємство одержувало понад 30 коп. чистого прибутку. Не зважаючи на високе значення цього показника, протягом досліджуваного періоду воно скоротилось (за останні п'ять років – на 82,31%, а за останній рік – на 2,85%). Разом з тим ми вважаємо, що значення цього показника навіть станом на 2022 рік є оптимальним.

Високими є також показники рентабельності основних засобів та оборотних активів ВККПФ «УнТех». Станом на 2022 рік ці показники становили 28,8% та 80,38%, відповідно. На нашу думку, навіть певне зменшення цих показників порівняно з 2021 роком (на 9,03% та 1,23%, відповідно) та зменшення рентабельності основних засобів на 31,14% порівняно з 2018 роком є незначним та значення цих показників є ще оптимальними.

Якщо проаналізувати рентабельність основного виду економічної діяльності підприємства – послуг, то можна зробити такі висновки. Станом на 2022 рік значення цього показника склало 60,39%, що є досить високим та означає, що з однієї гривні, вкладеної в процес створення туристичної послуги, підприємство одержує понад 60 коп. чистого прибутку. Аналогічно до більшості показників рентабельності досліджуваного підприємства цей показник у 2022 році характеризується найнижчим значенням за останні три роки, проте за увесь досліджуваний період збільшився на 9,5% та станом на 2022 рік характеризується досить оптимальним значенням.

В межах аналізу групи показників ділової активності в економічному аналізі прийнято оцінювати такі показники як: оборотність активів; оборотність товарно-матеріальних запасів; середній термін оплати дебіторської та кредиторської заборгованості. Здійснимо розрахунок цих показників та занесемо його результати у таблицю 2.3.

Інформація, наведена у таблиці засвідчує не достатньо високі показники економічної ефективності функціонування підприємства у контексті ефективного використання його оборотних активів. Так станом на 2022 рік коефіцієнт оборотності оборотних активів підприємства складає лише 5,25 разів на рік та не може свідчити про належний рівень швидкості обертання оборотних активів підприємства. Зрозуміло, що високого рівня економічної ефективності функціонування підприємства важко забезпечити при низькому рівні його ділової активності та низькій швидкості обертання оборотних активів. За такого показника оборотні активи підприємства повністю обертаються один раз лише за 69 днів (тобто понад два місяці). До позитивного можна віднести покращення цього показника протягом 2018 – 2022 років. Так у 2019 році цей показник становив 2,81 разів, у 2020 році – 4,22 разів, у 2021 році – 4,42 разів, а у 2022 році – вже 5,25 разів. Негативним є лише те, що у 2018 році коефіцієнт оборотності оборотних активів підприємства складав 5,84 разів.

Показники ділової активності ВККПФ «УнТех» у 2018-2022 роках

Показник	Роки					Абсолютне відхилення (+/-)	
	2018	2019	2020	2021	2022	2022р. до 2018р.	2022р. до 2021р.
Коефіцієнт оборотності оборотних активів, разів	5,84	2,81	4,22	4,42	5,25	-0,59	0,83
Коефіцієнт оборотності товарно-матеріальних запасів, разів	11,5	7,85	208,6	7,20	13,82	2,32	6,62
Середній термін оплати дебіторської заборгованості, днів	10,7	79,8	82,6	28,3	41,4	30,7	13,1
Середній термін оплати кредиторської заборгованості, днів	181,8	108,4	118,4	89,6	83,3	-98,5	-6,3

Дещо нижчими є показники оборотності товарно-матеріальних запасів ВККПФ «УнТех». Цей показник у 2022 році становив 13,82 разів, що на 8,57 разів більше, ніж показник оборотності оборотних активів загалом. Неоднозначною є тенденція щодо зміни цього показника протягом досліджуваного періоду, проте в загальному йде тенденція до покращення (збільшення) цього показника, що є позитивним. Так, цей показник збільшився у 2022 році порівняно з 2018 роком на 2,32, а порівняно з 2021 роком – на 6,62. Проте навіть у 2022 році цей показник є низьким.

Якщо порівняти такі показники, як середній термін оплати дебіторської та середній термін оплати кредиторської заборгованості, то останній показник є більшим, що є негативним. Так середній термін оплати дебіторської заборгованості по підприємству складає 41,4 днів, у той час як цей показник по кредиторській заборгованості складає аж 83,3 днів, що означає, що можливості підприємства щодо погашення його боргів є меншими, ніж можливості

постачальників ресурсів на підприємство. Причому негативним є факт збільшення середнього періоду оплати дебіторської заборгованості по підприємству. Цей показник збільшився порівняно з 2018 роком на 30,7 днів, а за останній рік – на 13,1 днів.

На відміну від цього показника середній період оплати кредиторської заборгованості по підприємству скорочується. Цей показник скоротився за період 2018 – 2022 років на 98,5 днів, а за останній рік – на 6,3 днів. Цю тенденцію варто розцінювати як позитивну. Разом з тим загальний висновок за показниками ділової активності ВККПФ «УнТех» є таким, що ці показники є неналежними.

В межах аналізу групи показників ліквідності (платоспроможності) в економічному аналізі прийнято оцінювати такі показники як: коефіцієнт покриття; коефіцієнт швидкої ліквідності; коефіцієнт абсолютної ліквідності. Щодо показників фінансової стійкості, то прийнято аналізувати такі показники: коефіцієнт концентрації власного капіталу; коефіцієнт концентрації залученого капіталу; коефіцієнт співвідношення власного і залученого капіталу; коефіцієнт інвестування та коефіцієнт забезпеченості по кредитах. Здійснимо розрахунок цих показників та занесемо його результати у таблицю 2.4.

Коефіцієнт покриття відображає частку поточних зобов'язань та доходів майбутніх періодів, які підприємство в змозі покрити за рахунок використання власних оборотних активів та витрат майбутніх періодів. Вважається оптимальним значення цього показника, яке перевищує 1,5. Відповідно до цього інформація з таблиці 2.4 відображає недостатній рівень цього показника по ВККПФ «УнТех». Лише у 2019 - 2021 роках значення цього показника перевищувало оптимальний рівень. Негативним є те, що станом на 2022 рік коефіцієнт покриття по досліджуваному підприємству навіть не складає одиниці, тобто за рахунок власних оборотних активів та витрат майбутніх періодів підприємство не в змозі одночасно погасити усі вимоги своїх кредиторів. Цей показник складає лише 0,83, але ще більш негативним є його зменшення порівняно 2018 роком на 0,5 та порівняно з попереднім роком на

0,88. Негативним є також те, що цей показник скоротився порівняно з його значеннями в усі роки. Керівництву підприємства потрібно працювати або над формуванням додаткового резерву оборотних активів (бажано у вигляді резервного фонду – грошовими коштами) або (що ще краще) – скоротити частину поточних зобов'язань, перевівши їх у “недорогі” довгострокові зобов'язання або (що ще краще) – погасити за рахунок прибутку (доходу).

Таблиця 2.4

Показники ліквідності та фінансової стійкості ВККПФ «УнТех» у 2018-2022 роках

Показник	Роки					Абсолютне відхилення (+/-)	
	2018	2019	2020	2021	2022	2022р. до 2018р.	2022р. до 2021р.
Коефіцієнт покриття	1,33	1,94	1,64	1,71	0,83	-0,5	-0,88
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,97	1,44	1,61	0,93	0,52	-0,45	-0,41
Коефіцієнт концентрації власного капіталу	0,18	0,63	0,59	0,69	0,68	0,5	-0,01
Коефіцієнт концентрації залученого капіталу	0,72	0,37	0,41	0,31	0,32	-0,4	0,01
Коефіцієнт співвідношення власного і залученого капіталу	0,25	1,71	1,44	2,24	2,14	1,89	-0,1
Коефіцієнт інвестування	0,39	1,59	1,0	1,11	0,93	0,54	-0,18

Коефіцієнт швидкої ліквідності відображає частку поточних зобов'язань та доходів майбутніх періодів, які підприємство може погасити за рахунок власних товарів, грошових коштів, дебіторської заборгованості та витрат майбутніх періодів. Теоретично оптимальним є значення цього показника на рівні від 1,5 до 2. З даних таблиці 2.4 лише у 2020 році цей показник перевищував це значення. Разом з тим ми вважаємо, що для підприємства

сфери послуг перевищення цим показником одиниці можна вважати позитивним. Відповідно такі значення показника були забезпечені у 2019 та 2020 роках. У 2022 році коефіцієнт швидкої ліквідності ВККПФ «УнТех» становив 0,52. Тобто лише половину поточних зобов'язань підприємство може негайно погасити за рахунок власних ліквідних оборотних активів та витрат майбутніх періодів. Порівняно з 2018 роком цей показник скоротився на 0,45, а порівняно з попереднім роком - на 0,41. Значення коефіцієнта швидкої ліквідності ВККПФ «УнТех» є найнижчим за увесь досліджуваний період. Рекомендації щодо покращення цього показника повинні бути аналогічними як до коефіцієнта покриття.

Показник концентрації власного капіталу відображає частку, яку складає сума власного капіталу підприємства у загальній сумі його активів. Нормальним є значення цього показника на рівні більше 0,5 (за такого значення сума власного капіталу не поступається сумі залучених у підприємницьку діяльність зовнішніх коштів). Позитивно, що значення показника концентрації власного капіталу по ВККПФ «УнТех» було негативним лише у 2018 році (0,18). Починаючи з 2019 року і по кінець досліджуваного періоду значення цього показника по підприємству є прийнятним. Дещо негативним є зменшення цього показника у 2022 році порівняно з 2021 роком (на 0,01). Проте навіть станом на останній рік цей показник є практично найвищим за увесь досліджуваний період.

Коефіцієнт концентрації залученого капіталу, на відміну від показника концентрації власного капіталу, відображає частку у загальних активах підприємства залучених коштів. Відповідно до покращення (у досліджуваному періоді) показника концентрації власного капіталу, покращується також коефіцієнт концентрації залученого капіталу по ВККПФ «УнТех». У 2022 році цей показник становив 0,32, що свідчить про те, що лише третя частина активів досліджуваного підприємства сформована за рахунок залучених коштів (решта – за рахунок власних коштів). Прийнятне значення цього показника свідчить про належний рівень автономності підприємства та, відповідно – належний

рівень його економічної ефективності. Відповідно до вищенаведеного покращується також коефіцієнт співвідношення власного та залученого капіталу, який у 2022 році становив 2,14.

Коефіцієнт інвестування відображає частку необоротних активів підприємства, яка “умовно” сформована за рахунок власних коштів. Так станом на 2022 рік лише 93% необоротних активів ВККПФ «УнТех» сформовано за рахунок власних активів цього підприємства. Таке значення цього показника є високим, проте недостатнім. Підприємство, яке прагне характеризуватись високим рівнем фінансової стійкості повинно мати сформовані власні необоротні активи повністю за рахунок власних коштів (тобто значення досліджуваного показника має становити не менше одиниці). З таблиці 2.4 видно, що лише у 2019 – 2021 роках значення цього показника було оптимальним та, відповідно, у 2018 та 2022 роках – не досягає належного рівня. Найвище значення цього показника спостерігалось у 2019 році (1,59).

Аналіз економічної ефективності функціонування підприємства буде неповним без визначення рівня ефективності використання його ресурсного забезпечення. Проаналізуємо рівень ефективності використання основних засобів та персоналу ВККПФ «УнТех» та занесемо його результати у таблицю 2.5.

Основний показник ефективності використання основних засобів ВККПФ «УнТех» - фондovіддача - у 2022 році становив 1,88 грн./грн., тобто з однієї гривні, вкладеної в основні фонди підприємства воно отримує дохід у розмірі 1,88 грн. Зрозуміло, що значення цього показника є не високим та свідчить про неналежний рівень ефективності використання основних засобів. Загалом для підприємства сфери послуг може бути прийнятним цей показник, проте за умови, що більшу частку основних засобів підприємства складають будівлі та споруди. Негативним є скорочення цього показника за період 2018 – 2022 років. Так за цей період фондovіддача основних засобів підприємства скоротилась на 2,81 грн./грн., а за останній рік цей показник знизився на 0,17 грн./грн. Негативним є також щорічне зменшення цього показника по ВККПФ «УнТех».

Така ситуація більшою мірою зумовлена активним оновленням основних засобів підприємства. Проте такі дії, на нашу думку, повинні приносити підприємству хоча б аналогічний приріст доходу, чого, на жаль, не відбувається.

Таблиця 2.5

Показники ефективності використання основних засобів та персоналу ВККПФ «УнТех» у 2018-2022 роках

Показник	Роки					Абсолютне відхилення (+/-)	
	2018	2019	2020	2021	2022	2022р. до 2018р.	2022р. до 2021р.
Фондовіддача основних засобів, грн./грн.	4,69	4,68	2,17	2,05	1,88	-2,81	-0,17
Фондоозроєність персоналу, тис.грн. /ос.	19,3	22,2	45,2	50,5	49,5	30,2	-1,0
Продуктивність праці, тис.грн./ос.	90,3	103,9	98,0	103,4	93,1	2,8	-10,3
Чистий прибуток у розрахунку на одного працюючого, тис.грн./ос.	11,5	11,8	16,6	19,1	14,2	2,7	-4,9
Дохід у розрахунку на одну гривню оплати праці, грн./грн.	7,74	7,39	10,41	9,89	8,53	0,79	-1,36

Натомість якщо проаналізувати показник фондоозброєності праці по ВККПФ «УнТех», то з аналітичної таблиці видно покращення цього показника. У 2022 році фондоозброєність персоналу досліджуваного підприємства становила 49,5 тис. грн./ос., що, на наш погляд, є досить належним значенням. Позитивним є щорічне покращення цього показника. За останні п'ять років фондоозброєність праці персоналу підприємства збільшилась на 30,2 тис. грн./ос., проте за останній рік зменшилась на 1,0 тис. грн./ос.

Позитивним є також збільшення такого показника як продуктивність

праці, але лише у 2022 році порівняно з 2018 роком. На наш погляд, цей показник узагалі є одним з основних щодо визначення рівня економічної ефективності функціонування підприємства. Проте у 2022 році цей показник є найменшим за період 2019 – 2022 років, що є негативним, проте така динаміка може розцінюватись як прийнятна, оскільки штат персоналу підприємства щорічно зростає.

Майже аналогічні тенденції, як до продуктивності праці спостерігаються із значенням показника чистого прибутку у розрахунку на одного працюючого ВККПФ «УнТех». Значення цього показника значно зросло порівняно з 2018 роком (на 2,7 тис. грн./ос.), проте скоротилось порівняно з 2021 роком (на 4,9 тис. грн.). Але загалом станом на 2022 рік ми вважаємо, що обсяг чистого прибутку, створюваного в середньому одним працівником є високим та складає 14,2 тис. грн.

Показник доходу, який припадає на одну гривню фонду оплати праці характеризує ефективність витрачання коштів на персонал. Станом на 2022 рік цей показник становив по ВККПФ «УнТех» 8,53 грн./грн., тобто з однієї гривні, витраченої на оплату праці підприємство одержувало дохід у розмірі 8,53 грн. За умови рентабельності послуг на рівні понад 60%, значення цього показника можна розцінювати як позитивне. До негативного необхідно також віднести зменшення цього показника за останні три роки: з 10,41 грн./грн. у 2020 році до 9,89 грн./грн. у 2021 році та до 8,53 грн./грн. у 2022 році. Лише за останній рік цей показник економічної ефективності функціонування підприємства скоротився на 1,36 грн./грн.

Дещо негативним показником соціально-економічної ефективності функціонування підприємства є невисокі значення середньомісячної заробітної плати. Цей показник поступається середньому у галузі туризму по Львівській області. Найнижче значення середньої заробітної плати по підприємству складало у 2020 році. Причому найбільшою була середня заробітна плата одного працівника підприємства у 2019 році. Загалом за період 2018 – 2022 років середня місячна заробітна плата одного працівника зменшилась на 61,8

грн. Ці зміни відбулись внаслідок впливу двох факторів: щорічного збільшення кількості працівників підприємства та посилення рівня диференціації в оплаті праці різних категорій працівників.

2.2. Оцінка соціальних результатів діяльності підприємства

Соціальна ефективність як економічна категорія відображає рівень задоволення інтересів особи, групи осіб та суспільства. Вона, на відміну від показників економічної ефективності (які націлені на отримання позитивного економічного ефекту функціонування підприємства), в першу чергу передбачає визначення корисного ефекту для окремо взятої людини (працівника). Причому ми погоджуємось із більшістю науковців, які вважають, що показники соціальної ефективності функціонування підприємства мають оцінюватись на таких рівнях, як: рівень окремого працівника, рівень всього колективу (персоналу) підприємства та рівень суспільства, потреби якого задовільняє підприємство у процесі надання послуг.

З точки зору останнього, соціальна ефективність функціонування підприємства відображає відповідність результатів його господарської діяльності основним соціальним потребам і цілям суспільства. Інтегруючим показником суспільної ефективності є підвищення народного добробуту, якості життя. Разом з тим економічна ефективність пов'язана із соціальною, оскільки результати роботи підприємства є базою для вирішення багатьох соціальних проблем. Більш глибокий аналіз передбачає також розгляд соціальної ефективності як на рівні окремо взятого підприємства (локальна ефективність), так і на загальнодержавному чи регіональному рівнях. Оцінювання соціальної ефективності повинно охоплювати ті заходи, які піддаються кількісному вимірюванню, а також ті, які не піддаються прямому кількісному вираженню (якісні показники).

Аналіз економічної літератури дозволив виокремити у якості критеріїв

соціальної ефективності функціонування підприємства, в першу чергу, такі параметри:

- стабілізація соціально-трудових відносин, зниження рівня їхньої конфліктності;
- формування команди компетентних фахівців на підприємстві;
- усвідомлення й розвиток корпоративних цінностей;
- поліпшення соціально-психологічного клімату на підприємстві;
- інвестування у формування та розвиток людського капіталу;
- поліпшення якості трудового життя колективу;
- підвищення сили соціальної мотивації трудового колективу.

З цього випливає, що певною мірою вимірником рівня соціальної ефективності функціонування суб'єкта господарювання є показники ефективності соціально-економічної мотивації праці, до яких доцільно віднести загальну ефективність мотивації праці та силу соціальної і економічної мотивації трудового колективу підприємства. В першу чергу засобом виміру цих показників є проведення відповідних економічних розрахунків та мотиваційного моніторингу.

Для спрощення та кращого узагальнення даних проведемо аналіз соціальної ефективності функціонування ВККПФ «УнТех» на двох рівнях (внутрішньому (персонал підприємства) та зовнішньому (рівень задоволення потреб споживачів), а також у кількісному (через систему показників) та якісному (з використанням експертних опитувань) аспектах.

Почнемо аналіз з кількісних показників внутрішньої соціальної ефективності. В першу чергу рівень задоволеності умовами праці на будь-якому підприємстві відображає розмір її оплати. Представимо в таблиці 2.6 структуру фонду оплати праці персоналу досліджуваного підприємства.

Структура фонду оплати праці персоналу ВККПФ «УнТех» у 2018 – 2022 рр.

Показник	2018 рік		2020 рік		2021 рік		2022 рік	
	Сума, грн.	Частка у ФОП усіх працівників, %	Сума, грн.	Частка у ФОП усіх працівників, %	Сума, грн.	Частка у ФОП усіх працівників, %	Сума, грн.	Частка у ФОП усіх працівників, %
ФОП всіх працівників	81,60	100,00	94,20	100,00	115,00	100,00	141,90	100,00
ФОП штатних працівників, в т.ч.:	64,10	100,00	75,80	100,00	94,50	100,00	107,80	100,00
- фонд основної заробітної плати	48,49	75,64	58,76	77,52	70,08	74,16	86,01	79,79
- фонд додаткової заробітної плати всього, в т.ч.:	14,51	22,64	16,49	21,75	22,71	24,03	18,42	17,09
- надбавки та доплати	9,79	15,27	10,40	13,72	12,52	13,25	11,12	10,32
- премії	4,73	7,38	5,53	7,30	7,48	7,92	7,29	6,76
- внаслідок зростання споживчих цін	-	-	0,43	0,73	2,00	2,86	-	-
- заохочувальні та компенсаційні виплати	1,10	1,72	0,55	0,73	1,72	1,82	3,36	3,12
Оплата за невідпрацьований час	7,00	8,58	6,88	7,30	9,11	7,92	9,59	6,76
Натуральна оплата праці	-	-	-	-	-	-	-	-
Доходи, дивіденди, проценти за акціями	-	-	-	-	-	-	-	-

Станом на 2022 рік у структурі витрат на оплату праці персоналу переважає основна заробітна плата (79,8%), що є виправданим. На фонд додаткової заробітної плати припадає 17,1%, що є позитивним. Проте в структурі додаткової заробітної плати персоналу, на жаль, премія займає не усі 17,1%.

На премію у 2022 році припадало лише 6,8% всього ФОП, що, на наш погляд, є негативним та не може забезпечити належну соціальну ефективність

(стимулювання праці персоналу ВККПФ «УнТех») функціонування підприємства з точки зору його персоналу. На заохочувальні та компенсаційні виплати припадає ще 6,8 % загального ФОП. Отже в сумі витрати підприємства на матеріальне стимулювання праці у 2022 році склали 14,6%. Існування цих виплат потрібно вважати не повноцінним, проте позитивним.

Якщо проаналізувати ці показники в динаміці за період 2018 – 2022 років, то простежується така тенденція - фонд основної заробітної плати збільшився за п'ять років на 37,52 тис. грн. Проте частка цієї складової заробітку персоналу збільшилася лише на 4,15%.

Фонд додаткової заробітної плати щороку зростає (окрім останнього – 2022 року) і збільшився за цей період на 3,91 тис. грн. Проте частка цього показника у структурі ФОП ВККПФ «УнТех» за цей період скоротилась – на 5,55%.

Інші заохочувальні та компенсаційні виплати по ВККПФ «УнТех» за період 2018 – 2022 років збільшились з 1,1 тис. грн. до 3,36 тис. грн. Відповідно, їх частка у загальному ФОП зросла з 1,72% до 3,12%, що є позитивним.

Важливо виділити також те, що премії по підприємству щороку зростають (вони збільшились з 4,73 тис. грн. у 2018 році до 7,29 тис. грн. – у 2022 році). Це є позитивним, проте частка премій у загальному заробітку працюючих щороку скорочується (з 7,4% до 6,8%).

До позитивного можна віднести також те, що підприємство здійснює оплату праці працівників за невідпрацьований час. Частка цієї складової оплати праці зростає та склала у 2022 році 6,8%.

В ході аналізу витрат на оплату праці необхідно також проаналізувати темпи зростання середньої заробітної плати та темпи підвищення роздрібних цін на товари. По досліджуваному підприємству фактична середньомісячна заробітна плата на одного працівника в 2019 році порівняно з 2018 роком збільшилась на 20,7%, в 2020 році щодо 2019 року заробітна плата зменшилась на 34,0%, у 2021 році порівняно з 2020 роком зросла на 10,9%, а у 2022 році зросла

порівняно з 2021 роком на 4,4% в той час як індекс роздрібних цін в 2019 році (згідно даних Держкомстату України – офіційний інтернет ресурс [<http://www.ukrstat.gov.ua>]) становив 1,103, у 2020 році – 1,116, у 2021 році – 1,166, а у 2022 році – 1,223.

Отже, реальна заробітна плата працівників ВККПФ «УнТех» у 2019 році порівняно з 2018 роком збільшилась лише на 10,4%, у 2020 році порівняно з 2019 роком скоротилась аж на 45,6%, у 2021 році не збільшилась, а навіть зменшилась на 5,7%, а у 2022 році зменшилась на 17,9%.

Відповідно за досліджуваний період лише у 2019 році спостерігався ріст як номінальної, так і реальної заробітної плати працівників ВККПФ «УнТех». Це не може свідчити про заходи керівництва підприємства в напрямку покращення показників соціальної ефективності його функціонування.

В межах аналізу внутрішніх показників соціальної ефективності функціонування підприємства доцільно розглянути співвідношення показників середньої заробітної плати з показниками руху кадрів. За досліджуваний період відбувались виключно процеси прийняття персоналу на ВККПФ «УнТех», що можна розцінювати як позитивне (та певною мірою свідчить про покращення соціальної ефективності функціонування підприємства). Разом з тим за досліджуваний період (2018 – 2022 років) відбулися негативні зміни у середньорічній заробітній платі по підприємству (на 89,1 грн.).

Якщо проаналізувати зміни за останні три роки, то середньомісячна заробітна плата одного працівника за цей період збільшилася на 15,9%. Натомість коефіцієнт обороту з прийняття у 2022 році до 2020 року зменшився на 0,18 (або майже у два рази). Позитивним є те, що коефіцієнт обороту з прийняття збільшився за останній рік на 0,08 (або на 88,9%), у той час як середньомісячна заробітна плата збільшилась лише на 4,4%. На нашу думку, ці хаотичні зміни є свідченням невисокого рівня плановості щодо управління як рухом персоналу, так і стимулюванням його праці, а отже і знижує рівень цього складника соціальної ефективності функціонування підприємства.

Як вже зазначалось, важливими аспектами соціальної ефективності

функціонування підприємства є рівень стабільності соціально-трудових відносин, їх конфліктності; показник соціально-психологічного клімату на підприємстві та якості трудового життя; обсяг інвестицій у розвиток людського капіталу підприємства і т.ін. Ці складові входять до політики управління персоналом підприємства, яка також направлена на формування сильної та стійкої корпоративної культури і стійкої системи корпоративних цінностей. Прихильність корпоративним цінностям лежить в основі всіх дій та рішень, задає вектор руху, який дозволяє зберегти єдність та цілісність в умовах мінливого зовнішнього середовища і підвищити, таким чином, не лише соціальну, але й економічну ефективність функціонування підприємства.

Аналіз цих аспектів соціальної ефективності функціонування ВККПФ «УнТех» дозволив стверджувати (позитивно) про те, що на цьому підприємстві більшість складових частин політики управління персоналом побудовані таким чином, щоб забезпечити максимальну гнучкість підприємства, його здатність не тільки швидко та ефективно адаптуватись до змін соціально-політичних і зовнішніх економічних факторів, але й активно ініціювати та успішно впроваджувати необхідні зміни та інновації.

Нормативні документи і процедури, інформаційні та технологічні системи підтримки, інші необхідні компоненти інфраструктури управління персоналом розробляються та вибудовуються, виходячи з положень основних складових політики управління соціальною ефективністю цього підприємства. Представимо її на рис. 2.5.

Навчання та розвиток, планування кадрового потенціалу – одна з складових політики управління персоналом підприємства, що, на наше переконання, позитивно впливає та визначає належний рівень соціальної ефективності функціонування ВККПФ «УнТех». Навчання та підбір кадрів для роботи на підприємстві відбувається через організацію взаємодії з профільними закладами вищого і середнього рівня, підбір з студентів потенційних працівників, проходження студентами стажування. Важливою є роль для керівництва підприємства підвищення кваліфікації

його керівників та спеціалістів (рис. 2.6).

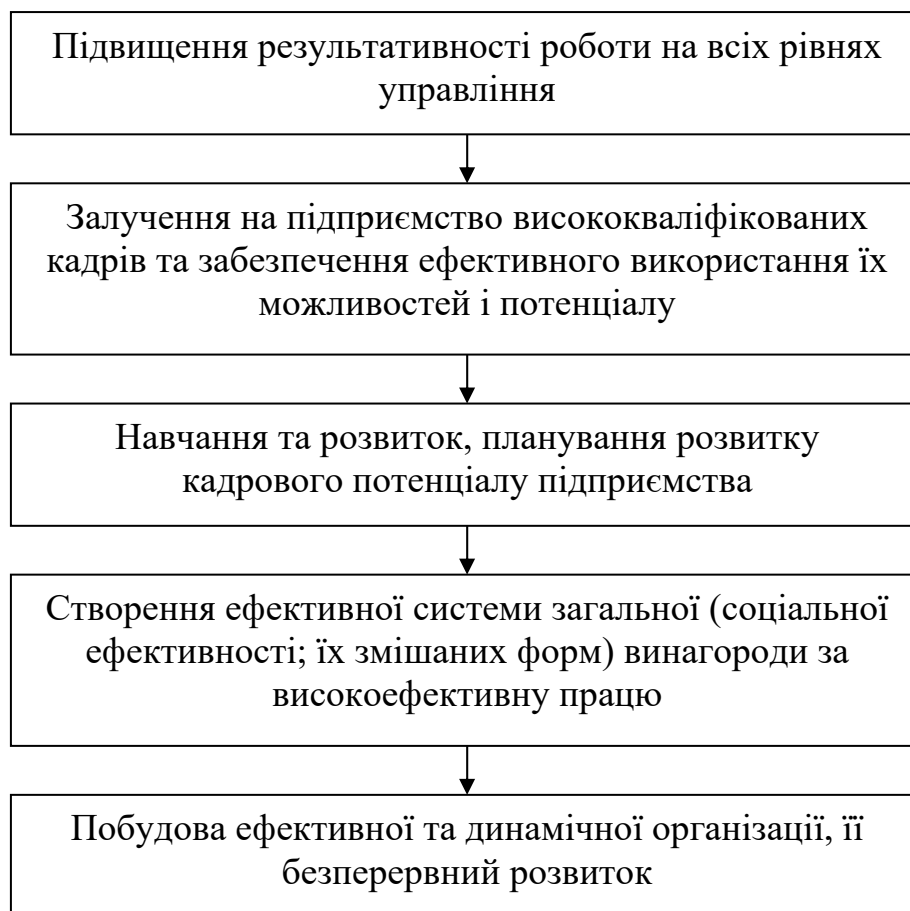

Рис. 2.5. Складові існуючої на ВККПФ «УнТех» політики управління персоналом підприємства (у контексті забезпечення соціальної ефективності)

З рисунка 2.6 видно, що обсяги фінансування заходів, направлених на підвищення кваліфікації управлінського персоналу ВККПФ «УнТех» щороку збільшуються, що є позитивним та свідчить про підвищення рівня цього аспекта соціальної ефективності діяльності підприємства. Разом з тим суми цих коштів є незначними (зокрема в розрахунку на одного працівника). На наш погляд, керівництву ВККПФ «УнТех» необхідно по мірі збільшення обсягів господарської діяльності збільшувати і обсяги асигнувань на навчання та підвищення кваліфікації персоналу.

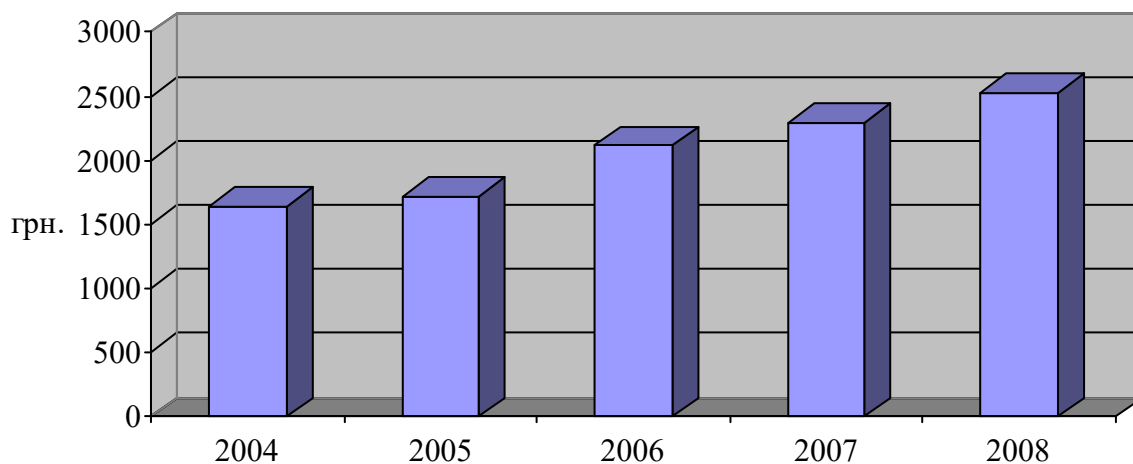

Рис. 2.6. Обсяги фінансування заходів з підвищення кваліфікації керівників та спеціалістів ВККПФ «УнТех» у 2018 – 2022 роках

З метою виявлення рівня показників соціальної ефективності, які стосуються системи трудових відносин на підприємстві нами проведено таку аналітичну роботу:

1) виявлено 10 найбільш суттєвих факторів, які визначають рівень соціальної задоволеності працею персоналу підприємства;

2) за допомогою експертів (з апарату управління підприємством) визначено вагові коефіцієнти вагомості кожного з факторів (значення коефіцієнтів підбирались від 0 до 1; а їх сума складає 1);

3) проведено опитування серед працівників підприємства на предмет оцінки рівня задоволеності працею за визначеними нами факторами (оцінювання здійснювалось за рівнем задоволеності за кожним фактором у відсотках; мінімальне значення – 0%; максимальне – 100%);

4) опрацьовано зібрані дані та визначено середній рівень соціальної ефективності (з точки зору задоволеності працею та якості трудового життя).

Представимо результати дослідження у таблиці 2.7. Загальний показник рівня задоволеності працею управлінського персоналу ВККПФ «УнТех» склав (в результаті проведеного нами опитування) 70,8%, що є, на наш

погляд, досить високим, проте недостатнім значенням.

Таблиця 2.7

Результати опитування керівників ВККПФ «УнТех» щодо оцінки рівня соціальної ефективності (у контексті задоволеності працею)

функціонування підприємства у 2022 році

Фактор соціальної ефективності	Ваговий коефіцієнт фактора	Середня оцінка, %	Рівень ефективності за фактором, %
Рівень оплати праці	0,17	66,67	11,33
Належність системи матеріального і нематеріального стимулювання праці	0,19	51,67	9,82
Характер і умови праці	0,08	88,33	7,07
Стиль керівництва	0,02	83,33	1,67
Соціально-психологічний клімат в колективі	0,13	86,67	11,27
Можливість кар'єрного / професійного росту	0,14	40,00	5,60
Відсутність конфліктності	0,07	78,33	5,48
Рівень організації праці	0,03	86,67	2,60
Турбота роботодавця та наявність соціальної інфраструктури	0,11	96,67	10,63
Відповідність санітарно-гігієнічних умов праці	0,06	88,33	5,30
Загальний рівень соціальної ефективності, %			70,77

Зокрема, керівництву підприємства потрібно працювати над покращенням таких складових соціальної ефективності праці, як: рівень оплати праці (середнє значення по фактору 66,7%); система стимулювання праці (середнє значення по фактору 51,7%); можливість кар'єрного/професійного зростання (середнє значення по фактору 40%). До позитивного необхідно віднести високі значення таких показників, як: характер та умови праці (середнє значення по фактору 88,3%); соціально-психологічний клімат в колективі (середнє значення по фактору 86,7%); турбота роботодавця та наявність соціальної інфраструктури (середнє значення по фактору 96,7%) та відповідність санітарно-гігієнічних умов праці (середнє значення по фактору

88,3%).

Таблиця 2.8

Результати опитування фахівців та службовців ВККПФ «УнТех» щодо оцінки рівня соціальної ефективності (у контексті задоволеності працею) функціонування підприємства у 2022 році

Фактор соціальної ефективності	Ваговий коефіцієнт фактора	Середня оцінка, %	Рівень ефективності за фактором, %
Рівень оплати праці	0,17	72,50	12,33
Належність системи матеріального і нематеріального стимулювання праці	0,19	50,00	9,50
Характер і умови праці	0,08	72,50	5,80
Стиль керівництва	0,02	90,00	1,80
Соціально-психологічний клімат в колективі	0,13	90,00	11,70
Можливість кар'єрного / професійного росту	0,14	62,50	8,75
Відсутність конфліктності	0,07	67,50	4,73
Рівень організації праці	0,03	90,00	2,70
Турбота роботодавця та наявність соціальної інфраструктури	0,11	100,00	11,00
Відповідність санітарно-гігієнічних умов праці	0,06	90,00	5,40
Загальний рівень соціальної ефективності, %			73,70

Загальний показник рівня задоволеності працею фахівців та службовців на ВККПФ «УнТех» склав (в результаті проведеного нами опитування) 73,7%, що є вищим значенням порівняно з оцінкою рівня задоволеності працею керівників. Разом з тим, керівництву підприємства необхідно працювати над покращенням таких складових соціальної ефективності праці, як: система стимулювання праці (середнє значення по фактору 50%); можливість кар'єрного/професійного зростання (середнє значення по фактору 62,5%); рівень конфліктності (середнє значення по фактору 67,5%). До позитивного варто віднести високі значення таких показників, як: стиль керівництва, соціально-психологічний клімат в колективі, рівень організації праці,

відповідність санітарно-гігієнічних умов праці (всі середні значення за цими факторами складають 90%); турбота роботодавця та наявність соціальної інфраструктури (середнє значення по фактору 100%).

На рис. 2.7 представлено порівняння рівня соціальної ефективності за основними факторами керівників та фахівців і службовців. Керівництву підприємства необхідно зважити на ці результати та, відповідно, розставити акценти у подальшій роботі щодо підвищення рівня соціальної ефективності.

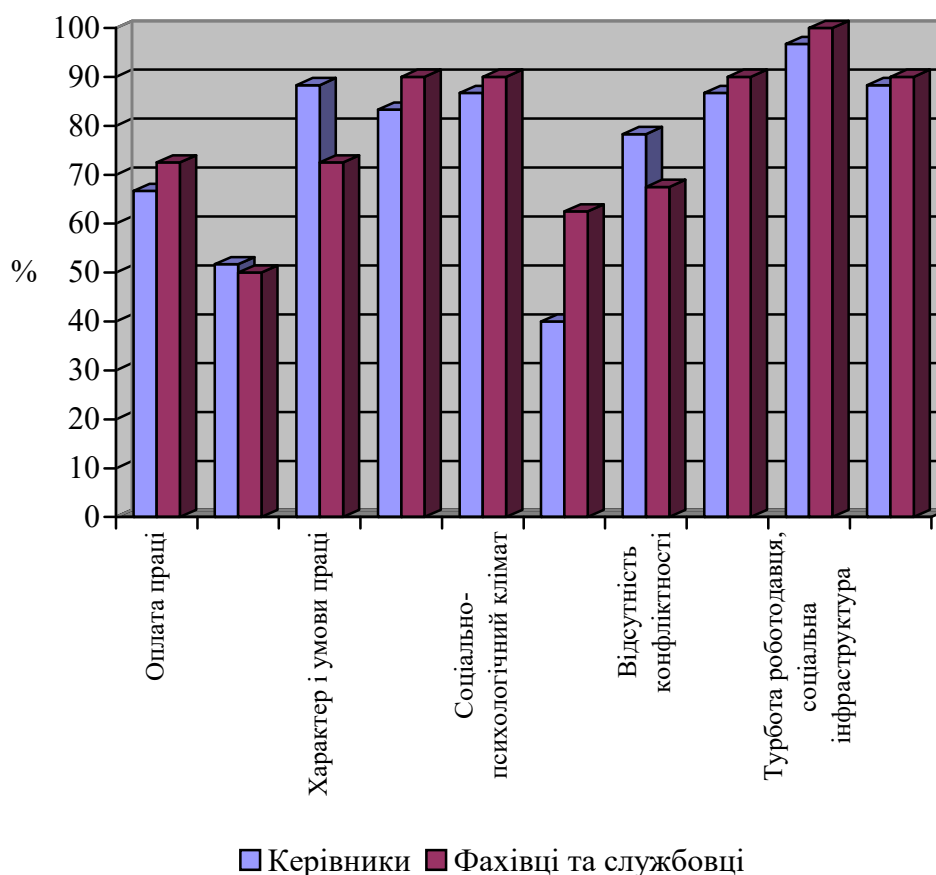

Рис. 2.7. Характеристики оцінки соціальної ефективності керівників та фахівців і службовців ВККПФ «УнТех» у 2022 році (складено за результатами власних досліджень автора)

Так при здійсненні заходів, направлених на підвищення рівня соціальної ефективності для керівників потрібно покращити такі показники, як: оплата праці; стиль керівництва; соціально-психологічний клімат; кар'єрний та професійний ріст; організацію та санітарно-гігієнічні умови праці. Відповідно, при здійсненні заходів, направлених на підвищення рівня соціальної

ефективності для фахівців і службовців ВККПФ «УнТех» варто покращити такі характеристики, як стимулювання праці, характер і умови праці та знизити рівень конфліктності праці.

Щодо зовнішніх показників соціальної ефективності функціонування підприємства, то ми вважаємо, що критеріями соціальної ефективності ВККПФ «УнТех» є найбільш повне, стабільне і якісне виконання функцій, які обумовлені місією функціонування цього підприємства, тобто задоволення платоспроможного попиту населення у готельних послугах, а також виконання належної соціальної ролі в суспільстві, у районі функціонування підприємства.

Аналіз цієї складової соціальної ефективності функціонування підприємства дозволив виявити таке. До позитивних аспектів можна віднести: створення нових робочих місць; надання якісних та відносно недорогих туристичних послуг; систематичне відрахування як загальнодержавних, так і місцевих податків та зборів, які направляються органами місцевої влади на соціальні заходи в районі функціонування підприємства; здійснення заходів, направлених на збереження природного та екологічного клімату у районі функціонування підприємства; сприяння функціонуванню та розвитку інших суміжних галузей економіки (ресторанне господарство; торгівля; інші комерційні послуги).

До певних недоліків (яких загалом є значно менше та вони швидше є рекомендаціями щодо подальшого покращення соціальної ефективності функціонування підприємства) щодо зовнішніх показників соціальної ефективності функціонування підприємства, ми вважаємо, можна віднести те, що підприємство не в достатній мірі здійснює заходи з інвестування у розвиток матеріально-технічної бази підприємства, географічну диверсифікацію послуг і т.ін.

Позитивні характеристики внутрішньої компоненти соціальної ефективності	Негативні характеристики внутрішньої компоненти соціальної ефективності
<u>Кількісні показники:</u> - підвищення середньої заробітної плати; - збільшення фонду оплати праці, в т.ч. штатних працівників; - збільшення кількості зайнятих на підприємстві; - збільшення обсягів фінансування заходів з підвищення рівня кваліфікації персоналу <u>Якісні показники:</u> - належні характер і умови праці; - високий соціально-психологічний клімат в колективі; - турбота керівництва та розвинена соціальна інфраструктура; - належні санітарно-гігієнічні умови праці	<u>Кількісні показники:</u> - низька частка преміювання у структурі оплати праці; - недостатність витрат на матеріальне та нематеріальне стимулювання праці; - нижчі темпи зростання середньої заробітної плати порівняно з темпами зростання споживчих цін; - нижче значення середньої заробітної плати, ніж в середньому по галузі; - нижчий рівень зайнятості порівняно з середньою кількістю працюючих на одному підприємству по галузі; - незначні обсяги фінансування витрат на підвищення кваліфікації персоналу <u>Якісні показники:</u> - відсутність належних передумов щодо професійно-кваліфікаційного розвитку персоналу
Позитивні характеристики зовнішньої компоненти соціальної ефективності	Негативні характеристики зовнішньої компоненти соціальної ефективності
<u>Кількісні показники:</u> створення нових робочих місць; систематичне відрахування як загальнодержавних, так і місцевих податків та зборів, щорічне збільшення цих платежів <u>Якісні показники:</u> - надання якісних та відносно недорогих туристичних послуг; - сприяння функціонуванню та розвитку інших суміжних галузей економіки; - здійснення інвестицій у туристичні комплекси районів функціонування підприємства	<u>Кількісні показники:</u> неналежні темпи активізації підприємницької діяльності (інвестування у розвиток) <u>Якісні показники:</u> неналежність роботи з диверсифікації та географічного розширення переліку туристичних послуг

Рис. 2.8. Результати аналізу характеристик внутрішніх та зовнішніх складників соціальної ефективності функціонування ВККПФ «УнТех» (складено автором)

На основі вищенаведеного для більш наглядного відображення одержаних результатів на рисунку 2.9 представлено результати оцінювання соціальної ефективності функціонування ВККПФ «УнТех».

Із вищевикладеного можна зробити декілька важливих висновків щодо подальшого підвищення рівня соціальної ефективності функціонування ВККПФ «УнТех». Проте більш конкретні висновки щодо покращання як соціальної, так і економічної ефективності функціонування цього підприємства сфери послуг можна робити на основі аналізу факторів, які привели до існуючого рівня соціально-економічної ефективності діяльності, що є предметом наступного підрозділу цієї роботи.

2.3. Фактори впливу на соціально-економічну ефективність функціонування підприємства

Відповідно до характеру аналізу рівня соціальної ефективності функціонування ВККПФ «УнТех» аналіз факторів впливу на основні показники соціальної та економічної ефективності функціонування цього підприємства доцільно здійснювати у двох напрямках: аналіз факторів зовнішнього середовища (незалежні від підприємства) та аналіз факторів внутрішнього середовища (на які підприємство може впливати).

Серед факторів зовнішнього середовища, на наш погляд, доцільно стверджувати про існування впливу на показники соціально-економічної ефективності функціонування підприємства таких факторів:

1. Обсяги платоспроможного попиту на туристичні послуги збільшуються. Про це свідчить інформація з таблиці 2.9. Так, кількість обслужених туристів протягом періоду 2019 – 2021 років збільшилася з 90756 осіб у 2019 році до 117242 особи у 2021 році. Збільшення кількості обслужених туристів становило 26,5 тисяч осіб (або на 29,2%). Разом з тим варто зазначити, що кількість обслужених туристів у 2021 році майже відповідає значенню цього показника у 2017 році (показник зменшився лише на 1,3%).

Разом з тим до негативного можна віднести зменшення кількості

іноземних туристів у Львівській області. Так, протягом 2017 – 2021 років кількість іноземних туристів зменшилась на 60,1%. Але кількість іноземних туристів, починаючи з 2021 року починає збільшуватись, що є важливим для ВККПФ «УнТех», яке орієнтує свою діяльність значною мірою на іноземних туристів.

Таблиця 2.9

Динаміка туристичних потоків у Львівській області у 2017 – 2021 роках

Показник	Роки						Відхилення 2021 року до 2017 року	
	2017	2017	2018	2019	2020	2021	Абсолютне, +/-	Відносне, %
Кількість обслужених туристів (осіб)	118811	142607	128563	90756	93553	117242	-1569	98,7
у тому числі:								
Іноземних туристів (осіб)	23759	34591	32020	11233	8427	9478	-14281	39,9
Туристів, які виїжджали за кордон (осіб)	28547	26145	28616	35068	40717	58250	29703	у 2,0 р.
Туристів охоплених внутрішнім туризмом (осіб)	66505	81871	67927	44455	44409	49514	-16991	74,5
Кількість екскурсантів (осіб)	64913	82734	96647	112450	140680	79320	14407	122,2

За даними офіційного Інтернет-ресурсу Держкомстат України у Львівській області [<http://www.stat.lviv.ua>]

За період, який аналізується у таблиці 2.11 суттєво (у 2 рази або на 29,7 тис. грн.) збільшилась кількість вітчизняних туристів, які виїжджали за кордон. Цю тенденцію, на нашу думку, також можна розцінювати як позитивну, оскільки вона свідчить про збільшення внутрішнього попиту на туристичні послуги. Отже, керівництву підприємства потрібно підвищувати рівень якості послуг в Україні, що сприятиме збільшенню кількості реалізованих туристичних путівок. Разом з тим кількість туристів, охоплених внутрішнім туризмом, зменшується.

2. Обсяг пропозиції туристичних послуг. Необхідно зазначити, що цей фактор має негативний вплив на збільшення обсягів діяльності та покращення ефективності діяльності ВККПФ «УнТех». Протягом останніх років зростає

пропозиція туристичних послуг, причому щороку чим більшою перешкодою стає поступове вирівнення купівельної спроможності вітчизняних покупців туристичних послуг та їх вартості на відомих світових курортах. Посилення конкуренції може негативно відобразитись на попиті на продукцію підприємства. Тому, на нашу думку, керівництву підприємства необхідно зробити акцент на рекламі відпочинку в Україні, причому більшою мірою – лікувального та екскурсійного. Перспективність цього напрямку посилюється покращанням протягом останніх років основних показників розвитку санітарно-курортних закладів у Львівській області (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Основні показники розвитку санаторно-курортних (оздоровчих) закладів
Львівської області у 2017 – 2021 роках

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	Відхилення 2021 року до 2017 року	
						Або- лютне, +/-	Від- носне, %
Санаторії та заклади відпочинку (без одноденних)	127	119	118	118	118	-9	92,9
Санаторії	49	50	50	50	53	4	120,4
Пансіонати з лікуванням	27	16	16	16	12	-15	44,4
Санаторії-профілакторії	10	8	7	7	8	-2	80,0
Курортні поліклініки	2	1	1	1	1	-1	50,0
Бальнеологічні та грязелікарні тощо	3	3	3	3	3	-	100,0
Будники та пансіонати відпочинку	5	9	9	9	8	3	160,0
Бази відпочинку	31	32	32	32	33	2	106,5
Самостійні заклади 1-2 денного перебування	21	17	15	14	10	-11	47,6

За даними офіційного Інтернет-ресурсу Держкомстат України у Львівській області [http://www.stat.lviv.ua]

Із загальної кількості санаторно-курортних (оздоровчих) закладів: 53 санаторіїв, 12 пансіонатів з лікуванням, 8 санаторіїв-профілакторіїв, 1 курортна поліклініка, 3 бальнеологічні лікарні та грязелікарні, 8 пансіонатів відпочинку, 33 бази відпочинку. Крім того 10 закладів надають послуги відпочинку короткотермінового (одно-дводенного) перебування.

Найбільша кількість санаторно-курортних закладів зареєстрована у м.

Трускавці - 34, м. Моршині - 14, містах Львові та Бориславі – по 11. Лідером серед районів Львівської області за кількістю санаторно-курортних та оздоровчих закладів є Сколівський район (21 заклад) та Яворівський район (10 закладів). Відповідно на вказані міста (Трускавець – 164,7 тис. ос., Моршин – 44,5 тис. ос., Львів – 5,5 тис. ос., Борислав – 2,9 тис. ос.) припадає найбільша кількість оздоровлених осіб.

Серед санаторно-курортних закладів переважають санаторії і пансіонати з лікуванням, чисельність яких становила 65 одиниць (55,1%). На них припадає 21,2 тис. місць (89% від загальної кількості), де оздоровлюється 235,7 тис. осіб. Бази та інші заклади відпочинку становлять 34,7% від загальної кількості санаторно-курортних закладів (41 одиниця). На них припадає 2,1 тис. місць (9% від загальної кількості).

Всього в санаторно-курортних закладах з тривалим перебуванням оздоровлюється 253 тис. осіб (таблиця 2.11).

Таблиця 2.11

Кількість осіб, які оздоровлені у санаторно-курортних та оздоровчих закладах Львівської області у 2017 – 2021 роках

(тис. осіб)

	2017	2018	2019	2020	2021	Відхилення 2021 року до 2017 року	
						Абсолютне, +/-	Відносне, %
Кількість оздоровлених упродовж тривалого періоду	219,6	256,6	247,4	238,7	253,0	33,4	115,2
З них у:							
санаторіях	188,1	231,0	225,0	215,8	231,8	43,7	123,2
у тому числі дитячих	7,0	10,9	10,2	9,3	7,5	0,5	107,1
пансіонатах з лікуванням	12,9	6,8	6,4	7,1	3,9	9	30,2
санаторіях-профілакторіях	6,0	7,8	5,0	5,1	5,7	0,3	95,0
будинках пансіонатів відпочинку	3,0	2,6	2,9	3,1	3,5	0,5	116,7
базах та інших закладах відпочинку	8,7	6,8	5,8	5,4	5,5	-3,2	63,2
Кількість оздоровлених упродовж 1-2 днів	17,0	9,1	6,6	6,7	6,8	-10,2	40,0

За даними офіційного Інтернет-ресурсу Держкомстат України у Львівській області [<http://www.stat.lviv.ua>]

У 2020-2021 рр. санаторно-курортні заклади Львівської області були завантажені майже на 60,8%. При повному використанні їх ліжкового фонду можуть відпочити та оздоровитися не менше як 152 тис. осіб.

Вартість усіх проданих путівок становить 342,5 млн. грн., у тому числі у санаторіях – 331,3 млн. грн., пансіонатах з лікуванням – 5,4 млн. грн., санаторіях-профілакторіях – 1,5 млн. грн., бальнеологічних лікарнях та грязелікарнях – 1 млн. грн., пансіонатах та базах відпочинку – 3,3 млн. грн., самостійних закладах відпочинку одно-дводенного перебування – 49,8 тис. грн.

Позитивним в організації санаторно-курортного відпочинку є збільшення кількості іноземних громадян, які оздоровлюються на території Львівщини (з 24 тис. осіб у 2001 році до 30 тис. осіб у 2021 році). Серед оздоровлених іноземців, в основному, громадяни країн СНД – 24,4 тис. осіб (Російська Федерація – 12,5 тис., Республіка Молдова – 4,8 тис., Білорусь – 4,9 тис.), а також Німеччини та Польщі – відповідно 2,9 тис. та 1,6 тис. осіб.

Отже, можна відзначити, що Львівська область володіє значними туристично-рекреаційним потенціалом на базі якого функціонує значна кількість туристичних, готельних та санаторно-курортних підприємств і закладів, які надають можливості для розвитку різних видів тризму, відпочинку, а також оздоровлення та лікування.

3. Загальна макроекономічна ситуація в країні (у Львівській області). На наш погляд, цей фактор має на сьогодні швидше негативний, ніж позитивний вплив на показники соціально-економічної ефективності ВККПФ «УнТех», оскільки в економіці держави лише починають стабілізуватись певні економічні показники – обсяг пропозиції туристичних послуг, рівень цін, тощо, що не дає можливості бурхливому розвитку нових робочих місць, зростанню реальних доходів населення, що, відповідно, визначає загальні умови функціонування підприємств сфери послуг, їх контрагентів та партнерів, результативності господарюючих на ринку суб'єктів тощо.

4. Державне регулювання господарської діяльності у сфері туризму. Серед факторів зовнішнього середовища ВККПФ «УнТех» цей фактор має чи

не найвагоміший вплив. Разом з тим необхідно зазначити, що держава протягом останніх років не спроможна вирішити ті проблеми, які перешкоджають діяльності та розвитку господарської діяльності туристичних підприємств (в тому числі ці проблеми стосуються ВККПФ «УнТех»):

4.1. Правові проблеми. Йдеться про недорозвиненість законів про туризм, що гальмує економічні процеси в галузі. Немає і досі законів про окремі види туризму. Також треба наголосити і на негативності в змінах в законах в пік туристичного сезону (насамперед, це стосується про 20% податок на в'їзд громадян в Україну – це спричинило відмову від туристичних контрактів з Україною).

4.2. Земельна реформа. Саме земельна реформа може забезпечити розвиток інвестиційних вливань в економіку та зокрема в готельно-туристичну індустрію. Для прикладу - встановлення незначної плати за оренду землі та укладання угод на оренду землі, терміном на 49 років спричинили бум інвестицій в туристичну галузь у багатьох країнах Європейського Союзу, зокрема в інфраструктуру та готелі країни.

4.3. Митна політика. Спрощення системи видачі віз та отримання необхідних документів також позитивно може вплинути на обсяги туризму, а через них – на розвиток вітчизняних туристичних підприємств (особливо у прикордонних областях нашої країни). А зменшення вартості віз - стане одним із головних чинників вибору нашої країни поміж всіх інших.

4.4. Брак коштів на рекламу та створення туристичного іміджу України. В цьому році Україна не виділила кошти на рекламу своєї країни для залучення іноземних туристів. Досвід Угорщини, Польщі, Туреччини доказують що це необхідний крок держави для підтримки та розвитку туристичної галузі. Та і бюджет на ці потреби все зростає з кожним роком – прямий доказ ефективності такої політики.

4.5. Податкова реформа. Спрощення податків та податкові пільги можуть надати інвесторові необмежені можливості для інвестування в туристичний бізнес.

4.6. Розірваність держаних зв'язків при виконанні планів про туризм. Треба зазначити, що будь-яка програма про підтримання туризму в країні буде не впроваджена доти, поки існує неузгодженість між всіма державними інститутами.

5. Стан конкуренції на ринку району функціонування підприємства. У цільових ринкових сегментах, на яких веде діяльність ВККПФ «УнТех» рівень конкуренції є високим. Протягом 2017 – 2020 років на цей ринок увійшла велика кількість як місцевих, так і великих підприємств з міст Києва та інших великих міст України. Відповідно цей фактор суттєво перешкоджає розвитку ефективності функціонування досліджуваного підприємства. Так, згідно даних Моніторингу Стратегії розвитку Львівської області до 2015 року (Головного управління економіки Львівської облдержадміністрації та Головного управління статистики у Львівській області) станом на 1 січня 2022 року ліцензіями на туристичну діяльність у Львівській області володіли 181 суб'єкт підприємницької діяльності. За видами ліцензій – 71 туроператор (з яких 10 туроператорів внутрішнього туризму); 110 турагентів.

Серед факторів внутрішнього середовища впливу на показники економічної та соціальної ефективності функціонування підприємства, на наш погляд, можна виділити фактори, вплив яких можна визначити кількісно та фактори, висновки про вплив на показники ефективності за якими можуть вказувати лише на напрями впливу (сприяють покращенню показників діяльності чи ведуть до їх погіршення):

1. Загальна стратегія діяльності підприємства на ринку. За результатами нашого аналізу цього питання можна зробити висновок про те, що керівництвом ВККПФ «УнТех» не розроблялось спеціально тих, чи інших стратегій щодо завоювання ринку. Разом з тим підприємство орієнтується на задоволення потреб споживачів із середнім та високим рівнем доходу, пропонуючи споживачам асортимент послуг за помірними та високими цінами (про це йшлося у підрозділі 2.1 роботи). Об'єднання цих стратегічних рішень передбачає поєднання відразу декількох можливих стратегій – орієнтація на

завоювання якомога ширшої ринкової частки та орієнтація на задоволення потреб споживачів. На наш погляд, підприємству необхідно розробити більш обґрунтовану стратегію, особливо в умовах насичення внутрішнього ринку туристичних послуг для того, щоб виокремити своє підприємство в “очах” споживачів та завоювати таким чином їх прихильність. Це сприятиме збільшенню обсягів господарської діяльності підприємства.

2. Вагому роль на обсяги діяльності та її ефективність має вплив навиків керівництва підприємства щодо прогнозування змін у споживчому попиті населення, змін у пріоритетах споживачів, які є основним фактором мотивації при обранні відповідного туристичного оператора. Це, відповідно, обумовлює попит на послуги підприємства та можливі обсяги їх реалізації.

Керівництвом ВККПФ «УнТех» було проведено опитування клієнтів щодо рівня задоволеності їх вимог до номенклатури, якості туристичних послуг та відповідності рівня цін запитам споживачів. Результати цього аналізу та його вплив на обсяги доходу підприємства відображено в таблиці 2.12.

Результати, представлені у таблиці 2.14 є умовними, оскільки враховують суб’єктивну думку споживачів послуг ВККПФ «УнТех». Проте, на наш погляд, результати цього дослідження є дуже корисними та можуть бути використаними як при плануванні обсягів доходу підприємства на наступний плановий період, так і при прийнятті управлінських рішень щодо оптимізації номенклатури, якості та цінової політики підприємства. Оскільки з розрахунків видно, що підприємство значно втрачає у обсягах доходу внаслідок невідповідності номенклатури, якості та цін на власні послуги.

Так, аналіз виявив, що через невідповідність номенклатури послуг ВККПФ «УнТех» втратило у 2022 році 54,5 тис. грн. доходу. Через невідповідність якості послуг досліджуване підприємство втратило у 2022 році аж 216,7 тис. грн. доходу. Через невідповідність цінової політики запитам споживачів ВККПФ «УнТех» втратило у 2022 році 311,1 тис. грн. доходу.

3. Ефективність використання основних засобів. Цей фактор теж має вплив на обсяги доходу підприємства. Тому проаналізуємо ефективність

використання, залучених у господарську діяльність основних засобів підприємства (таблиця 2.13).

Таблиця 2.12

Результати аналізу відповідності номенклатури, якості туристичних послуг та відповідності рівня цін запитам споживачів та вплив цих факторів на обсяги доходу ВККПФ «УнТех» у 2022 році

Показник	Рівень задоволеності запитів споживачів	Розрахунок впливу на дохід (виручку) від надання послуг	Результат впливу на дохід (виручку) від надання послуг у 2022 році (+/-), тис. грн.
Рівень відповідності номенклатури послуг запитам споживачів, %	95,5	1210,6 тис. грн. x 4,5% x 100%	54,5
Рівень відповідності якості послуг запитам споживачів, %	82,1	1210,6 тис. грн. x 17,9% x 100%	216,7
Рівень відповідності цінової політики запитам споживачів, %	74,3	1210,6 тис. грн. x 25,7% x 100%	311,1

Таблиця 2.13

Показники ефективності використання основних засобів ВККПФ «УнТех» у 2018-2022 роках

Показники	Роки					Темп зміни 2022 р., в % до	
	2018	2019	2020	2021	2022	2018 року	2021 року
Фондовіддача, грн./грн.	4,69	4,68	2,17	2,05	1,88	40,09	91,71
Фондомісткість, грн./грн.	0,21	0,21	0,46	0,49	0,53	252,38	108,16
Прибутковість основних засобів, грн./грн.	0,60	0,53	0,37	0,38	0,29	48,33	76,32

З таблиці 2.15 видно, що ефективність використання основних засобів ВККПФ «УнТех» щорічно погіршується. Так, показник фондовіддачі зменшився у 2022 році порівняно з 2018 роком на 59,9% (або на 2,81), що є негативним. Існує зв'язок між зміною показника фондовіддачі та обсягами доходу підприємства, оскільки показник фондовіддачі відображає обсяг реалізованих послуг, який припадає на 1 грн. основних засобів.

З таблиці 2.13 також можна зробити висновок про низьке значення прибутковості основних засобів. У 2022 році цей показник становить лише 0,29 грн. з 1 грн. основних засобів, що є вкрай низьким значенням.

Розрахунок кількісного впливу зміни фондівдачі на обсяги доходу ВККПФ «УнТех» розрахуємо за формулою:

$$\Delta D_{(ФВ)} = (ФВ_{зв} - ФВ_{баз}) \times ОФ_{баз}, \quad (2.1)$$

$\Delta D_{(ФВ)}$ – зміна обсягів доходу за рахунок зміни фондівдачі, грн.;

$ФВ_{зв}$ – фондівдача у звітному періоді, грн./грн.;

$ФВ_{баз}$ – фондівдача у базовому періоді, грн./грн.;

$ОФ_{баз}$ – вартість основних засобів у базовому періоді, грн..

Отже за рахунок зменшення фондівдачі ВККПФ «УнТех» у 2019 році порівняно з 2018 роком з 4,69 грн./грн. до 4,68 грн./грн. дохід підприємства зменшився: $(4,68 - 4,69) \times 134,8 = - 1,348$ (тис. грн.)

За рахунок зменшення фондівдачі ВККПФ «УнТех» у 2020 році порівняно з 2019 роком з 4,68 грн./грн. до 2,17 грн./грн. дохід підприємства зменшився: $(2,17 - 4,68) \times 155,5 = - 390,3$ (тис. грн.).

За рахунок зменшення фондівдачі ВККПФ «УнТех» у 2021 році порівняно з 2020 роком з 2,17 грн./грн. до 2,05 грн./грн. дохід підприємства зменшився: $(2,05 - 2,17) \times 451,8 = - 54,2$ (тис. грн.).

За рахунок зменшення фондівдачі ВККПФ «УнТех» у 2022 році порівняно з 2021 роком з 2,05 грн./грн. до 1,88 грн./грн. дохід підприємства зменшився: $(1,88 - 2,05) \times 555,1 = - 94,4$ (тис. грн.).

4. Ефективність використання трудових ресурсів. Цей фактор також має вплив на доходи підприємства. З даних, наведених у таблиці 2.14 видно, що дохід підприємства у розрахунку на одного працівника збільшується, що є позитивним та сприяє збільшенню обсягів доходу підприємства. Збільшення цього показника відбулось з 39,5 тис. грн./чол. до 52,6 тис. грн./чол. (що становить 133,2%). Необхідно також зазначити, що продуктивність праці є одним з найважливіших показників ефективності використання персоналу підприємства, а також ефективності функціонування підприємства загалом.

Отже від зростання цього показника напряду залежить збільшення обсягів доходу ВККПФ «УнТех».

Таблиця 2.14

Показники ефективності використання персоналу та витрат на оплату праці
ВККПФ «УнТех» у 2018-2022 роках

Показники	Роки					Темп зміни 2022 р., в % до	
	2018	2019	2020	2021	2022	2018 року	2021 року
Дохід на одного працівника, тис.грн./ос.	39,5	42,79	49,01	54,17	52,6	133,16	97,10
Чистий прибуток у розрахунку на одного працівника, тис.грн./ос.	5,05	4,88	8,28	10,0	8,05	159,41	80,50
Дохід на одну гривню оплати праці, грн./грн.	7,74	7,39	10,41	9,89	8,53	110,21	86,25

Інші показники, представлені у таблиці 2.14 відображають більше ефективність використання праці персоналу підприємства та свідчать з одного боку про позитивні зміни (так обсяг доходу у розрахунку на одну гривню фонду оплати праці персоналу збільшується), а з іншого – негативні (так більшість цих показників у 2022 році порівняно з 2021 роком скоротились).

Розрахунок міри впливу зміни продуктивності праці на обсяг доходу ВККПФ «УнТех» розрахуємо за формулою:

$$\Delta D_{(ПП)} = (ПП_{зв} - ПП_б) \times Ч_{баз}, \quad (2.2)$$

$\Delta D_{(ПП)}$ – зміна обсягу доходу за рахунок зміни продуктивності праці, грн.;

$ПП_з$ – продуктивність праці у звітному періоді, грн./ос.;

$ПП_б$ – продуктивність праці у базовому періоді, грн./ос.;

$Ч_{баз}$ – чисельність персоналу у базовому періоді, ос.

Отже за рахунок зростання продуктивності праці персоналу підприємства у 2019 році порівняно з 2018 роком з 39,5 тис.грн./ос. до 42,79 тис.грн./ос. обсяг доходу підприємства збільшився: $(42,79 - 39,5) \times 16 = + 52,64$ (тис. грн.).

За рахунок зростання продуктивності праці персоналу підприємства у

2020 році порівняно з 2019 роком з 42,79 тис.грн./ос. до 49,01 тис.грн./ос. обсяг доходу підприємства збільшився: $(49,01 - 42,79) \times 17 = + 105,74$ (тис. грн.).

За рахунок зростання продуктивності праці персоналу підприємства у 2021 році порівняно з 2020 роком з 49,01 тис.грн./ос. до 54,17 тис.грн./ос. обсяг доходу підприємства збільшився: $(54,17 - 49,01) \times 20 = + 103,2$ (тис. грн.).

За рахунок зменшення продуктивності праці персоналу підприємства у 2022 році порівняно з 2021 роком з 54,17 тис.грн./ос. до 52,6 тис.грн./ос. обсяг доходу підприємства зменшився: $(52,6 - 54,17) \times 21 = - 32,97$ (тис. грн.).

5. Ефективність використання оборотних активів. Здійснимо розрахунок показників ефективності використання оборотних активів ВККПФ «УнТех» та результати цього аналізу занесемо в таблицю 2.15.

Таблиця 2.15

Показники ефективності використання оборотних активів ВККПФ «УнТех» у
2018-2022 роках

Показники	Роки					Темп зміни 2022 р., в % до	
	2018	2019	2020	2021	2022	2018 року	2021 року
Коефіцієнт оборотності оборотних активів, разів	5,84	2,81	4,22	4,42	5,25	89,90	118,78
Коефіцієнт оборотності товарно-матеріальних запасів, разів	11,5	7,85	208,6	7,20	13,82	120,17	191,94
Тривалість одного обороту оборотних активів, днів	61,64	128,11	85,31	81,45	68,57	111,24	84,19
Тривалість одного обороту товарно-матеріальних запасів, днів	31,30	45,86	1,73	50,00	26,05	83,21	52,10

Коефіцієнт оборотності оборотних активів ВККПФ «УнТех» у 2019 році різко скоротився, що було негативним, проте, починаючи з 2020 року – зростає. Це позитивно впливає на обсяги господарської діяльності підприємства, а отже – і ефективності його функціонування.

Коефіцієнт оборотності товарних запасів ВККПФ «УнТех» у 2022 році

збільшився порівняно з 2021 роком та порівняно з базовим – 2018 роком. Ці тенденції теж можна розцінювати як позитивні з точки зору впливу на показники ефективності функціонування досліджуваного підприємства.

Зрозуміло, що швидкість оборотності оборотних активів ВККПФ «УнТех» є низькою. Відповідно, занадто тривалим є час одного обертання товарних запасів. Станом на 2022 рік він складає 26,1 днів, що є не надто високим значенням та, відповідно, не сприяє збільшенню обсягів доходу підприємства. До позитивного можна віднести скорочення тривалості одного обороту товарних запасів по ВККПФ «УнТех» загалом порівняно з 2018 роком.

Розрахунок міри впливу зміни коефіцієнта оборотності товарних запасів на обсяг доходу ВККПФ «УнТех» розраховуємо за формулою:

$$\Delta D_{(KO)} = (KO_{зв} - KO_б) \times TЗ_{баз}, \quad (2.3)$$

$\Delta D_{(KO)}$ – зміна обсягів доходу за рахунок зміни коефіцієнта оборотності оборотних активів, грн.;

$KO_з$ – коефіцієнт оборотності оборотних активів у звітному періоді, разів;

$KO_б$ – коефіцієнт оборотності оборотних активів у базовому періоді, разів;

$TЗ_{баз}$ – обсяг оборотних активів у базовому періоді, днів.

Отже за рахунок зменшення коефіцієнта оборотності оборотних активів підприємства у 2019 році порівняно з 2018 роком з 5,84 разів до 2,81 разів обсяг доходу підприємства зменшився: $(2,81 - 5,84) \times 108,2 = - 327,8$ (тис. грн.).

За рахунок збільшення коефіцієнта оборотності оборотних активів підприємства у 2020 році порівняно з 2019 роком з 2,81 разів до 4,22 разів обсяг доходу підприємства збільшився: $(4,22 - 2,81) \times 259,3 = + 365,6$ (тис. грн.).

За рахунок збільшення коефіцієнта оборотності оборотних активів підприємства у 2021 році порівняно з 2020 роком з 4,22 разів до 4,42 разів обсяг доходу підприємства збільшився: $(4,42 - 4,22) \times 232,4 = + 46,5$ (тис. грн.).

За рахунок збільшення коефіцієнта оборотності оборотних активів підприємства у 2022 році порівняно з 2021 роком з 4,42 разів до 5,25 разів обсяг доходу підприємства збільшився: $(5,25 - 4,42) \times 257,3 = + 213,6$ (тис. грн.).

Необхідно зауважити, що у вищевикладених кількісних розрахунках враховано не всі фактори впливу на зміну обсягів доходу ВККПФ «УнТех». Тому сумарний вплив цих факторів не відповідає загальній зміні обсягів доходу досліджуваного підприємства. Представимо у таблиці 2.16 результати кількісного аналізу впливу на обсяги доходу факторів, які аналізувались вище.

Розрахунок впливу таких основних факторів як обсяг чистого доходу та витрат на розмір чистого прибутку ВККПФ «УнТех» представлено у таблиці 2.17, а розрахунок впливу таких основних факторів як обсяг чистого прибутку та суми активів на зміну рентабельності фінансово-господарської діяльності ВККПФ «УнТех» - у таблиці 2.18.

Таблиця 2.16

Результати кількісного аналізу впливу основних факторів на зміну обсягів доходу (виручки) від реалізації продукції (надання послуг) ВККПФ «УнТех» у 2018 – 2022 роках

Фактор	Вплив на зміну доходу, тис. грн.			
	у 2019 році порівняно з 2018 роком	у 2020 році порівняно з 2019 роком	у 2021 році порівняно з 2020 роком	у 2022 році порівняно з 2021 роком
Ефективність використання основних засобів	-1,3	-390,3	-54,2	-94,4
Ефективність використання трудових ресурсів	+52,6	+105,7	+103,2	-32,97
Ефективність використання оборотних активів	-327,8	+365,6	+46,5	+213,6

Таблиця 2.17

Результати кількісного аналізу впливу зміни чистого доходу та витрат на зміну чистого прибутку ВККПФ «УнТех» у 2018 – 2022 роках

Фактор	Вплив на зміну чистого прибутку, тис. грн.			
	у 2019 році порівняно з 2018 роком	у 2020 році порівняно з 2019 роком	у 2021 році порівняно з 2020 роком	у 2022 році порівняно з 2021 роком
Зміна чистого доходу	-76,8	-100,4	-70,7	-88,1
Зміна витрат	+79,6	+210,6	+216,5	-20,1

Для виявлення більш точного зв'язку між зміною обсягів доходу, чистого прибутку, рентабельності залежно від зміни окремих факторів необхідно

будувати з допомогою ЕОМ кореляційно-регресійні моделі залежностей між зміною цих показників економічної ефективності функціонування підприємства та зміною тих, чи інших факторів впливу на них.

Таблиця 2.18

Результати кількісного аналізу впливу зміни чистого прибутку та суми активів на рентабельність ВККПФ «УнТех» у 2018 – 2022 роках

Фактор	Вплив на зміну рентабельності, %			
	у 2019 році порівняно з 2018 роком	у 2020 році порівняно з 2019 роком	у 2021 році порівняно з 2020 роком	у 2022 році порівняно з 2021 роком
Зміна чистого прибутку	0,54	13,93	5,71	-2,74
Зміна суми активів	-6,15	-6,59	-3,83	-2,46

Такі моделі, побудовані за результатами спостережень минулих років дозволяють не лише виявляти залежність між величиною доходу та іншими факторами, але й робити прогностні розрахунки розміру доходу, залежно від очікуваних змін факторів на базі використання комп'ютерної технології обробки інформації.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ТА ЗАСОБИ ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВККПФ «УНТЕХ»

3.1. Удосконалення методики оцінювання ефективності діяльності підприємства

У теоретичній частині роботи було наведено як основні показники, так і методичні основи оцінювання ефективності діяльності підприємства, у тому числі підприємства сфери послуг. Разом з тим необхідно зробити висновок, що вони є значною мірою базовими та для кожного підприємства залежно від виду його економічної діяльності, її особливостей, місцезнаходження та району ведення діяльності, а також умов, що постійно змінюються потрібно сформувати систему власних показників оцінювання ефективності функціонування підприємства, яка стане основою всієї роботи з моніторингу, оцінювання та управління ефективністю функціонування суб'єкта підприємницької діяльності. Потрібно також додати, що окремим аспектом на підприємстві сфери послуг стає також врахування соціального складника ефективності.

За ринкових умов ефективність підприємства полягає в його успішності, яка визначається не тільки продуктивністю господарського процесу, але й характеризується взаємодією із зовнішнім середовищем, передбачає аналіз діяльності господарюючого суб'єкта з всіх сторін.

Вибір показників та обґрунтування методики оцінки ефективності нерозривно пов'язані з процесом вибору критеріїв ефективності, цілями, прогнозуванням, визначенням екзогенних та ендогенних факторів, які впливають на діяльність ВККПФ «УнТех» як об'єкта дослідження. Отже, формування узагальнюючого критерія ефективності діяльності цього підприємства є відправною точкою, необхідною умовою процесу оцінки, від коректності та точності якого залежить адекватність оцінки а, отже і

достовірність та повнота інформації, необхідної для усіх зацікавлених сторін.

З точки зору математичного підходу критерій є обраною зацікавленістю в перевазі якоїсь характеристики чи поведінки об'єкта, можливо, екстремальної. Отже, критерієм математичної ефективності може бути тільки мінімум, максимум чи оптимум (наприклад, витрати – мінімум; чистий прибуток – максимум), в перенесенні на категорію ефективності – це максимізація прибутку та мінімізація витрат або досягнення максимально можливого збільшення обсягу наданих послуг (доходу чи прибутку від їх надання) на кожну одиницю ресурсів (витрат) – трудових, матеріальних, фінансових. Виходячи з цього, важливим макроекономічним критерієм ефективності фінансово-господарської діяльності ВККПФ «УнТех» стає зростання продуктивності суспільної праці.

У відповідності до цього ми пропонуємо розглядати у якості критерія ефективності діяльності досліджуваного підприємства ознаку, на основі якої формується оцінка якості об'єкта дослідження, мірило такої оцінки. Виходячи з цього значення критерію важко переоцінити, адже від коректності його формування залежить об'єктивність оцінки діяльності підприємства та її адекватність середовищу його функціонування.

Загальновідомо, що основними узагальнюючими показниками ефективності діяльності практично кожного підприємства є розмір чистого прибутку та рівень рентабельності фінансово-господарської діяльності. Але, ми вважаємо, що в умовах зовнішнього середовища, яке динамічно змінюється, максимізація прибутку не може бути єдиним критерієм та достатньою умовою ефективності ВККПФ «УнТех», адже отримання прибутку сьогодні ще не гарантує ефективного функціонування підприємства в майбутньому. До того ж показники прибутковості є величинами, які характеризують процеси, що відбувалися в минулому. Оцінити ж теперішній стан справ, а тим більше – майбутній, зазначені показники не дають можливості.

Зауважимо, що динамічний розвиток середовища функціонування ВККПФ «УнТех» (як це було відображено у другому розділі роботи) в умовах

невизначеності викликає ускладнення процесу оцінки ефективності та робить традиційні статичні показники неспроможними адекватно оцінити діяльність підприємства. Та не зважаючи на це, ми повинні визнати, що максимізація прибутковості, продуктивності залишається необхідною умовою ефективної діяльності досліджуваного підприємства.

Пропонуємо визначити такі вимоги до критеріїв ефективності діяльності ВККПФ «УнТех»:

- критерій має бути визначальним елементом системи управління ефективністю діяльності підприємства (СУЕДП);
- обраний критерій має «працювати» на ринку для підприємства у будь-який проміжок часу;
- критерій за своєю побудовою повинен створюватись з урахуванням вимог закону ефективності діяльності як відношення ресурсів і витрат до кінцевих результатів;
- критерій має бути єдиним, але легко розкладатися на частини – показники ефективності використання ресурсів, він має бути «чутливим» для будь-якої господарської системи;
- критерій має об'єднувати інтереси усіх суб'єктів господарювання від пересічного виконавця до підприємства як єдиної цілісної системи;
- критерій має бути простим, зрозумілим, легко розраховуватися, не вимагаючи кардинальних змін в існуючій системі управлінського обліку.

На нашу думку, максимально відповідає перерахованим вимогам і надає найбільш узагальнену характеристику ефективності діяльності підприємства коефіцієнт граничного рівня чистого прибутку. Цей вимірник відноситься до групи показників рентабельності та визначається як відношення чистого прибутку до кінцевих результатів діяльності підприємства. Зауважимо, що зазначений чинник є скоріше показником, аніж критерієм. Крім того, орієнтація на єдиний узагальнюючий критерій ефективності (а отже, і показник) в умовах складного зовнішнього середовища макро- та мікросистеми може бути необ'єктивним та небезпечним для досліджуваного підприємства.

Проаналізуємо декілька критеріїв, обраних нами за результатами вивчення профільної економічної літератури (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Пропонований перелік критеріїв оцінки економічної ефективності діяльності ВККПФ «УнТех» та їх аналіз (розраховано автором за результатами опитування працівників апарату управління підприємства)

Вимоги до критерію	Критерії			
	Максимізація прибутку	Максимізація прибутку за умови мінімізації витрат	Мінімізація рівня ризику	Максимізація граничного рівня чистого прибутку
1. Визначальний фактор СУЕПД	5	5	3	4
2. Універсальність	5	5	3	4
3. Відповідність закону ефективності	3	5	1	3
4. Об'єднання інтересів усіх суб'єктів	3	3	1	2
5. Простота	4	3	2	3
6. Адекватність довгостроковій перспективі	1	1	1	1
Загальна оцінка	21	22	11	17

Отже, серед існуючих критеріїв найбільш прийнятною є класична максимізація прибутку за умови мінімізації витрат. В умовах ринкової системи господарювання економічну ефективність необхідно розглядати нероздільно з конкурентоспроможністю підприємства, адже підвищення останньої є важливою передумовою підвищення ефективності, а також процесом, який стимулює оптимізацію співвідношення результати – витрати діяльності.

Для повноцінної оцінки ефективності діяльності ВККПФ «УнТех» ми пропонуємо включати до відповідних показників ті, які характеризують економічну та ті, що відображають соціальну ефективність функціонування

підприємства, причому пропонуємо розглядати їх ефективність як композицію двох складових - внутрішньої та зовнішньої. Відповідно принципова схема оцінки ефективності діяльності ВККПФ «УнТех» матиме вигляд:

Рис. 3.1. Принципова схема оцінки ефективності діяльності ВККПФ «УнТех»

У відповідності до наведеної на рис. 3.1 послідовності розрахунок інтегрального показника ефективності пропонуємо здійснювати за формулою:

$$E = \sqrt{E_e \times E_c}, \quad (3.1)$$

де E – інтегральний коефіцієнт ефективності діяльності ВККПФ «УнТех»;

E_e – коефіцієнт економічного складника ефективності діяльності підприємства;

E_c – коефіцієнт соціального складника ефективності діяльності підприємства.

В свою чергу кожен з двох складників ефективності функціонування підприємства потрібно розраховувати на основі поєднання даних оцінки внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування підприємства:

$$E_e = \sqrt{E_{евн} \times E_{езовн}}, \quad (3.2)$$

$$E_c = \sqrt{E_{свн} \times E_{сзовн}}, \quad (3.3)$$

де $E_{евн}$ – коефіцієнт оцінки внутрішнього середовища економічного складника ефективності діяльності підприємства;

$E_{езовн}$ – коефіцієнт оцінки зовнішнього середовища економічного складника ефективності діяльності підприємства;

$E_{свн}$ – коефіцієнт оцінки внутрішнього середовища соціального складника ефективності діяльності підприємства;

$E_{сзовн}$ – коефіцієнт оцінки зовнішнього середовища соціального складника ефективності діяльності підприємства.

Розрахунок узагальнюючих показників внутрішньої та зовнішньої ефективності можна проводити на основі інформації про значення окремих часткових показників, які її характеризують із урахуванням коефіцієнтів їх вагомості за формулою:

$$Реш = a_1 \cdot f(x_1) + a_2 \cdot f(x_2) + \dots + a_i \cdot f(x_n) \quad (3.4)$$

де $x_1, x_2, \dots, x_n$ – показники діяльності підприємства;

$f(x_1), f(x_2), \dots, f(x_n)$ – локальні функції залежності ефективності від відповідних показників діяльності;

$a_1, a_2, \dots, a_i$ – коефіцієнти, що відображають значущість кожного показника.

У відповідності до наведеної методики, для досягнення найкращих результатів ВККПФ «УнТех» має максимально використовувати як

економічний, так і соціальний складник ефективності, а також як високу ефективність використання власних ресурсів, так і ринкових можливостей і переваг.

З формул випливає, що усі намагання максимізувати ефективність діяльності підприємства лише за рахунок високих показників прибутковості, будуть марними, якщо підприємство займає слабкі позиції на ринку та/чи характеризується неналежним рівнем соціальної ефективності, та навпаки. Але, якщо надати показникам економічної і соціальної ефективності максимального значення, яке становить 1, то і значення загальної ефективності буде максимальним.

Щодо врахування внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування підприємства, то їх включення у методику аналізу є достатньо обґрунтованим, оскільки саме зовнішня (ринкова) ефективність частіше є визначальним чинником загальної ефективності. Як критерій зовнішньої ефективності може використовуватись навіть такий показник, як «ринкова вартість підприємства», який одночасно відображає і конкурентоспроможності і навіть його внутрішню ефективність. Ринкова вартість підприємства не в останню чергу зумовлюється рівнем внутрішньої організації суб'єкта господарювання, здатністю продукувати інноваційні процеси, забезпечувати операційну ефективність тощо.

Більше того, концепція управління підприємством, яка заснована на максимізації вартості, стає в умовах сьогодення найефективнішою, оскільки зміна вартості підприємства за певний період враховує практично всю інформацію, пов'язану з його функціонуванням. Крім того, вона дозволить посилити орієнтацію керівництва ВККПФ «УнТех» на зростання ринкової вартості підприємства, оскільки воно дозволяє отримувати дохід на вкладений у господарську діяльність капітал.

Потрібно зазначити, що з метою управління вартістю найбільш інформативними її видами є: ринкова вартість чистих активів; капіталізація чистого прибутку; вартість бізнесу як підприємства, що безперервно

функціонує та приносить дохід.

Існує декілька варіантів розрахунку вартості, але найбільш розробленими є методи оцінки, засновані на концепції грошових потоків, та майнові методи. На нашу думку, для оцінки ефективності діяльності ВККПФ «УнТех» доцільно використовувати саме методику грошового потоку, оскільки майновий дохід сконцентрований більше на внутрішньому потенціалі підприємства і недостатньо враховує ринкові фактори.

Звичайно, обрана методика не є ідеальною. Основною проблемою її застосування є складність прогнозування майбутніх грошових потоків, точніше – вірогідності можливих прогнозів грошових потоків, а також проблема визначення коефіцієнта капіталізації чи ставки дисконтування.

Уточнення ставки дисконтування саме із урахуванням специфіки туристичної галузі може здійснюватись декількома шляхами: або через статистичну обробку репрезентативної вибірки групи підприємств цієї галузі з регіональною прив'язкою з метою обґрунтування норми прибутку, що склалася та прогнозується для неї, або через застосування одного з аналітичних методів розрахунку норми дисконтування.

Для забезпечення вищого рівня наглядності запропонованої нами методики, розрахуємо інтегральний показник ефективності ВККПФ «УнТех» у 2022 році. Для цього представимо розрахунок економічного складника у таблиці 3.2. а соціального – у таблиці 3.3. Нами отримано результуюче оціночне значення внутрішньої компоненти економічної ефективності функціонування ВККПФ «УнТех», яке становить 6,93 та зовнішньої компоненти – 6,83. Відповідно керівництву досліджуваного підприємства необхідно працювати над покращанням показників зовнішньої компоненти своєї економічної ефективності, зокрема, над збільшенням ринкової частки.

Розрахуємо загальний показник економічної ефективності підприємства:

$$E_e = \sqrt{8,28 \times 5,8} = 6,93$$

Розрахунок рівня економічного складника ефективності функціонування

ВККПФ «УнТех» у 2022 році

Показник	Оцінка показника (за десятибальною шкалою)	Ваговий коефіцієнт показника	Оціночне значення
Внутрішня компонента			
Розмір чистого прибутку	10	0,2	2,0
Рівень рентабельності фінансово-господарської діяльності	9	0,25	2,25
Рентабельність надання послуг	10	0,1	1,0
Фондовіддача	5	0,05	0,25
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	4	0,05	0,2
Продуктивність праці	9	0,08	0,72
Рівень фінансової стійкості	8	0,12	0,96
Рівень платоспроможності	6	0,15	0,9
Всього оцінка:			8,28
Зовнішня компонента			
Ринкова частка підприємства	3	0,1	0,3
Обізнаність підприємства та його послуг на ринку	4	0,2	0,8
Залежність від постачальників	8	0,05	0,4
Залежність від клієнтів	4	0,15	0,6
Рівень конкурентоспроможності підприємства	6	0,25	1,5
Доступ до ринку та його інфраструктури	8	0,05	0,4
Наявність договірних стосунків з курортами та базами відпочинку і лікування	9	0,2	1,8
Всього оцінка:			5,8

У таблиці 3.3 наведено розрахунок соціального складника ефективності діяльності ВККПФ «УнТех». Причому у розділі 2 роботи вже було відображено результати оцінки внутрішнього соціального складника (за рахунок проведення опитування керівників та інших категорій персоналу підприємства). Середня оцінка внутрішньої компоненти соціальної ефективності функціонування підприємства становить 7,23. Щодо зовнішньої компоненти соціальної ефективності, то з таблиці 3.3 видно, що її рівень становить 6,45.

Таблиця 3.3

Розрахунок рівня соціального складника ефективності функціонування ВККПФ «УнТех» у 2022 році

Показник	Оцінка показника (за десятибальною шкалою)	Ваговий коефіцієнт показника	Оціночне значення
Оцінка рівня внутрішньої компоненти:			7,23
Зовнішня компонента			
Створення нових робочих місць	7	0,2	1,4
Сплата податків	6	0,15	0,9
Задоволення попиту споживачів щодо якості та вартості туристичних послуг	8	0,25	2,0
Ефективність паблісіті	6	0,2	1,2
Сприяння розвитку суміжних галузей економіки	5	0,05	0,25
Темпи активізації підприємницької діяльності	6	0,05	0,3
Рівень диверсифікації та географічного розширення переліку туристичних послуг	4	0,1	0,4
Всього оцінка:			6,45

Розрахуємо загальний показник соціальної ефективності підприємства:

$$E_e = \sqrt{7,23 \times 6,45} = 6,83$$

Зважаючи на те, що загальний рівень соціального складника ефективності

функціонування ВККПФ «УнТех» є нижчим, ніж економічного, в контексті покращання ефективності діяльності підприємства необхідно покращувати зовнішню соціальну складову.

Розрахуємо загальний рівень ефективності діяльності ВККПФ «УнТех»:

$$E = \sqrt{6,93 \times 6,83} = 6,88$$

Отже, показник ефективності функціонування досліджуваного підприємства становив у 2022 році 6,88, що є не високим значенням. Проте керівництво підприємства може прийняти його за основу щодо порівняння з показниками наступних років для прийняття висновку про ефективність заходів, які будуть реалізовуватись з метою підвищення рівня ефективності діяльності.

Зрозуміло також і те, що інформаційною базою запропонованої нами методики є розрахунок традиційних показників ефективності діяльності підприємства – узагальнюючих та використання окремих груп ресурсного забезпечення підприємства. Крім того, необхідно зазначити, що у пропоновану методику можна ввести поправочні коефіцієнти, які б диференціювали вагомість впливу внутрішньої та зовнішньої компоненти або соціального та економічного складника.

3.2. Обґрунтування стратегічних і тактичних засад підвищення соціально-економічної ефективності підприємства

Розробка стратегії підвищення ефективності діяльності підприємства передбачає вибір генеральної мети; формування цілей за основними напрямками його діяльності, досягнення яких забезпечить виконання мети; вибір заходів та засобів, необхідних для їх реалізації; обґрунтування термінів виконання заходів та відповідальних виконавців; створення ефективної системи контролю та коригування заходів.

Діяльність ВККПФ «УнТех» повинна бути підпорядкована та розроблена

на основі відповідної стратегії її розвитку, алгоритм формування та здійснення якої представимо на рисунку 3.2. Послідовність дій у напрямі цієї роботи включає: аналіз та прогнозування факторів зовнішнього і внутрішнього середовища; формування цілей розвитку господарської діяльності підприємства; розробка плану (програми) розвитку цієї діяльності; здійснення плану розвитку діяльності; управління реалізацією стратегії.

За результатами дослідження ринку функціонування ВККПФ «УнТех» (зовнішнього середовища функціонування підприємства) нами виявлено, що розробку стратегії розвитку його діяльності необхідно проводити з урахуванням впливу середовища, галузевої специфіки, послуг, які надаються та форм здійснення господарської діяльності.

Враховуючи основоположне значення етапу стратегічного аналізу при розробці стратегії розвитку підприємства доцільно проводити аналіз за такими складовими: зовнішнє середовище, що підрозділяється на макро- й мікросередовище; оцінка факторів середовища на розвиток господарської діяльності підприємства.

Поточний стан факторів внутрішнього середовища необхідно досліджувати на основі оцінки ефективності використання ресурсів підприємства за такими групами показників: узагальнюючі показники, показники рівня використання активів, трудових ресурсів. Крім того для проведення узагальнення та порівняння характеристики ефективності діяльності ВККПФ «УнТех» з метою оцінки її доцільності потрібно використовувати: показники ефективності використання активів – оборотність активів, фондівіддачу, фондомісткість; показники ефективності господарської діяльності – рентабельність продажу, рентабельність власного капіталу, рентабельність чистого прибутку.

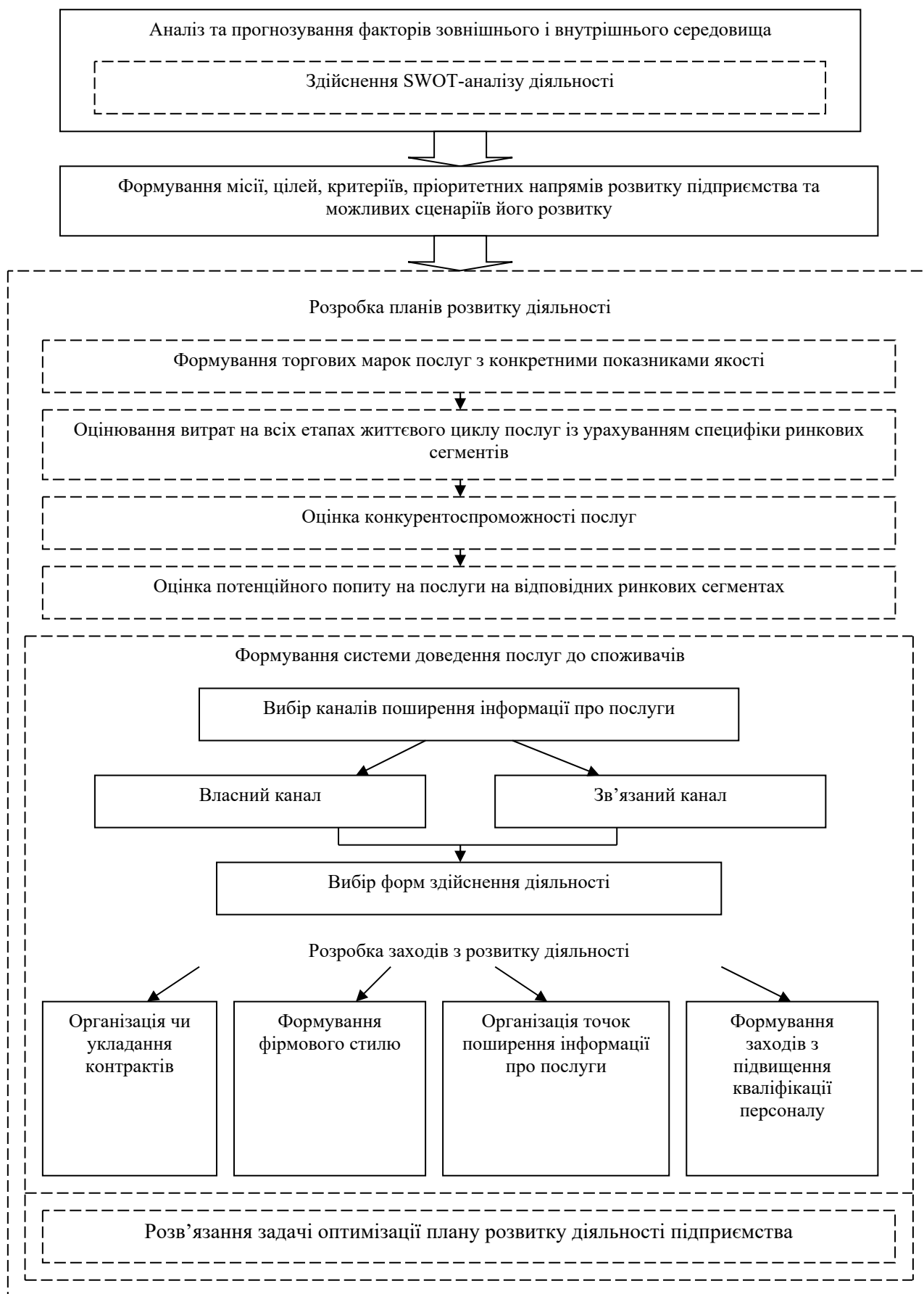

Рис. 3.2. Алгоритм процесу формування стратегії підвищення ефективності діяльності ВККПФ «УнТех»

Враховуючи те, що основою реалізації стратегії підвищення ефективності діяльності підприємства стане формування та розвиток основних видів його послуг. Пропонуємо керівництву ВККПФ «УнТех» систематично здійснювати розрахунок такого показника, як “індекс лояльності до торгової марки підприємства (чи конкретної послуги)”, який демонструє зміну лояльності покупців до послуг підприємства та може бути розрахований таким чином:

$$I_{\text{ЛТМ}} = \text{КЛ}_{\text{ЗВ}} / \text{КЛ}_{\text{БАЗ}}, \quad (3.5)$$

де $I_{\text{ЛТМ}}$ – індекс лояльності покупців до торгової марки (послуг) ВККПФ «УнТех»;

$\text{КЛ}_{\text{ЗВ}}$ – коефіцієнт лояльності до торгової марки (послуг) підприємства у звітному періоді;

$\text{КЛ}_{\text{БАЗ}}$ - коефіцієнт лояльності до торгової марки (послуг) підприємства у базовому періоді.

Вважаємо, що недостатня реалізація керівництвом ВККПФ «УнТех» можливостей від здійснення господарської діяльності зумовлює доцільність розробки стратегії її розвитку з метою загального підвищення ефективності підприємства.

На першому етапі розробки стратегії керівництву досліджуваного підприємства необхідно здійснювати аналіз та прогнозування факторів зовнішнього і внутрішнього середовища на основі виділення факторів, які найбільше впливають на діяльність підприємства.

Подальші етапи формування стратегії розвитку діяльності ВККПФ «УнТех» повинні ґрунтуватись на результатах стратегічного аналізу. На основі узагальнення інформації про можливості й загрози зовнішнього середовища та сильні і слабкі сторони внутрішнього середовища складається матриця SWOT, на основі якої формуються цілі та сценарії розвитку діяльності підприємства. Для ВККПФ «УнТех» вважаємо найбільш доцільними цілями максимізацію прибутку та доходу від надання послуг.

Рівень збільшення прибутку є головним показником ефективності прийнятої стратегії розвитку діяльності підприємства, а дохід від надання

послуг відображає результати цього процесу, спрямовані на задоволення потреб клієнтів та характеризує масштаби діяльності підприємства, визначає його частку на ринку.

Наступні етапи формування стратегії розвитку діяльності ВККПФ «УнТех» повинні бути спрямовані на реалізацію основних цілей підприємства. Першими з них є етапи формування можливих торгових марок та оцінювання витрат. Виділення цих етапів є доцільним тому, що саме послуги, які будуть надаватись, їх собівартість, ціна та обсяги визначають ефективність стратегії розвитку діяльності. При цьому доцільно оцінювати витрати на всіх етапах життєвого циклу торгової марки (послуги), в тому числі на розробку та надання послуги, створення мережі поширення інформації, рекламу та стимулювання реалізації послуг, навчання персоналу, його роботу тощо. При оцінці витрат необхідно враховувати також специфіку різних ринкових сегментів послуг підприємства.

Оцінювання можливих обсягів надання послуг ВККПФ «УнТех» є одним з найважливіших та найскладніших етапів. В зв'язку з цим пропонуємо для досліджуваного підприємства метод оцінювання попиту на послуги, який ґрунтується на аналізі рівня їх конкурентоспроможності за допомогою методу експрес-аналізу. Оцінювання попиту доцільно починати зі збору інформації про послуги, попит на яку потрібно вивчити. Потім виявляються ціна та основні показники їх якості, на основі яких визначається сума виважених показників якості.

Наступний етап стратегії розвитку діяльності ВККПФ «УнТех» передбачає формування системи доведення послуг з визначенням форм здійснення діяльності через власні та зв'язані канали та подальшим формуванням заходів, що направлені на удосконалення реалізації послуг. Вибір найкращого варіанта розвитку діяльності може проводитись із використанням економіко-математичних моделей оптимізації, цільовими функціями, якими є максимізація прибутку та доходу від надання послуг.

Узагальнимо обґрунтовані нами стратегічні орієнтири підвищення

ефективності діяльності ВККПФ «УнТех» у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Концептуальні засади розробки стратегії підвищення ефективності діяльності
ВККПФ «УнТех»

Елемент стратегії	Характеристика елемента стратегії
Мета	Підвищення інтегрального показника ефективності діяльності підприємства та дотримання його на рівні 8,0 – 10,0
Цілі та засоби їх реалізації на 2023 рік	1) підвищення показника рівня економічної ефективності діяльності підприємства як мінімум до 9,0 1.1) збільшення частки на ринку послуг лікування і відпочину до 10%, ринку відпочинку та туризму до 10%, ринку відпочинку до 5%; 1.2) запровадження міжнародних стандартів якості управління підприємством (ISO 9001); 1.3) активізація заходів стимулювання збуту послуг та популяризації торгової марки (послуг) підприємства на ринку, виділення на ці заходи не менше 5% від доходів підприємства; 2) підвищення показника рівня соціальної ефективності діяльності підприємства як мінімум до 9,0; 2.1) розробка не менше однієї послуги інноваційного характеру (наприклад, надання додаткових послуг чи постійний екскурсійний супровід клієнта); 2.2) запровадження роботи з вивчення рівня якості послуг підприємства та щоквартального оцінювання ефективності діяльності підприємства
Заходи та суб'єкти їх реалізації	1) збільшення витрат на рекламу та стимулювання збуту послуг; 2) покладення на заступника директора підприємства відповідальності за впровадження міжнародних стандартів якості управління підприємством; 3) покладення на економіста підприємства відповідальності за вивчення рівня якості послуг та щоквартального оцінювання ефективності діяльності підприємства
Терміни виконання	Постійно протягом 2023 року
Форма контролю	Систематичний моніторинг рівня ефективності діяльності підприємства

Виконання на практиці мети та цілей, передбачених стратегією підвищення ефективності функціонування ВККПФ «УнТех» потребує адекватного тактичного підкріплення. Важливе місце у тактичних заходах

підприємства відіграє політика встановлення ціни, оскільки від неї залежить рівень попиту на послуги підприємства.

Вибір оптимальної стратегії ціноутворення на туристичні послуги ВККПФ «УнТех» ускладнюється низкою особливостей і проблем туристичного господарства, значне місце серед яких займає сезонне коливання попиту. Більшість підприємств розраховують тарифи, користуючись підходом “витрати плюс прибуток”, тобто шляхом сумування всіх витрат визначають собівартість однієї путівки до якої додають визначений процент рентабельності.

Сучасний стан обумовлює необхідність встановлювати тарифи на туристичні послуги з урахуванням прогнозування попиту. Вважаємо, що керівництву ВККПФ «УнТех» необхідно розраховувати сезонні індекси на основі дослідження попиту на послуги за останні п'ять років і прогнозувати попит помісячно на наступний рік.

В сучасних умовах переваги інноваційної моделі розвитку ВККПФ «УнТех» проявляються передусім через зростання обсягів надання послуг та зниження витрат на їх створення, реалізація яких в певній мірі забезпечується раціональною ціновою політикою. Тому в умовах конкурентного середовища особливого значення набуває вдосконалення методів формування цінової політики, зокрема методів ціноутворення.

В процесі ціноутворення на підприємстві виникає одна з основних задач, а саме, вибір варіанту надання послуг, тобто вектора $\bar{A}(a_1, a_2, \dots, a_n)$ (a_j – обсяг можливого надання послуг j -го виду) і набору відповідних цін, тобто вектора $\bar{X}(x_1, x_2, \dots, x_n)$ (x_j – ціна j -го виду послуги, яку встановлює підприємство), при яких весь обсяг реалізації може бути реалізований (проданий) на ринку із забезпеченням необхідних рівнів рентабельності господарської діяльності і рентабельності послуг, максимального результуючого показника ефективності підприємства, в якості якого виступає чистий прибуток.

Широкий асортимент послуг обумовлює різноваріантність вибору векторів $\bar{A}$ і $\bar{X}$, а тому в цьому випадку виникає необхідність знаходження оптимального варіанту розв'язку даної задачі.

Ця задача розв'язується в два етапи. На першому етапі встановлюються обсяги послуг, які підприємство може задовільнити на ринку в даному періоді, а також ринкові ціни на ті види послуг, які вже реалізовувались; проводиться оцінка нижніх границь та коефіцієнтів рентабельності за видами послуг, нижньої і верхньої границі на коефіцієнт рентабельності всіх послуг.

Результатом першого етапу є підготовка вхідної інформації для другого етапу, на якому будується економіко-математична модель оптимізації набору цін на послуги підприємства, тобто оптимізація вектора $\bar{X}(x_1, x_2, \dots, x_n)$, де x_j – ціна послуги j -го виду в періоді t ($j = \overline{1, j}$).

Економіко-математична модель оптимізації ціноутворення на ВККПФ «УнТех» має вигляд:

$$P(x_j) = \sum_{j=1}^J (x_j - \xi_j) \cdot a_j \rightarrow \max \quad (3.6)$$

при обмеженнях

$$\frac{x_j - \xi_j}{\xi_j} \geq \eta_j, j = \overline{1, J} \quad (3.7)$$

$$\underline{\rho} \leq \frac{\sum_{j=1}^J (x_j - \xi_j) \cdot a_j}{\sum \xi_j \cdot a_j} \leq \bar{\rho} \quad (3.8)$$

$$\underline{\gamma} \leq \frac{\sum_{j=1}^J (x_j - \xi_j) \cdot a_j}{\sum x_j \cdot a_j} \leq \bar{\gamma} \quad (3.9)$$

$$x_j < r_j, j = \overline{1, J_0} \quad (3.10)$$

де: j – номер виду послуги;

J – кількість всіх видів послуг, які надає підприємство в даному періоді;

J_0 – кількість видів послуг, які реалізовувались на ринку;

x_j – ціна одиниці j -го виду послуги, яка встановлюється підприємством (шукана змінна задачі оптимізації), грн.;

a_j – об'єм надання j -го виду послуг для забезпечення потреб ринку в

даному періоді, грн.;

ξ_j – витрати (собівартість) надання послуг j -го виду, грн.;

η_j – нижня границя рентабельності послуг j -го виду;

$\underline{\rho}, \bar{\rho}$ – нижня і верхня границі рентабельності всього об'єму послуг;

$\underline{\gamma}, \bar{\gamma}$ – нижня і верхня границі рентабельності реалізації всього об'єму послуг на ринку;

r_j – ринкова ціна j -го виду послуг, яка надавались в попередні періоди на підприємстві і надаються в даному періоді.

Ця модель шляхом елементарних перетворень нерівностей (3.8)-(3.10) зводиться до задачі лінійного програмування.

Обґрунтування пріоритетних напрямів стратегічного розвитку ВККПФ «УнТех» обумовлює необхідність дослідження регіональних особливостей попиту, що включає аналіз факторів макро- і мікросередовища. При аналізі макросередовища доцільно приділяти увагу природним факторам району функціонування підприємства, врахуванню економічних передумов і ролі державного регулювання туристичної діяльності. Такий аналіз потрібно проводити з метою планування диверсифікації діяльності підприємства. Зокрема, залежно від мети візиту рекреаційний потенціал має вирішальне, більше або менше значення. Окремі види туризму, наприклад діловий, можуть розвиватися в районах, що не мають значних рекреаційних ресурсів. Для створення (започаткування діяльності) підприємством, наприклад, таких видів туризму, як пізнавальний, оздоровчий, складова “природно-рекреаційний потенціал” має першорядне значення, можливе за умови наявності великих запасів цінних видів туристських ресурсів, що користуються значним попитом у поєднанні з відносно високим рівнем соціально-економічного розвитку району, наявністю розвиненої інфраструктури. Вважаємо, що район функціонування підприємства наділений такими характеристиками, що відкриває перед ним відповідні можливості.

Загальновідомо, що процеси забезпечення розвитку підприємства потребують залучення необхідних для цього ресурсів. Разом з тим за умови

забезпеченості необхідною кількістю персоналу та відсутності бар'єрів доступу до необхідних господарських ресурсів, потреба підприємства, як правило, зводиться до фінансових ресурсів.

Аналіз рівня забезпеченості та ефективності використання ресурсного забезпечення ВККПФ «УнТех», проведений у другому розділі цієї роботи засвідчив невисокі показники щодо економічної ефективності використовуваних підприємством ресурсів. Відповідно, підприємство не потребує додаткового ресурсного забезпечення (залучення якого призведе до ще більшого погіршення ефективності його використання), а необхідною є робота щодо оптимізації використання та ефективності використання вже наявних у розпорядженні підприємства ресурсів. Такий підхід дозволить забезпечити покращення як кількісних і якісних, так і соціальних та економічних показників ефективності функціонування підприємства.

Виходячи з вищевикладеного, вважаємо, що планування необхідного ресурсного забезпечення функціонування підприємства необхідно звести до виявлення внутрішніх резервів безбитковості його функціонування та, відповідно, кількості необхідних для цього ресурсів. Основою проведення аналізу безбитковості є групування витрат на умовно-постійні та змінні. На наш погляд, до умовно-постійних можна віднести витрати ВККПФ «УнТех», сума яких не змінюється зі зміною суми виручки від реалізації послуг. Наприклад, амортизаційні відрахування, поточний ремонт будівель та споруд, канцелярські та поштово-телеграфні видатки, витрати на охорону праці і т.п. У повному обсязі сюди відносяться також податки та збори, які своєю чергою включають оплату за землю, комунальний податок, податок за використання надр, плату за використання прісної води, податок із власників транспортних засобів та ін. Змінними є витрати на поточне обслуговування клієнтів.

На підприємстві сфери туристичних послуг значну частку складають так звані змішані статті витрат, які включають як умовно-постійні, так і змінні витрати. Серед них – витрати на освітлення, опалення, утримання приміщень, автотранспорту та ін. Для таких витрат визначена частка їх умовно-постійної і

змінної частин. Існує також така стаття витрат як загальновиробничі, для яких у звіті про собівартість реалізованих послуг одразу ж визначена сума постійної та змінної їх частин.

Результати проведеного нами дослідження виявили, що на ВККПФ «УнТех». З огляду на специфіку його діяльності, притаманна більша частка умовно-постійних витрат у складі собівартості (протягом 2018 – 2022 років від 54,7% до 55,6%), яка означає значніший вплив операційного важеля, тобто більший приріст прибутку порівняно з приростом виручки. Сила впливу операційного важеля у 2018 році становила 4,0. У 2022 році цей показник становив 3,65, що пов'язано із перевищенням темпів приросту прибутку над темпом росту маржинального доходу. Використання механізму операційного леверіджа при мінливих умовах господарювання дозволить управляти прибутком як важливим фактором, який впливає на фінансово-господарський стан ВККПФ «УнТех».

За досвідом розвинених країн стратегічне планування і управління виробничо-господарською діяльністю підприємства на основі контролінгу стає одним з головних напрямків підвищення прибутковості та ефективності господарювання. Разом з тим сучасний вітчизняний менеджмент, як і при планово-керованій економіці, в основному орієнтує на необхідність розширення обсягів діяльності, пошук невикористаних резервів господарської діяльності тощо. В свою чергу стратегічний контролінг орієнтує підприємство на конкретні фінансові результати діяльності, стає важливим інструментом прогнозування очікуваних показників господарювання і необхідним елементом системи управління.

При організації стратегічного контролінгу на підприємстві треба брати до уваги такі основні вимоги: узгодження цілей стратегічного розвитку; управління цілями та їх досягненням у відповідності до обраної стратегії розвитку; виділення контролінгу в незалежну, самостійну і нейтральну службу в системі управління підприємством; забезпечення служби контролінгу інформацією про діяльність підприємства.

В процесі контролінгу визначають відхилення фактичних результатів діяльності від стратегічних показників розвитку; виявляють причини, які їх обумовили; визначають заходи для забезпечення цілей стратегічного розвитку.

Нами пропонується з метою визначення необхідного ресурсного забезпечення розвитку соціально-економічної ефективності функціонування ВККПФ «УнТех» керівництву цього підприємства використовувати методику контролінгу. Для цього конкретизуємо систему показників контролінгу діяльності підприємства, яку рекомендуємо групувати таким чином:

- ресурси підприємства (засоби і предмети праці, матеріальні ресурси, персонал, управління та інформація);

- господарські процеси (інвестиційна діяльність, постачання, створення і надання послуг, науково-дослідна діяльність);

- фінансова діяльність;

- показники ефективності використання ресурсів, господарських процесів та управлінської діяльності.

Сутність управління беззбитковою діяльністю на основі стратегічного контролінгу полягає в спроможності передбачити розвиток подій, виявити відхилення та скоригувати показники стратегічного розвитку підприємства.

В системі стратегічного контролінгу діяльності підприємства важливе місце займає вдосконалення обліку господарських витрат. В якості оперативного і надійного методу управління витратами ВККПФ «УнТех» нами рекомендується метод, який ґрунтується на визначенні відхилень фактичних величин витрат від їх нормативної величини.

Як вже зазначалось, об'єктивною передумовою забезпечення беззбиткової діяльності підприємства є підвищення його конкурентоспроможності. В процесі дослідження нами узагальнено показники, що характеризують конкурентоспроможність досліджуваного підприємства.

Рис. 3.3. Структура і показники контролінгу діяльності підприємства у контексті формування ресурсного забезпечення розвитку ВККПФ «УнТех»

Ми дійшли висновку, що в цілому конкурентоспроможність ВККПФ «УнТех» залежить, в першу чергу, від ефективності його діяльності і зумовлюється вдосконаленням технології створення і надання послуг, вмілою організацією маркетингової діяльності, досконалим менеджментом та рядом інших якісних техніко-економічних параметрів роботи підприємства.

У вітчизняній практиці сфера використання стратегічного підходу до управління беззбитковою діяльністю підприємства залишається обмеженою. Головною причиною такого становища є недостатня розробленість методологічних питань стратегічного планування і управління. Більшість робіт з цих проб-

лем орієнтована на планово-регульоване, централізоване управління економікою.

Підприємство в будь-який період часу знаходиться в одному з трьох етапів розвитку: зростання, стабілізації, виживання. Очевидно, що кожен із зазначених етапів обумовлює і свою стратегію забезпечення беззбиткової діяльності підприємства.

Для стратегії беззбиткової діяльності на етапах стабілізації й виживання особливо важливими є облік і планування ризику. Планування ризику має спрямовуватись на забезпечення протидії змінам, що виникають у зовнішньому середовищі з метою мінімізації втрат від них.

Для забезпечення беззбиткової діяльності підприємства важливе значення має вибір раціональних методів кредитної політики і управління дебіторською заборгованістю. При розробці кредитної політики ВККПФ «УнТех» необхідно провести аналіз структури пасиву балансу і рівня співвідношення власних та позичених коштів. На підставі цих даних підприємство в змозі вирішувати питання про достатність власних оборотних коштів. У випадку їх нестачі приймаються рішення про залучення позичених коштів, прораховується ефективність альтернативних варіантів.

В цілому управління оборотними коштами підприємства забезпечується регулюванням фінансових потоків. Тому на ВККПФ «УнТех» доцільно створити підсистему планування та аналізу фінансових потоків (руху коштів) зі спрощеним аналізом прибутків і збитків, який дозволить планувати надходження і платежі підприємства, розраховувати терміни залучення та обсяги необхідних позикових коштів, ефективно управляти тимчасово вільними фінансовими ресурсами, формувати функціонуванні потоки.

Існує тісний взаємозв'язок між результатами фінансово-господарської діяльності підприємства та його можливостями щодо формування ресурсного забезпечення соціально-економічного розвитку, а особливо – соціального розвитку. Здійснимо прогноз формування фінансових можливостей підприємства, виходячи з екстраполяції існуючих тенденцій розвитку основних

економічних показників ВККПФ «УнТех» на плановий період. Представимо його результати на рис. 3.5.

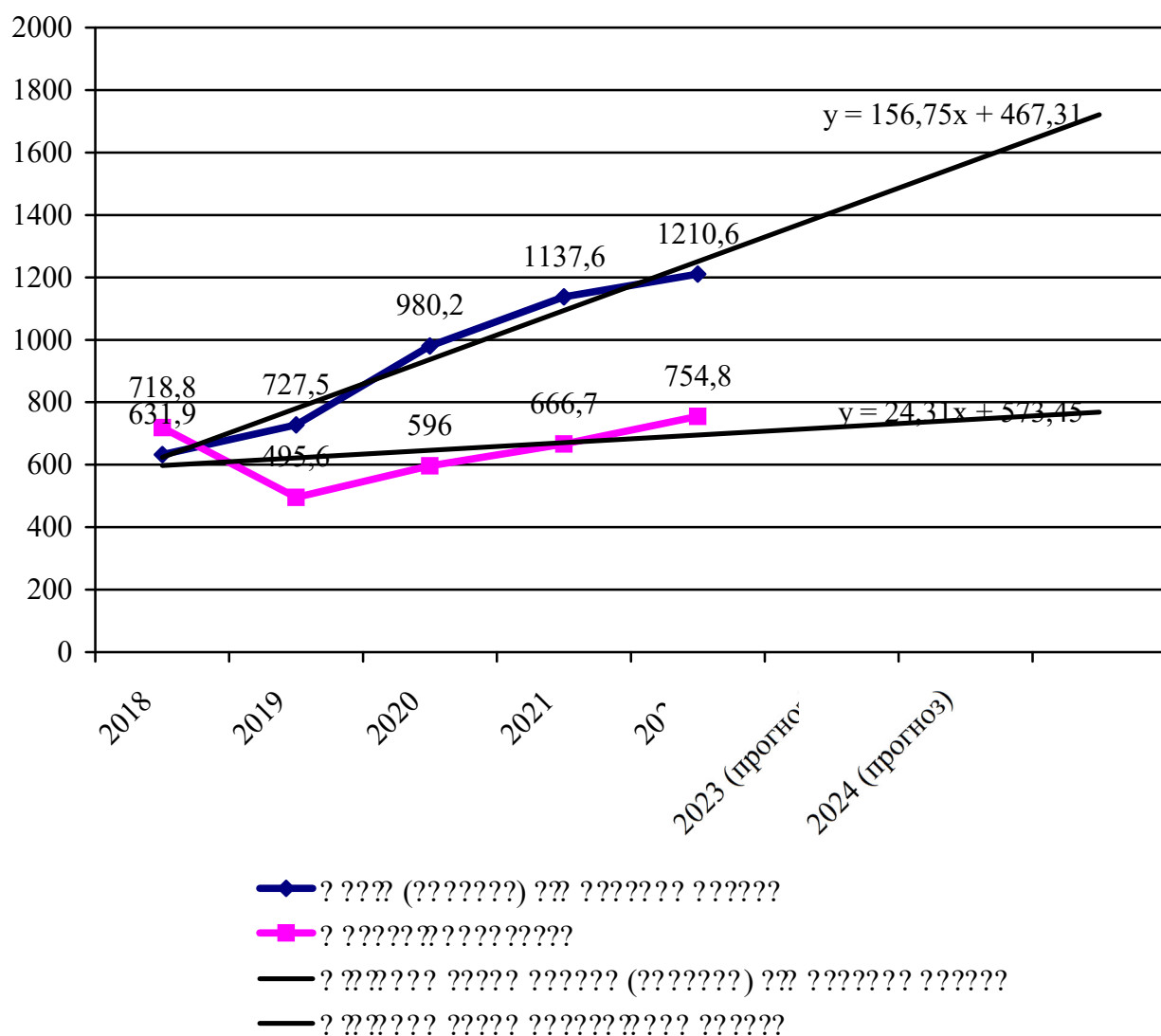

Рис. 3.4. Дохід та витрати ВККПФ «УнТех» у 2018 – 2022 роках та лінійні тенденції зміни цих показників

Прогнозування обсягів доходу та витрат підприємства на основі існуючих тенденцій розвитку цих показників в минулому є коректним за умови врахування значної кількості факторів, які можуть мати вплив на досліджувані показники. По-друге, потрібно враховувати також певні обмеження, в першу чергу, щодо місткості ринку та відповідного ринкового сегменту підприємства, а також максимальної потужності.

Аналіз засвідчив, що ті прогностні показники, розраховані нами на 2022 –

2024 роки не є більшими за максимальні можливості підприємства, тому є прийнятними. Разом з тим при збереженні в подальшому тенденцій до збільшення обсягів доходу підприємства при прогнозуванні показників економічної ефективності функціонування підприємства потрібно враховувати вказані обмеження.

Методичний підхід щодо забезпечення ефективної операційної діяльності підприємства полягає у виборі одного з напрямів: збільшення обсягу доходу (виручки) від надання послуг або зниження витрат залежно від оцінки факторів внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства та розрахунку оптимальної величини цих показників. Маржинальний дохід є узагальнюючим показником, що характеризує ефективну діяльність підприємства, тому видається доцільним будувати оптимізаційну модель максимізації цього показника на основі визначення оптимального обсягу послуг та їх собівартості. Цільовою функцією ефективної операційної діяльності ВККПФ «УнТех» в такому випадку буде:

$$\sum_{i=1}^n (c_i - k_i \cdot s_i) \cdot V_{ri} \longrightarrow \max, \quad (3.11)$$

де n – кількість видів послуг, які надає підприємство;

i – вид послуги, яку надає підприємство;

c_i – ціна послуги i -го виду, грн.;

k_i – частка змінних витрат у собівартості послуги i -го виду;

s_i – собівартість послуги i -го виду, грн.;

V_{ri} – обсяг реалізованих послуг i -го виду, од.;

Для визначення оптимального обсягу послуг та їх собівартості доцільно здійснювати розрахунок функціональних залежностей між цими показниками та складовими цільової функції. Враховуючи існуючі обмеження внутрішнього і зовнішнього середовища, від яких залежать показники, що моделюються, побудувати моделі максимізації маржинального доходу ВККПФ «УнТех» за допомогою визначення оптимального обсягу надання послуг (3.12) та собівартості послуги (3.13).

1) Максимізація маржинального доходу шляхом визначення

оптимального обсягу надання послуг:

$$\sum_{i=1}^n d \cdot [f(\varphi(V_{vi})) - k_i \cdot F(V_{vi})] \cdot \varphi(V_{vi}) \longrightarrow \max \quad (3.12)$$

$$\begin{cases} V_{vi} \geq 0 & i = \dots n \\ V_{vi} \leq Mp_i \\ V_{vi} \leq P_i \\ \sum_{i=1}^n ok_i * V_{vi} \leq OK, \end{cases}$$

де d – дисконтний множник;

V_{vi} – обсяг надання послуги i -го виду;

Mp_i – місткість цільового сегмента ринку з i -го виду послуг, грн.;

P_i – потужність підприємства з надання i -го виду послуги, грн.;

ok_i – оборотний капітал необхідний для надання послуги i -го виду, грн.;

OK – оборотний капітал підприємства, грн.

2) Максимізація маржинального доходу шляхом визначення оптимальної величини собівартості послуги:

$$\sum_{i=1}^n d \cdot [f(\varphi(\omega(s_i))) - k_i \cdot s_i] \cdot \varphi(\omega(s_i)) \longrightarrow \max \quad (3.13)$$

$$\begin{cases} z_i \cdot s_i > 0 & i = 1 \dots n \\ (s_i + s_i \cdot R_i) \leq C_{рин i} \\ \varphi(\omega(s_i)) \leq \epsilon p_i \end{cases}$$

де z_i – частка постійних витрат у собівартості i -го виду послуги;

R_i – рентабельність послуги i -го виду;

$C_{рин i}$ – ціна на послугу i -го виду, що встановилась на ринку, грн.

Обов'язковою умовою побудови цих моделей є релевантність інтервалу, вихідні дані за який використовуються в розрахунку. Введення дисконтного множника, який розраховується як добуток індексу інфляції та відсоткової ставки банку за депозитними вкладками, у побудовані моделі викликане існуванням певного часового інтервалу між моментом здійснення витрат і отриманням результатів.

Розрахунок таких оптимізаційних моделей дасть змогу керівництву

ВККПФ «УнТех» визначати резерви забезпечення ефективної діяльності шляхом співставлення фактичних показників обсягу надання послуг і їх собівартості з розрахунковими даними та оцінювати можливість отримання визначеної суми маржинального доходу при використанні одного з напрямків або їх поєднанні.

Для забезпечення дієвості організаційно-економічного механізму ефективної операційної діяльності підприємства необхідно сформувати центри відповідальності “витрат” і “результатів”, а також систематично оцінювати внесок центрів відповідальності в забезпечення функціонування організаційно-економічного механізму ефективної операційної діяльності підприємства за допомогою відповідної системи показників (результуючих та витратних), за формування яких відповідає кожен з них. Така робота дозволить забезпечити високий рівень ефективності та результативності діяльності ВККПФ «УнТех».

Таблиця 3.5

Планування чистого прибутку ВККПФ «УнТех» на 2023 – 2025 роки

Показник	Роки (планові значення згідно тенденцій розвитку доходу та витрат)		
	2023	2024	2025
Дохід (виручка) від надання послуг, тис. грн.	1407,81	1564,56	1721,31
Непрямі податки, тис. грн.	234,68	260,81	286,94
Чистий дохід, тис. грн.	1173,13	1303,75	1434,37
Операційні витрати, тис. грн.	719,31	743,62	767,93
Операційний прибуток, тис. грн.	453,82	560,13	666,44
Чистий прибуток, тис. грн.	340,36	420,10	499,83

Виходячи з тенденцій розвитку доходу та витрат досліджуваного підприємства, можна розрахувати вплив цих показників на чистий прибуток,

який залишається в розпорядженні підприємства (таблиця 3.5).

Згідно прогнозних розрахунків чистий прибуток підприємства (який визначає його можливості щодо фінансування заходів з підвищення рівня соціально-економічної ефективності) у 2023 році складе 340,36 тис. грн., у 2024 році – 420,1 тис. грн., у 2025 році – 499,83 тис. грн. Відповідно керівництво підприємства може включити ці планові значення до засобів, які дозволяють досягнути цілей та мети стратегії підвищення ефективності діяльності.

3.3. Напрями покращання соціальної ефективності підприємства

Політика підприємства, яка має на меті забезпечення підвищення соціальної ефективності його діяльності повинна передбачати заходи за двома групами: по відношенню до персоналу та по відношенню до зовнішнього середовища функціонування підприємства.

Щодо першого, то ми вважаємо, що основними суб'єктами соціального управління є такі елементи, як працівник, колектив, соціальна група, соціальні відносини, соціальна структура, соціальні процеси. Їх типологізація дозволяє здійснювати управління розвитком цілеспрямовано, а заходи щодо соціального розвитку більш ефективними.

Полісуб'єктність соціального управління обумовлює наявність безлічі цілей, часто суперечливих. Знаходження компромісу лежить у руслі формування чіткої соціальної політики підприємства, кінцевою метою якої є його соціальний розвиток.

Для керівництва ВККПФ «УнТех» стратегія управління соціальним розвитком колективу має розглядатися як конкретний якісно визначений довгостроковий план досягнення глобальної мети та передбачати комплекс заходів щодо соціального розвитку, зокрема, в залежності від форми й розміру власності.

Соціальний розвиток колективу ВККПФ «УнТех», виступаючи елементом

економічного розвитку, формує додаткові конкурентні переваги цього підприємства. Формування й підтримку стійких конкурентних переваг необхідно розглядати як одну із цілей ділової стратегії підприємства, що виробляється на основі функціональних стратегій. Широке розмаїття видів господарської діяльності підприємства, з одного боку, і складна внутрішня структура соціального розвитку колективу – з іншого, зумовлюють можливість одночасної реалізації декількох функціональних стратегій. Загальна стратегія соціального розвитку колективу, спрямована на підтримку конкурентних переваг підприємства, має містити в собі набір функціональних стратегій соціального розвитку колективу.

Вважаємо, що існує взаємозв'язок між системою показників соціального розвитку колективу ВККПФ «УнТех». Відповідну внутрішню компоненту соціального розвитку цього підприємства можна представити як систему супідрядних елементів (рис. 3.5). На першому рівні нами виділено 3 елемента, що розкривають сутність соціального розвитку, в кожному з яких виділено основні фактори, які визначають зміст кожного елемента. На останньому рівні необхідно сформулювати перелік показників, які найбільш повно відображають рівень соціального розвитку колективу підприємства.

Для оцінки впливу кожного фактора соціального розвитку та встановлення взаємозв'язків всіх факторів і загального поняття пропонуємо керівництву досліджуваного підприємства використовувати метод аналізу ієрархій. Узагальнюючий показник буде являти собою інтегральну оцінку соціального розвитку колективу підприємства.

Для підвищення ефективності управління соціальним розвитком необхідно розмежовувати реальний рівень соціального розвитку працівників та рівень, який використовується. Якщо рівень реального розвитку працівника перевищує використовуваний, тобто працівник має більші знання, навички, досвід, ніж необхідно для виконання конкретної роботи, то створюється певна база для розширення соціальної активності, формуються передумови для творчої, інноваційної діяльності, що і є метою соціального розвитку. Якщо обидва рівні збігаються, то спостерігається застій. Якщо рівень реального розвитку є нижчим,

то якість праці працівника не відповідає вимогам.

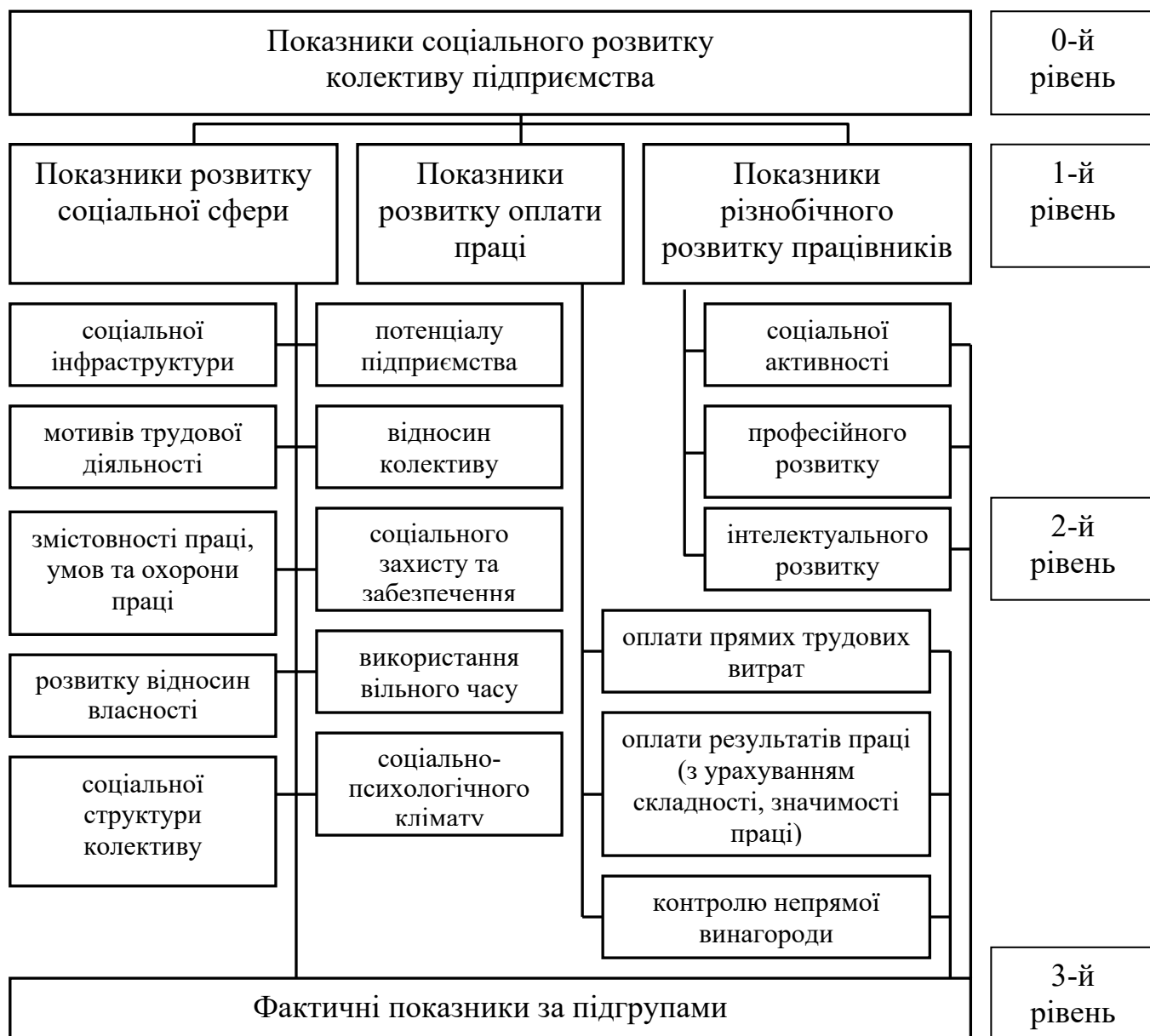

Рис. 3.5. Система показників (“дерево ієрархії”) соціального розвитку ВККПФ «УнТех»

На ВККПФ «УнТех» практично відсутні можливості для соціального розвитку персоналу. Відносини, у яких беруть участь працівники, обмежується вузькоспеціальними, що значно обмежує потенціал для подальшого розвитку. У таких умовах однією з основних цілей соціальної політики на підприємстві стає якісне (поглиблення, поліпшення вже наявних відносин) і кількісне (розширення складу відносин) вдосконалення відносин, у яких беруть участь працівники.

Потрібно також зазначити, що оцінку рівня соціального розвитку колективу ВККПФ «УнТех» необхідно проводити з використанням як якісних, так і кількісних показників, що дозволяє системно охарактеризувати рівень соціального розвитку. Його якісна оцінка є першим етапом фундаментальної оцінки рівня соціального розвитку колективу. На другому етапі можна проводити кількісну оцінку.

Вважаємо також, що соціальний розвиток має свою специфіку, яка проявляється хоча б у його циклічному характері. Цикл соціального розвитку характеризується деякою інертністю й трохи відстає від економічного циклу. Цю особливість варто враховувати при формуванні стратегії управління соціальним розвитком колективу ВККПФ «УнТех».

На рис. 3.6 представлено організаційну модель управління соціальним розвитком колективу досліджуваного підприємства, яка включає 11 етапів. Етапи реалізації моделі об'єднані в три стадії: оцінку рівня соціального розвитку, прийняття й реалізацію управлінського рішення та контроль і моніторинг. Оцінка рівня соціального розвитку є першою стадією реалізації соціального управління. Після оцінки й виявлення тих елементів системи соціального розвитку трудового колективу, які вимагають першочергового втручання, формуються основні цілі соціального розвитку. Розвиток повинен носити комплексний характер, що не допускає перекосів, тому формується набір стратегій розвитку кожного з елементів.

Далі може проводитися перевірка на відповідність набору стратегій соціального розвитку загальній стратегії підприємства. Необхідність реалізації управляючого впливу з урахуванням зовнішнього впливу й внутрішніх можливостей, обумовлює поділ сформульованих завдань управління на завдання взаємодії із зовнішнім середовищем, завдання управління внутрішніми ресурсами й комплексні (синтетичні) завдання.

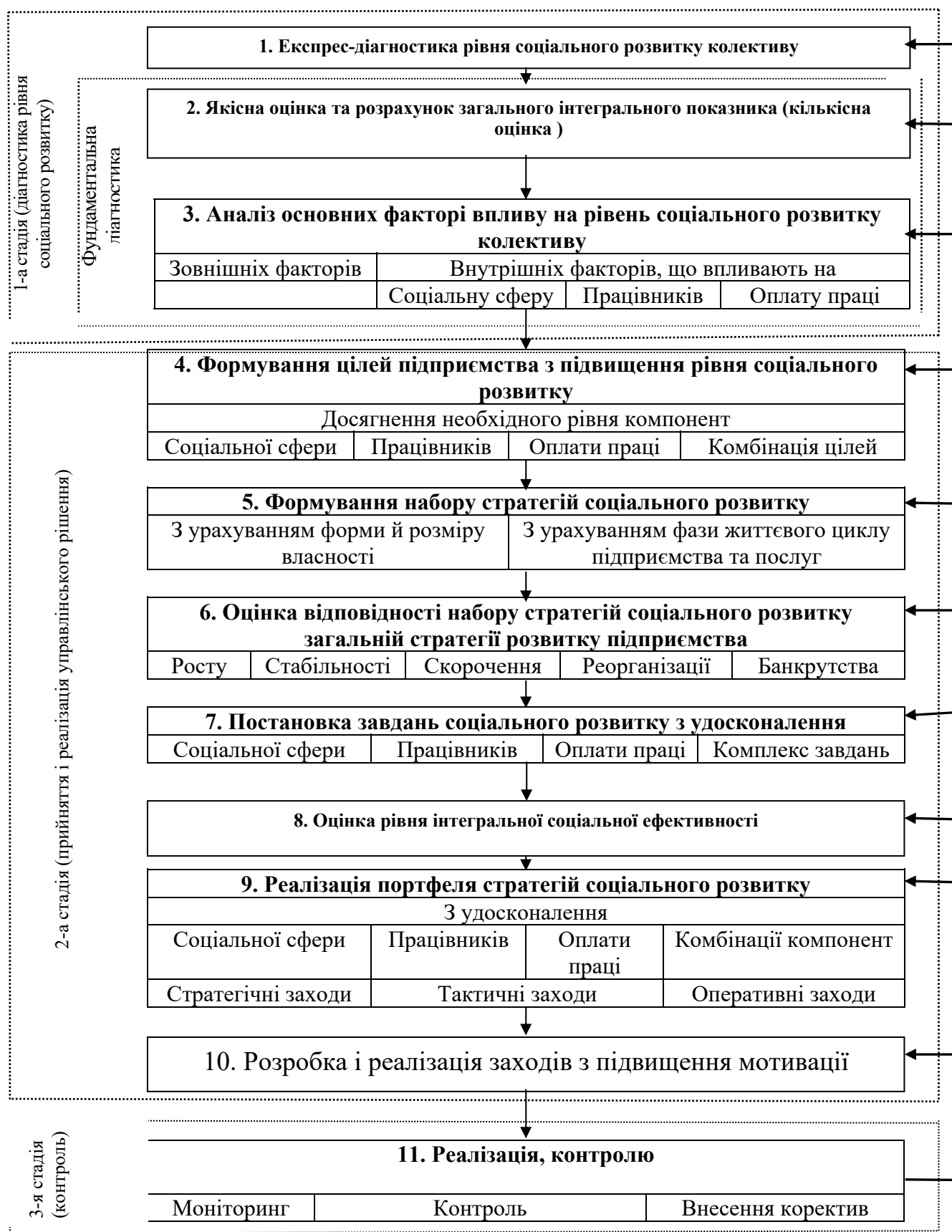

Рис. 3.6. Модель управління соціальним розвитком колективу ВККПФ «УнТех»

Методичні основи соціального планування тісно пов'язані з методикою планування ресурсного забезпечення підприємства. У другому розділі роботи нами було дано оцінку існуючим в трудовому колективі ВККПФ «УнТех» соціальним процесам, які дають змогу виробляти конкретні заходи для розробки плану соціального розвитку колективу підприємства.

План соціального розвитку підприємства являє собою науково обгрунтовану і ресурсно забезпечену систему заходів, направлених на всебічний і гармонійний розвиток членів трудового колективу ВККПФ «УнТех» на основі зміни умов праці та життя, найбільш повного задоволення матеріальних та духовних потреб кожного працівника.

У таблиці 3.6 представлено запропонований нами план заходів соціального розвитку підприємства. Вважаємо, що оскільки персонал підприємства є його головним ресурсом, керівництву ВККПФ «УнТех» доцільно скеровувати на ці заходи щорічно не менше 25% чистого прибутку.

Звичайно, що суми, передбачені за окремими статтями витрат на підвищення рівня соціальної ефективності підприємства є не значними, проте, на нашу думку, реалізація та фінансування у комплексі всіх цих заходів забезпечить позитивний ефект. Вважаємо, що планування ресурсного забезпечення та обсягів фінансування соціальних заходів керівництву ВККПФ «УнТех» необхідно здійснювати на постійній основі.

Щодо зовнішньої складової соціальної ефективності ВККПФ «УнТех», то, на нашу думку, її метою має бути побудова ефективного механізму соціальної відповідального управління досліджуваним підприємством, яке дозволить знайти компроміс між економічними інтересами підприємства і соціальними інтересами суспільства. Причому механізм соціально відповідального управління ВККПФ «УнТех» має функціонувати у відповідності до схеми, наведеної нами на рис. 3.7.

В ринкових умовах господарювання перед керівництвом ВККПФ «УнТех» постає необхідність врахування особливої підсистеми механізму соціально відповідального управління - адаптаційної підсистеми. Метою її існування є

формування гнучкості механізму управління підприємством у відповідності до вимог його зовнішнього соціального середовища.

Таблиця 3.6

План заходів соціального розвитку ВККПФ «УнТех» на 2023 – 2025 роки (тис. грн.)

№ п/п	Назва заходу	Роки		
		2023	2024	2025
Розділ 1. Соціально-демографічна структура трудового колективу				
1.1.	Підвищення кваліфікації персоналу, в т.ч. надання безоплатних позик на навчання	4,25	4,47	5,63
1.2.	Запровадження прогресивної технології, автоматизація процесів	5,96	6,26	7,88
1.3.	Запровадження нових сучасних форм організації праці	2,55	2,68	3,38
Розділ 2. Покращення умов праці та охорона здоров'я працівників				
2.1.	Встановлення оптимальних режимів праці та відпочинку	2,55	2,68	3,38
2.2.	Покращення медичного обслуговування працюючих	4,25	4,47	5,63
Розділ 3. Поліпшення соціально-культурних та житлово-побутових умов працівників				
3.1.	Матеріальне стимулювання праці для підвищення її оплати до розміру не нижчому за конкурентів	21,27	22,34	28,14
3.2.	Надання безоплатних позик на збільшення (покращення) житлової площі працівників	21,27	22,34	28,14
3.3.	Забезпечення дітей працівників дошкільними закладами	6,81	7,15	9,01
3.4.	Надання працівникам путівок у санаторії та профілакторії	6,81	7,15	9,01
Розділ 4. Підвищення трудової та соціальної активності працівників				
4.1.	Залучення більшої кількості працівників до виробничих нарад	0,85	0,89	1,13
4.2.	Проведення конкурсу на кращого працівника у своїй категорії	4,25	4,47	5,63
4.3.	Оплата участі працівників у спортивних змаганнях	4,25	4,47	5,63

Зв'язок з зовнішнім середовищем

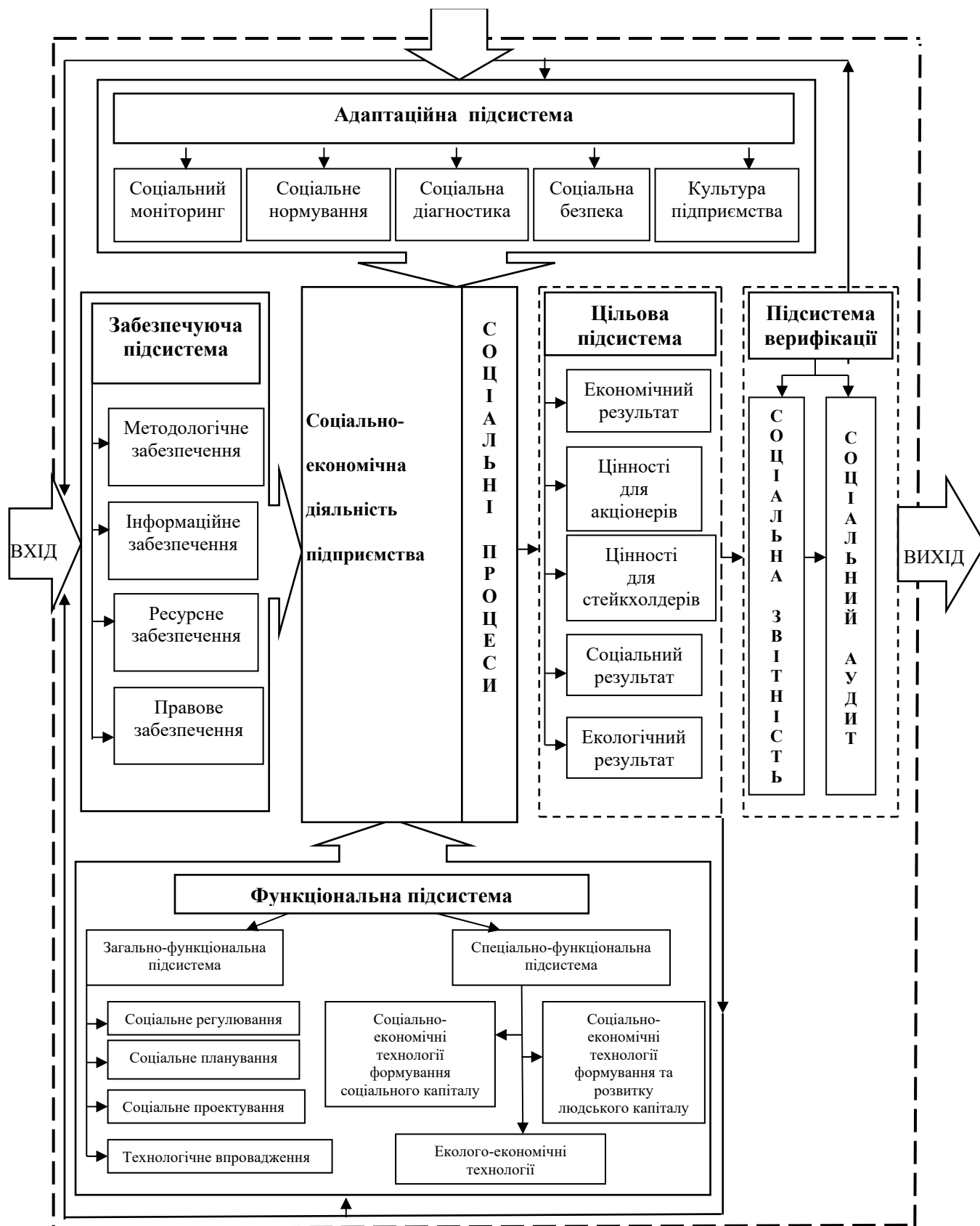

Рис. 3.7. Механізм соціально відповідального управління на ВККПФ «УнТех»

Існує також необхідність обов'язкового включення до механізму соціально відповідального управління досліджуванім підприємством підсистеми верифікації - комплексної системи інструментів, за допомогою якої існує можливість оцінки якості, об'єктивності та обґрунтованості, адекватності та своєчасності, прозорості і ефективності системи соціального розвитку підприємства.

Причому необхідно зазначити, що ефективним може бути лише таке соціально відповідальне управління підприємством, яке забезпечує конкурентоспроможність підприємства в цілому та його послуг, а також сприяє формуванню зовнішнього і внутрішнього соціального капіталу. Для цього можна визначати соціальний тягар ціни:

$$CTT = \frac{\tilde{N}\hat{A}\delta}{\hat{A}\tilde{O}\delta} \times 100, \quad (3.14)$$

де - CTT – соціальний тягар ціни послуги, %;

CB_{ψ} – частка витрат на реалізацію соціально-економічних заходів у ціні послуги, грн.;

$B_{\psi m}$ – ціна послуги підприємства, грн.

Вважаємо, що апробація обґрунтованих нами рекомендацій сприятиме підвищенню рівня соціальної ефективності діяльності ВККПФ «УнТех», а через неї – економічної та інтегральної ефективності функціонування підприємства.

ВИСНОВКИ

Об'єктивна необхідність дослідження поняття та розробки ефективних заходів щодо підвищення рівня ефективності функціонування підприємств (зокрема у сфері послуг) в Україні полягає в такому: значна частина підприємств збиткові та скорочується як кількість, так і частка діючих підприємств; обсяги реалізації послуг є не значними; низькими є показники ефективності фінансово-господарської діяльності та використання ресурсного забезпечення, ліквідності (кредиторська заборгованість перевищує дебіторську); підприємства практично не скеровують кошти на розширене відтворення та здійснення інновацій як вагомих складових формування належних резервів для покращання показників економічної (а в подальшому і соціальної) ефективності, підприємства функціонують в умовах значного рівня ризику, проте практично не використовують інструменти страхування та самострахування; з огляду на відсутність вільних фінансових ресурсів підприємства не в змозі сформулювати дієву систему забезпечення належного рівня розвитку власної діяльності, майна і персоналу.

Питанням ефективності завжди відводилось належне місце в економічній літературі, що є зрозумілим, оскільки лише визначивши рівень ефективності функціонування підприємства можна стверджувати про доцільність його створення та вкладення у нього фінансових і господарських ресурсів. Рішення про створення підприємства та ведення ним господарської діяльності напряду залежить від кінцевих економічних результатів діяльності такого суб'єкта господарювання.

Соціальна ефективність – це відповідність результатів господарської діяльності підприємства основним соціальним потребам його працівників і цілям суспільства. Економічна та соціальна ефективність діяльності підприємства є безпосередньо пов'язаними між собою, оскільки результати роботи підприємства є базою для вирішення цілого ряду соціальних проблем. Система показників ефективності, яка використовується керівництвом підприємства має: відображати витрати всіх ресурсів, задіяних на підприємстві;

створювати передумови для виявлення резервів підвищення ефективності діяльності підприємства; стимулювати використання всіх резервів, наявних на підприємстві; забезпечувати базу даних для системного аналізу усіх ланок управлінської ієрархії; виконувати критеріальну функцію в рамках визначення правил інтерпретації їх значень.

Під час формування системи показників ефективності бажано дотримуватись єдиних принципів: забезпечення взаємозв'язку критерію і системи конкретних показників ефективності; відображення ефективності використання всіх видів застосовуваних ресурсів та витрат; можливість застосування показників ефективності в управлінні підприємством, прийнятті рішень та виконанні різних операцій; використання системи показників для виявлення резервів підвищення результативності усіх видів діяльності підприємства.

В економічній літературі критерії ефективності праці відображаються через систему показників економічної ефективності підприємства. Ця система містить такі групи показників: узагальнюючі показники економічної ефективності підприємства (рівень задоволення потреб ринку, збут продукції на одиницю витрат ресурсів, рентабельність виробництва, народногосподарський ефект від використання одиниці продукції); показники ефективності використання праці (трудомісткість одиниці продукції, відносне вивільнення працівників, темпи росту продуктивності праці, коефіцієнт ефективності використання робочого часу, економія фонду оплати праці, випуск продукції на одну гривню фонду оплати праці); показники ефективності використання основних засобів (фондовіддача основних засобів, фондомісткість продукції, рентабельність основних засобів, фондовіддача активної частини основних засобів); показники ефективності використання матеріальних ресурсів (матеріаломісткість продукції, матеріаловіддача, коефіцієнт використання найважливіших видів сировини і матеріалів, витрати палива і енергії на одну гривню чистої продукції, економія матеріальних витрат); показники ефективності використання фінансових коштів (коефіцієнт оборотності

оборотних коштів, відносно вивільнення оборотних коштів, питомі капіталовкладення, капіталовкладення на одиницю введених потужностей, рентабельність інвестицій, строк окупності інвестицій); показники якості продукції (послуг) (економічний ефект від поліпшення якості продукції (послуг), частка продукції (послуг), яка відповідає кращим світовим і вітчизняним взірцям тощо).

У магістерській дипломній роботі здійснено аналіз соціально-економічної ефективності функціонування підприємства сфери послуг - ВККПФ «УнТех», яке здійснює діяльність з надання туристичних послуг.

Дохід (виручка) від надання послуг підприємством щороку зростає, що впливає позитивно на чистий дохід від надання послуг та загальний чистий дохід досліджуваного підприємства. Особливо позитивним щодо забезпечення економічної ефективності функціонування підприємства є високі темпи та обсяги зростання загального чистого доходу ВККПФ «УнТех», оскільки цей показник відображає економічну ефективність основної економічної діяльності підприємства.

Негативним є те, що за останній рік абсолютний приріст витрат підприємства перевищив збільшення обсягів його доходу. Проте до позитивного можна віднести те, що середньорічні темпи збільшення витрат підприємства (які складають 115,92%) поступаються середньорічним темпам зростання доходу, чистого та загального чистого доходу досліджуваного підприємства. Причому темпи зростання чистого доходу від основної економічної діяльності ВККПФ «УнТех» перевищують темпи зростання витрат на 2,2%. Це позитивно впливає на економічну ефективність функціонування підприємства.

Показники доходів та витрат підприємства вплинули позитивно на основний показник економічної ефективності функціонування підприємства – прибуток. Так середньорічні темпи зростання операційного прибутку підприємства складають 129,31%, чистого прибутку – 129,34%. Особливо позитивним є перевищення темпів зростання цих показників над темпами

зростання що доходів, що витрат. Задовільними є також показники рентабельності підприємства.

Разом з тим аналіз виявив недостатньо високі показники ефективності основних груп ресурсного забезпечення підприємства: оборотних активів, основних засобів та трудових ресурсів.

Негативним є те, що станом на 2022 рік коефіцієнти ліквідності по підприємству є неналежними (коефіцієнт покриття по досліджуваному підприємству навіть не складає одиниці, тобто за рахунок власних оборотних активів та витрат майбутніх періодів підприємство не в змозі одночасно погасити усі вимоги своїх кредиторів). Керівництву підприємства слід працювати або над формуванням додаткового резерву оборотних активів (бажано у вигляді резервного фонду – грошовими коштами) або (що ще краще) – скоротити частину поточних зобов'язань, перевівши їх у “недорогі” довгострокові зобов'язання або (що ще краще) – погасити за рахунок прибутку (доходу).

Дещо негативним показником соціально-економічної ефективності функціонування підприємства є невисокі значення середньомісячної заробітної плати. Цей показник поступається середньому у туристичному бізнесі по Львівській області.

У роботі проведено аналіз соціальної ефективності функціонування ВККПФ «УнТех» на двох рівнях (внутрішньої (персонал підприємства) та зовнішньої (рівень задоволення потреб споживачів), а також у кількісному (через систему показників) та якісному (з використанням експертних опитувань) аспектах. Результати цього аналізу засвідчили, що позитивними внутрішніми показниками соціальної ефективності функціонування підприємства є: підвищення середньої заробітної плати; збільшення фонду оплати праці, в т.ч. штатних працівників; зростання кількості зайнятих на підприємстві; збільшення обсягів фінансування заходів з підвищення рівня кваліфікації персоналу; належні характер і умови праці; високий соціально-психологічний клімат в колективі; турбота керівництва та розвинена соціальна

інфраструктура; належні санітарно-гігієнічні умови праці.

Водночас негативними внутрішніми показниками соціальної ефективності функціонування підприємства є: низька частка преміювання у структурі оплати праці; недостатність витрат на матеріальне та нематеріальне стимулювання праці; нижчі темпи зростання середньої заробітної плати порівняно з темпами зростання споживчих цін; нижче значення середньої заробітної плати, ніж в середньому по галузі; нижчий рівень зайнятості порівняно з середньою кількістю працюючих на одному підприємству по галузі; незначні обсяги фінансування витрат на підвищення кваліфікації персоналу; відсутність належних передумов щодо професійно-кваліфікаційного зростання персоналу.

До позитивних зовнішніх показників соціальної ефективності функціонування підприємства можна віднести: створення нових робочих місць; систематичне відрахування як загальнодержавних, так і місцевих податків та зборів і щорічне збільшення цих платежів; надання якісних та відносно дешевих туристичних послуг; здійснення заходів, направлених на збереження природного та екологічного клімату; сприяння функціонуванню та розвитку інших суміжних галузей економіки.

До негативних зовнішніх показників соціальної ефективності функціонування підприємства доцільно віднести: неналежні темпи активізації підприємницької діяльності (інвестування у розвиток) та прогресуюче збільшення кількості нових робочих місць; неналежність роботи з диверсифікації діяльності (наприклад, надання послуг з “зеленого туризму”, екскурсій по району функціонування підприємства і т.ін.).

В аналітичній частині роботи проведено також аналіз факторів впливу на соціально-економічну ефективність функціонування підприємства. Зокрема серед факторів зовнішнього середовища функціонування підприємства проаналізовано вплив: обсягів платоспроможного попиту на туристичні послуги; обсяг пропозиції туристичних послуг; загальну макроекономічну ситуація; державне регулювання господарської діяльності у сфері туристичних

послуг (правові проблеми, земельну реформу, митну політику, брак коштів на рекламу та створення туристичного іміджу України, податкову реформу, розірваність держаних зв'язків при виконанні планів про туризм); стан конкуренції на ринку району функціонування підприємства.

Серед факторів внутрішнього середовища впливу на показники економічної та соціальної ефективності функціонування підприємства проаналізовано: загальну стратегію діяльності підприємства на ринку; навиків керівництва підприємства щодо прогнозування змін у споживчому попиті населення, змін у пріоритетах споживачів; ефективність використання основних засобів, трудових ресурсів та оборотних активів.

У рекомендаційній частині роботи обґрунтовано стратегічні і тактичні засади підвищення соціально-економічної ефективності функціонування підприємства; здійснено планування необхідного ресурсного забезпечення розвитку діяльності ВККПФ «УнТех». Зокрема, критеріями ефективності діяльності визначено таке: критерій має бути визначальним елементом системи управління ефективністю діяльності підприємства; обраний критерій має «працювати» на ринку для підприємства у будь-який проміжок часу; критерій за своєю побудовою повинен створюватись з урахуванням вимог закону ефективності діяльності як відношення ресурсів і витрат до кінцевих результатів; критерій має бути єдиним, але легко розкладатися на частини – показники ефективності використання ресурсів, він має бути «чутливим» для будь-якої господарської системи; критерій має об'єднувати інтереси усіх суб'єктів господарювання від пересічного виконавця до підприємства як єдиної цілісної системи; критерій має бути простим, зрозумілим, легко розраховуватися, не вимагаючи кардинальних змін в існуючій системі управлінського обліку.

Для повноцінної оцінки ефективності діяльності ВККПФ «УнТех» запропоновано включати до відповідних показників ті, які характеризують економічну та ті, що відображають соціальну ефективність функціонування підприємства, причому їх ефективність потрібно розглядати як композицію

двох складових - внутрішньої та зовнішньої. В результаті такого підходу отримано результуюче оціночне значення внутрішньої компоненти економічної ефективності функціонування підприємства (яке становить 6,93) та зовнішньої компоненти (6,83). Загальний показник ефективності становив у 2022 році 6,88, що є не високим значенням. Проте керівництво підприємства може прийняти його за основу щодо порівняння з показниками наступних років для прийняття висновку про ефективність заходів, які будуть реалізовуватись з метою підвищення рівня ефективності діяльності.

Діяльність ВККПФ «УнТех» повинна бути підпорядкована та розроблена на основі відповідної стратегії її розвитку. Послідовність дій у напрямі її формування має включати: аналіз та прогнозування факторів зовнішнього і внутрішнього середовища; формування цілей розвитку господарської діяльності підприємства; розробка плану (програми) розвитку цієї діяльності; здійснення плану розвитку діяльності; управління реалізацією стратегії. Метою стратегії визначено підвищення інтегрального показника ефективності діяльності підприємства та дотримання його на рівні 8,0 – 10,0; цілями та засобами їх реалізації на 2023 рік - 1) підвищення показника рівня економічної ефективності діяльності підприємства як мінімум до 9,0; 1.1) збільшення частки на ринку послуг лікування і відпочину до 10%, ринку відпочинку та туризму до 10%, ринку відпочинку до 5%; 1.2) запровадження міжнародних стандартів якості управління підприємством (ISO 9001); 1.3) активізацію заходів стимулювання збуту послуг та популяризації торгової марки (послуг) підприємства на ринку, виділення на ці заходи не менше 5% від доходів підприємства; 2) підвищення показника рівня соціальної ефективності діяльності підприємства як мінімум до 9,0; 2.1) розробку не менше однієї послуги інноваційного характеру (наприклад, надання додаткових послуг чи постійний екскурсійний супровід клієнта); 2.2) запровадження роботи з вивчення рівня якості послуг підприємства та щоквартального оцінювання ефективності діяльності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко В. В. Стратегічне управління персоналом підприємства : моногр. / В. В. Авраменко. - Київ : Знання, 2021. - 232 с.
2. Авраменко М. М. Управління персоналом в американських компаніях / М. М. Авраменко // Бізнес та інновації. – 2023. - № 2. - С. 17-22.
3. Авров А. А. Запровадження світового досвіду управління персоналом на підприємствах / А. А. Авров // Регіональна економіка. – 2023. - № 3. – С. 15-28.
4. Акіліна О. В. Економіка праці та соціально-трудові відносини : навч. посіб. / О. В. Акіліна, Л. М. Ільч. – Київ : Алерта, 2010. - 734 с.
5. Баб'як Г. П. Зарубіжний досвід організації навчання персоналу на підприємствах України / Г. П. Баб'як, Ю. М. Бенцал // Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. – 2022. – Вип. 19. - С. 130-135.
6. Базалійська Н. П. Світовий досвід управління трудовою діяльністю персоналу в країнах з розвинуеною ринковою економікою / Н. П. Базалійська // Інноваційна економіка. – 2022. - № 4. - С. 138-142.
7. Балановська Т. І. Методи управління персоналом в сучасних умовах / Т. І. Барановська // Науковий вісник НАУ. – 2023. – № 7–8. – С. 50–52.
8. Бербенець О. В. Управління персоналом підприємства (людськими ресурсами) як фактор збільшення капіталізації компанії / О. В. Бербенець // Економіка та держава. – 2021. – № 7. – С. 31-33.
9. Білорус Т. В. Сутність кадрової стратегії підприємства та методологічні засади її формування / Т. В. Білорус // Актуальні проблеми економіки. – 2020. – № 1 (55). – С. 185 – 189.
10. Бісвас П. Ч. Сучасні технології управління персоналом на вітчизняних підприємствах / П. Ч. Бісвас // Маркетинг в Україні. – 2022.– № 3. – С. 36–39.
11. Богачев О. С. Економічний взаємозв'язок продуктивності та оплати праці в Україні: шляхи підвищення / О. С. Богачев // Вісник економічних наук України. – 2020. – № 1(15). – С. 33-41.
12. Богдан Ю. М. Аналіз використання кадрового потенціалу

підприємства / Ю. М. Богдан // Економічний вісник Донбасу. – 2018. – № 1 (23). – С. 181-185.

13. Бузько І. Р. Стратегічне управління персоналом підприємства в умовах сучасного розвитку ринку праці : моногр. / І. Р. Бузько. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. - 304 с.

14. Буковинська М. П. Основні напрями конкурентоспроможності персоналу підприємства / М. П. Буковинська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2019. – Вип. 3. – С. 173-177.

15. Варварко А. А. Винагорода за виконану працю: оцінювання та аспекти збільшення / А. А. Варварко // Бізнес Інформ. – 2023. - № 10. – С. 10-21.

16. Войчак А. В. Конкурентні переваги формування трудового потенціалу підприємства / А. В. Войчак, Р. В. Камишніков // Маркетинг. – 2019. – № 2. – С. 50-58.

17. Гаврилов А. О. Використання стратегічного управління як інструменту для прийняття рішень підвищення конкурентоспроможності трудового потенціалу підприємства / А. О. Гаврилов // Економічний ринок. – 2019. – № 20. – С. 18-26.

18. Галушко В. П. Сучасні методи в системі управління персоналом / В. П. Галушко, І. А. Міщенко // Міжнародний збірник наукових праць. – 2022. – № 1 (13). – С. 6–12.

19. Герасименко О. Ефективність управління персоналом на малому підприємстві: індикатори стану та пріоритетні напрями підвищення / О. Герасименко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. - 2022. - № 7 (172). - С. 29–37.

20. Гончаров В. Ефективність праці в контексті протидії гібридним загрозам в Україні: проблеми та концепція вдосконалення / В. Гончаров // Економіст. – 2021. – № 8 – С. 80-88.

21. Гризовська Л. О. Актуальні проблеми управління розвитком персоналу / Л. О. Гризовська // Вісник Хмельницького національного університету. Серія економічна. – 2021. – № 5. – Т. 2. – С. 192–196.

22. Грузіна І. А. Удосконалення системи оцінки компетенцій персоналу підприємства з врахуванням світового досвіду / І. А. Грузіна // Бізнес Інформ. - 2020. - № 9. - С. 177-181.

23. Грузіна І. А. Удосконалення системи оцінки компетенцій персоналу підприємства / І. А. Грузіна // Бізнес Інформ. - 2021. - № 9. - С. 117-121.

24. Губа О. Концептуально-методологічні підходи до дослідження проблем формування і реалізації кадрової політики / О. Губа // Вісник державного управління. – 2023. – № 2. – С. 284-293.

25. Гугул О. Я. Теоретичні засади управління розвитком персоналу на підприємствах України / О. Я. Гугул // Інноваційна економіка. - 2023. - № 6 (44). - С. 194-198.

26. Делія О. Ефективна комунікація в управлінні персоналом / О. Делія // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2022. – Вип. 1 (6). – С. 36–40.

27. Дериховська В. І. Взаємозв'язок розвитку персоналу та стратегії управління персоналом / В. І. Дериховська // Бізнес Інформ. - 2023. - № 7 (426). - С. 341-347.

28. Драган О. І. Управління персоналом і економіка праці: теорія та практика : моногр. / О. І. Драган. - Київ : Вініченко, 2022. - 298 с.

29. Дробитько Н. А. Управління персоналом на підприємствах в умовах гібридних загроз і ризиків / Н. А. Дробитько // Фінанси України. – 2023. – № 3. – С. 75-84.

30. Зленко А. М. Професійний розвиток персоналу як передумова підвищення рівня продуктивності праці на підприємствах / А. М. Зленко // Економічний вісник університету. - 2022. - Вип. 24(1). - С. 34-38.

31. Зленко А. М. Професійний розвиток персоналу як передумова підвищення рівня продуктивності праці / А. М. Зленко // Економічний вісник університету. - 2019. - Вип. 24(1). - С. 34-38.

32. Іванов Ю. Б. Визначення відповідності організаційних структур управління стратегії розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства / Ю. Б. Іванов // Економіка розвитку. – 2020. – № 11 (59). – С. 67-75.

33. Камарчук І. М. Управління продуктивністю та мотивацією праці на різних рівнях господарських відносин / І. М. Камарчук, А. В. Стіскун // Проблеми та перспективи розвитку бізнесу в Україні : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених і студентів (м. Львів, 02 березня 2023 р.). - Львів : ЛТЕУ, 2023. - С. 164-167.

34. Карлін Н. Теоретичні аспекти мотивації праці в умовах фінансової нестабільності / Н. Карлін // Фінанси України. – 2022. – № 2. – С. 13-20.

35. Касич А. О. Інноваційні підходи в практиці управління персоналом конкурентоспроможного підприємства / А. О. Касич, О. А. Бурба // Науковий вісник Ужгородського національного університету. - 2019. - № 16. – С. 22-30.

36. Кичко І. М. Інновації в управлінні персоналом та сучасний ринок праці: аспекти взаємодії / І. М. Кичко // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2020. – №5. – 5(71) – С. 139-147.

37. Климова Н. І. Стратегічні цілі управління персоналом в умовах нестабільної економіки / Н. І. Климова // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2019. – № 1 (14). – С. 66-69.

38. Козак К. Б. Дослідження проблем управління персоналом на сучасних підприємствах / К. Б. Козак // Теоретичні та практичні аспекти менеджменту. – 2019. – № 4. – С. 52-54.

39. Козоріз М. Т. Зміни мотивації та ефективності праці в сучасному підприємстві / М. Т. Козоріз // Регіональна економіка. – 2021. – № 3. – С. 61-68.

40. Колот А. М. Економіка праці та соціально-трудові відносини : навчальний посібник / А. М. Колот ; 2-ге вид. – Київ : КНЕУ, 2018. - 711 с.

41. Краснокутська Ю. М. Формування стратегії інноваційного розвитку підприємств в контексті управління трудовим потенціалом / Ю. М. Краснокутська // Економічний часопис – XXI. – 2022. – № 7/8. – С. 41-43.

42. Литвин О. В. Оцінка ефективності управління персоналом підприємства / О. В. Литвин // Вісник ДонНУЕТ. – 2018. – № 3 (55). – С. 105-114.

43. Литовченко О. Ю. Концептуальні основи механізму антикризового

управління персоналом підприємства / О. Ю. Литовченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2018. – № 39. – С. 302-310.

44. Мажник Л. О. Обґрунтування складових технології управління персоналом підприємства / Л. О. Мажник // Управління розвитком. – 2018. – № 20. – С. 59-61.

45. Мажура І. А. Стратегічне управління персоналом підприємств / І. А. Мажура, С. М. Невмержицька // Формування ринкових відносин в Україні. - 2019. - № 4 (155). - С. 203-206.

46. Макар І. В. Організація трудових відносин в європейських підприємствах / І. В. Макар // Економіка бізнесу. – 2022. - № 12. – С. 98-105.

47. Малащук Д. В. Пріоритетні заходи щодо забезпечення конкурентоспроможності трудового потенціалу вітчизняного підприємства / Д. В. Малащук // Актуальні проблеми економіки. – 2022. – № 7. – С. 82-90.

48. Маслак О. О. Стратегічні аспекти управління персоналом / О. О. Маслак // Науковий вісник НЛТУ України. – 2020. - № 20/6. - С. 123-129.

49. Мороз О. С. Управління людськими ресурсами: врахування світових тенденцій : моногр. / О. С. Мороз. - Запоріжжя : ЗДІА, 2021. - 326 с.

50. Мостенська Т. Л. Менеджмент : підруч. / Т. Л. Мостенська, М. Г. Луцький, О. В. Ільєнко, В. О. Новак ; 2-ге вид. – Київ : Кондор-Видавництво, 2022. - 758 с.

51. Нестеренко О. М. Шляхи вдосконалення професійного розвитку персоналу на підприємстві з орієнтацією виходу на зовнішній ринок / О. М. Нестеренко // Вісник економіки, транспорту і промисловості. - 2020. - № 30. - С. 87-92.

52. Нижник В. М. Механізм мотивації високопродуктивної праці персоналу підприємств : моногр. / В. М. Нижник, О. А. Харун. – Хмельницький : ХНУ, 2019. – 210 с.

53. Новікова М. М. Технологія управління персоналом: теоретичні та методичні аспекти : моногр. / М. М. Новікова, Л. О. Мажник. - Харків : ХНАМГ, 2022. - 215 с.

54. Павлено В. В. Зарубіжний досвід підбору персоналу на підприємствах з високим рівнем інноваційності / В. В. Павленко // Економічний розвиток. – 2023. - № 4. – С. 22-30.

55. Пархоменко Н. А. Теоретичні засади управління персоналом / Н. А. Пархоменко // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. - 2019. - № 3 (133). – С. 45-56.

56. Пелих А. С. Особливості сучасного управління персоналом на вітчизняних підприємствах / А. С. Пелих // Інноваційна економіка. – 2020. – № 15. – С. 163-166.

57. Планування трудової діяльності на підприємствах : моногр. / за ред. О. М. Свінцицької. – Київ : Кондор, 2019. – 364 с.

58. Пługіна Ю. А. Розвиток персоналу підприємства: підходи, сутність, моделі / Ю. А. Пługіна // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2023. - Вип. 42. - С. 323-327.

59. Пługіна Ю. А. Розвиток персоналу підприємства: підходи, сутність, моделі / Ю. А. Пługіна // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2023. – Вип. 42. - С. 323-327.

60. Покришук В. Система резервування мотивації праці на підприємстві / В. Покришук, О. Пономарьова // Економіст. – 2022. – № 2. – С. 14-19.

61. Поліщук І. І. Впровадження системи оцінки персоналу з метою ефективного управління персоналом організації / І. І. Поліщук // Економіка. – 2020. – № 1 (42). – С. 299-304.

62. Процак К. В. Креативність персоналу як важливий чинник інноваційного розвитку підприємства / К. В. Процак, О. П. Просович // Вісник НУ «Львівська політехніка». – 2019. – № 698. – С. 272- 276.

63. Пузирьова П. В. Базові підходи до формування принципів і методів управління персоналом підприємства / П. В. Пузирьова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2019. – № 1. – С. 158-162.

64. Стельмашенко О. В. Комплексна система управління персоналом підприємства / О. В. Стельмашенко // Вісник Одеського національного

університету. Економіка. – 2021. – Т. 18, Вип. 3(3). – С. 96-99.

65. Стіскун А. В. Економічна сутність та необхідність розроблення мотиваційного механізму управління персоналом на підприємствах / А. В. Стіскун // Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення : матеріали наукової конференції студентів (м. Львів, 01-02 червня 2023 р.). - Львів : ЛТЕУ, 2023. - С. 248-249.

66. Тарнавський М. І. Науково-методичні підходи до трактування сутності та значення управління персоналом підприємства / М. І. Тарнавський // Бізнес Інформ. – 2021. – № 3. – С. 381-385.

67. Терьохін С. В. Види та засоби аналізу ефективності використання персоналу підприємства / С. В. Терьохін, І. А. Шеховцова // Сучасні проблеми економіки та підприємництва. – 2019. – Вип. 13. – С. 269-273.

68. Тяннікова К. П. Соціально-економічна сутність персоналу підприємства / К. П. Тяннікова, С. В. Березюк // Економічні проблеми розвитку. - 2020. – Вип. 6. – С. 78-82.

69. Цуркан М. Л. Управління розвитком персоналу на основі краудтехнологій / М. Л. Цуркан // Бізнес Інформ. – 2022. - № 7. – С. 246-251.

70. Червінська Л. П. Управління інноваційною діяльністю персоналу : моногр. / Л. П. Червінська. – Київ : КНЕУ, 2021. – 194 с.

71. Черчик Л. М. Розвиток персоналу та його роль у забезпеченні конкурентоспроможності підприємства / Л. М. Черчик // Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Економічні науки. – 2022. – Вип. 7 (26). Ч. 3. – С. 10-19.

72. Шимановська-Діанич Л. М. Управління розвитком персоналу організації: теорія і практика : моногр. / Л. М. Шимановська-Діанич. – Полтава : ПУЕТ, 2018. - 462 с.

73. Юдіна М. І. Особливості управління персоналом підприємства на сучасних підприємствах: теперішні реалії та світовий досвід / М. І. Юдіна // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. – 2020. – Вип. 27(2). – С. 139-141.

